

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Neringa Gaučienė

**PRIEGLOBSTŲ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ SOCIALINĖS
INTEGRACIJOS GALIMYBIŲ VERTINIMAS LIETUVOS
RESPUBLIKOJE**

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas
Prof. dr. A. Junevičius

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

**PRIEGLOBSTĮ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ SOCIALINĖS
INTEGRACIJOS GALIMYBIŲ VERTINIMAS LIETUVOS
RESPUBLIKOJE**

Baigiamasis magistro projektas

Viešoji politika (kodas 621L22008)

Vadovas

Prof. dr. Algis Junevičius

Recenzentas

Doc. dr. Audronė Telešienė

Projektą atliko

SMTV-4/3 gr. studentė
Neringa Gaučienė

KAUNAS, 2017

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų

(Fakultetas)

Neringa Gaučienė

Viešoji politika, 621L22008

(Studijų programos pavadinimas, kodas)

„Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos galimybių vertinimas Lietuvos Respublikoje“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

20 17 m. sausio 9 d.
Kaunas

Patvirtinu, kad mano, Neringos Gaučienės, baigiamasis projektas tema „Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos galimybių vertinimas Lietuvos Respublikoje“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(parašas)

TURINYS

SUMMARY.....	5
LENTELĖS.....	6
PAVEIKSLAI.....	6
ĮVADAS.....	8
1. PABĖGĖLIŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS SAMPRATA IR FORMAVIMOSI RAIDA.....	10
1.1. Istorinės ir politinės pabėgėlio teisės formavimosi prielaidos.....	10
1.2. Pabėgėlio samprata prieglobsčio teisės aspektu.....	16
1.3. Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos samprata.....	20
2. PABĖGĖLIŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR INSTITUCINĖ STRUKTŪRA.....	28
2.1. Prieglobsčio politikos reglamentavimas Europos sąjungoje.....	28
2.2. Europos Sąjungos prieglobsčio teisyne perkėlimas į Lietuvos nacionalinę teisę.....	33
2.3. Institucinė prieglobsčio ir pabėgėlių socialinės integracijos struktūra.....	38
3. PRIEGLOBSTĮ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS GALIMYBIŲ TYRIMAS.....	42
3. 1.Tyrimo metodika.....	42
3.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	43
3. 2. 1. Specialistų, dirbančių integracijos srityje, apklausos rezultatų analizė.....	46
3. 2. 2. Prieglobstį gavusių užsieniečių apklausos rezultatų analizė.....	51
IŠVADOS.....	57
REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI	59
LITERATŪRA.....	60
PRIEDAI.....	63

Gaučienė, Neringa. *Evaluation of Opportunities for Social Integration of Foreigners' Granted Asylum in the Republic of Lithuania*. Master's thesis in Political Science. Supervisor prof. A. Junevičius. Kaunas: Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area and field: 02 S

Keywords: foreigners granted asylum, social integration, system of asylum, refugee.

Kaunas, 2017.68 p.

SUMMARY

This master thesis analyzes the policy of asylum, also the system of social integration in the Republic of Lithuania. There are also concerned the opportunities for foreigners granted asylum to integrate into Lithuanian society. Because of increasing amount of military conflicts, there are a lot of people who do not have another choice and retreat to safe countries seeking of asylum. Foreigners granted asylum become a part of society and there are programs creating to help them to integrate. In Lithuania there is also such a program. Despite that, there are perceptible a lot of problems after integration process such as inability to take care of themselves, high level of unemployment of foreigners granted asylum, migration from the country. Observing the following trends, there are doubts if Lithuanian integration program is effective enough for foreigners granted asylum to integrate into society successfully.

The aim of thesis - to investigate the program of social integration of foreigners granted asylum in Lithuania and submit recommendations how to improve it.

The main problem of thesis - if Lithuanian legal framework and organizational structure are sufficient preconditions for successful social integration of foreigners granted asylum.

Based on the theme of a quantitative survey and the foreigners granted asylum Lithuania opportunities for social inclusion and interference. The study included two groups of respondents: 24 refugee reception center staff and 36 foreigners granted asylum. The study took place in November 2016 to December in the Refugee Reception Center (Rukla, Jonava district).

The survey found that in Lithuania right conditions for asylum seekers in the integration of foreigners, but encountered the following obstacles: lack of social integration program funding, predominantly negative public attitude to asylum recipients of foreigners; Integration Program provides foreign educational institutions of higher education funding, improper preparation of legislation. The main problems faced by asylum seekers, aliens - Lithuanian poor language skills, difficulty in finding a permanent job and the country's ignorance of the laws. Many foreigners granted asylum most important financial services, assistance in finding work, in order to obtain benefits or in finding housing.

LENTELĖS

1 lentelė. Socialinės integracijos programos Pabėgėlių priėmimo centre turinys.....	26
2 lentelė. Europos prieglobsčio sistemos pagrindinės teisinės priemonės.....	32
3 lentelė. Tyrimo anketų blokų apibūdinimas.....	43
3 lentelė. Kaip prieglobstį gavę užsieniečiai jaučiasi Lietuvoje.....	52

PAVEIKLSLAI

1 pav. Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos kryptys.....	23
2 pav. Procedūra, kurią praeina pabėgėliai, atvykę į Lietuvą.....	24
3 pav. Migracijos procesų valdymo struktūra Lietuvos respublikoje.....	41
4 pav. Darbuotojų pasiskirstymas pagal darbo PPC patirtį.....	44
5 pav. PGU pasiskirstymas pagal lytį.....	44
6 pav. PGU pasiskirstymas pagal pilietybę.....	45
7 pav. PGU pasiskirstymas pagal išsilavinimą.....	45
8 pav. PGU užsiėmimas iki atvykstant į Lietuvą.....	46
9 pav. Ar LR sudaro tinkamas sąlygas ir galimybes PGU integracijai į valstybės politinį, socialinį, ir kultūrinį gyvenimą?.....	46
10 pav. Ar PGU turi galimybes sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę?.....	47
11 pav. Veiksniai, įtakojantys pabėgėlių integracijos naujoje visuomenėje sėkmę.....	48
12 pav. Problemos, su kuriomis susiduria Lietuvoje gyvenantys PGU.....	48
13 pav. Paslaugos, būtinos prieglobstį gavusiems užsieniečiams.....	49
14 pav. Vykdomos(-ų) socialinės integracijos programos(-ų) naudos PGU vertinimas.....	50
15 pav. PPC vykdomų socialinės integracijos programų efektyvumo vertinimas.....	51
16 pav. Veiksniai, nuo kurių priklauso socialinės integracijos programos sėkmė.....	51
17 pav. Priežastys, privertusios PGU išvykti iš savo šalies.....	52
18 pav. Problemos, su kuriomis susiduriama gyvenant Lietuvoje.....	53
19 pav. PGU būtiniausios paslaugos.....	54
20 pav. Pagrindiniai respondentų pragyvenimo šaltiniai.....	54
21 pav. Socialinės integracijos programos naudos vertinimas.....	55
22 pav. Veikla, kuria norėtų užsiimti PGU.....	55
23 pav. Ką užsieniečiai norėtų padaryti, kad socialinės integracijos programa būtų sėkminga?.....	56

SANTRUMPOS VARTOJAMOS DARBE

PGU – prieglobstį gavęs užsienietis.

PPC – Pabėgėlių priėmimo centras.

URC – Užsieniečių registracijos centras.

EPF – Europos pabėgėlių fondas.

JTVPK – Jungtinių Tautų Vyriausiojo Pabėgėlių Komisaras.

EŽTK – Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

LRK – Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija.

PAIS – Pabėgėlių administravimo informacinė sistema.

SPPD – Socialinių paslaugų priežiūros departamentas.

MD – Migracijos departamentas.

VSAT- Valstybės sienos apsaugos tarnyba.

PD – Policijos departamentas.

VRM – Vidaus reikalų ministerija.

NVO – nevyriausybinė organizacija.

IVADAS

Temos aktualumas. Globalaus pasaulio reiškinyms migracija, alinamas karinių, ekonominių ar politinių konfliktų dažnai paskatina priverstinę migraciją, kai žmonės emigruoja į kitas valstybes ieškodamiesi saugaus prieglobsčio. Didėjant kariniams konfliktams, vis daugiau žmonių neturėdami pasirinkimo keliauja į saugias valstybes prašyti prieglobsčio. Valstybei suteikus prieglobstį, užsieniečiai tampa visuomenės dalimi, todėl reikia pradėti rūpintis jų integravimu į visuomenę, tam kuriamos programos, siekiančios užtikrinti prieglobstį gavusių užsieniečių galimybes integruotis į visuomenę. Lietuvos Respublikos integracijos programa suskirstyta ir įgyvendinama dviem etapais, tačiau dažnai yra stebimos po integracijos iškylančios problemos, tokios kaip užsieniečių nesugebėjimas savarankiškai pasirūpinti savimi arba savo šeimomis, aukštas užsieniečių nedarbo lygis ir didelė užsieniečių migracija iš šalies. Stebint tokias tendencijas, iškyla klausimas – ar prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos programa pakankamai efektyvi, kas programoje veikia efektyviai, o ką reikia tobulinti arba keisti, ar užsieniečiams sudarytos pakankamos galimybės sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę. Programos efektyvumo vertinimas reikalingas, nes pati sistema neseniai reformuota priimant naujus įstatymų pakeitimus, o taip pat dėl jaučiamo spaudimo didėjant prieglobsčio prašytojų srautams į Europą. Padidėjus prieglobsčio prašytojų srautams į Lietuvos Respubliką, reikia, kad prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos programa veiktų kuo efektyviau ir sudarytu galimybes užsieniečiams integruotis į visuomenę.

Problemų pagrindimas. „Lietuvos Respublika pabėgėlius priima jau daugiau nei dvidešimt metų: plečiamas valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų pagalbos prieglobsčio prašytojams ir pabėgėliams tinklas, kuriamos naujos ir tobulinamos anksčiau įdiegtos programos, siekiant sėkmingo pabėgėlių integravimo priimančioje visuomenėje“ (Radvilavičiūtė, 2005, p. 126). Užsieniečiams, gavusiems pabėgėlio statusą arba laikiną humanitarinį prieglobstį, Lietuvos Vyriausybė suteikia galimybę pasinaudoti Pabėgėlių socialinės integracijos programa, kuri sukurta remiantis Šiaurės ir Vidurio Europos valstybių patirtimi. „Programoje numatyta suteikti pabėgėliams gyvenamąjį būstą, mokyti lietuvių kalbos bei organizuoti švietimą, padėti įsigyti profesiją bei susirasti darbą, užtikrinti socialinę ir sveikatos apsaugą“ (Zaleskienė, Banevičienė, 2004).

Pabėgėlių skaičius Lietuvoje turi tendenciją kasmet augti. „2015 m. pradžioje Europoje prasidėjo nekontroliuojamas prieglobsčio prašytojų srautų didėjimas į Europos šalių narių valstybes iš Artimųjų rytų bei Afrikos. Didžiausiomis šių šalių problemomis, bei prieglobsčio prašytojų augimo priežastimis vis dar išlieka- karas bei smurtas“ (Telešienė, 2015). Pagal šalis, iš kurių atvyksta pabėgėliai, galima spręsti apie jose tam tikru laikotarpiu vykstančius neramumus, konfliktus. Šiuo metu didžiausias pabėgėlių srautas yra iš Sirijos, Irako, Afganistano. Lietuvoje pabėgėliams teikiamos būtinos socialinės, sveikatos priežiūros, teisinės paslaugos bei lietuvių kalbos kursai. Lietuva turi savo specifinę socialinės

integracijos politiką. Integracija Lietuvos Respublikoje įgyvendinama dviem etapais, pirminis etapas įgyvendinamas Pabėgėlių priėmimo centre, antrinis savivaldybių teritorijoje. Parama, prieglobstį gavusiems užsieniečiams, pradeda teikti Pabėgėlių priėmimo centre Rukloje (Jonavos rajonas). Parama Pabėgėlių priėmimo centre teikiama iki 3 mėnesių, kartais šis terminas pratęsiamas. Savivaldybių teritorijose 12 mėn. Pažeidžiamoms grupėms šis laikotarpis gali būti pratęsiamas. Bendras integracijos laikotarpis Centre ir savivaldybių teritorijose negali būti ilgesnis nei 36 mėn.

Mokslinė darbo problema. Ar Lietuvos Respublikoje vykdoma socialinės integracijos programa sudaro pakankamas prielaidas prieglobstį gavusiems užsieniečiams integruotis į visuomenės gyvenimą?

Tyrimo objektas – prieglobstį gavusių užsieniečių socialinė integracija.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos sistemą Lietuvoje ir pateikti rekomendacijas kaip tobulinti šią sritį.

Uždaviniai:

1. Apibrėžti socialinės integracijos sampratą ir raidą
2. Išnagrinėti pabėgėlių socialinės integracijos teisinio reglamentavimo bazę
3. Atlikti prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos galimybių vertinimo analizę.

Metodai: teorinės analizės metodas (mokslinės literatūros, LR teisės aktų, interneto medžiagos analizė); anketinės apklausos metodas; tyrimo duomenų kiekybinė ir kokybinė analizė.

Magistrinio darbo struktūra. Magistrinį baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys struktūrinės dalys, rekomendacijos ir išvados. Įvade nurodomas darbo aktualumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas, tyrimo problema, nustatomas tyrimo objektas, iškeltas tikslas bei uždaviniai. Pirmame skyriuje analizuojami prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos teoriniai aspektai. Antrame darbo skyriuje nagrinėjama pabėgėlių politikos teisinio reglamentavimo aspektai. Trečiame skyriuje nagrinėjama ir tiriama: prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos įgyvendinimo galimybės. Projektą sudaro 68 puslapiai, 4 lentelės, 23 paveikslai. Panaudota 40 mokslinės literatūros šaltinių ir 10 teisės aktų ir duomenų šaltinių.

1. PABĖGĖLIŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS SAMPRATA IR FORMAVIMOSI RAIDA

Ilgą laiką buvusi nelegalių migrantų šalimi, Lietuva ilgainiui tapo prieglobsčio valstybe. Tam, kad galėtume aiškiau suprasti prieglobstį gavusių užsieniečių padėtį ir galimybes apžvelgiama socialinės integracijos samprata ir formavimo raida. Šiame skyriuje atkreipiamas dėmesys į istorines ir politines pabėgėlių teisės formavimo prielaidas, taip pat pabėgėlio sampratą teisiniu aspektu. Akcentuojama prieglobstį gavusių užsieniečių socialinė integracija Lietuvoje.

1.1. Istorinės ir politinės pabėgėlių teisės formavimosi prielaidos

Pirmųjų pabėgėlių teisės, šaltinių galime rasti senovės Graikijoje. Pats žodis Asylum (angl. prieglobstis) yra kilęs iš graikų kalbos ir reiškia „be prievartos, be kankinimų“. Ši sąvoka egzistuoja mažiausiai 3500 metų. Persekiojimas dėl įvairių priežasčių bei prieglobsčio nuo šio persekiojimo ieškojimas užsienyje Žemės planetos gyventojams buvo pažįstami dar nuo antikos laikų. „Platono raštuose buvo užsiminta apie prieglobsčio klausimus bei pastebėta, kad užsieniečiams šiais atvejais reikia ypatingos apsaugos, nes jie atskirti nuo savo šeimos, savo žmonių, savo kultūros. Visa krikščionybės istorija taip pat yra susijusi su prieglobsčio ieškojimu. Pats Jėzus Kristus jau ankstyvoje vaikystėje buvo priverstas tapti pabėgėliu. Jis su Marija ir Juozapu buvo priverstas išvykti į Egiptą nuo Erodo persekiojimo. Erodiui mirus, jie sugrįžo į Palestiną, tačiau juos pradėjo persekioti Erodo sūnus. Dėl šios priežasties šventoji šeima pasitraukė į Nazaretą, kuris ir tapo Jėzaus Kristaus prieglobsčio šalimi. Pabėgėliais savo laiku tapo visam pasauliui žinomi žmonės: rašytojas Dante Alighieri XIV amžiaus pirmojoje pusėje pabėgo iš gimtosios Florencijos bei surado prieglobstį užsienyje; Kinijos Respublikos įkūrėjas Sun Yat Sen XVIII amžiaus pabaigoje du kartus ieškojo ir naudojosi prieglobsčiu užsienyje: Honkonge ir Japonijoje; Levas Trockis XX amžiaus pradžioje pabėgo iš Rusijos ir surado prieglobstį Turkijoje, Prancūzijoje, Norvegijoje ir galiausiai Meksikoje; Zigmundas Froidas, būdamas 81 metų, po ilgų pamąstymų nusprendė 1937 m. palikti Austriją ir ieškoti prieglobsčio Didžiojoje Britanijoje. Pats žinomiausias mūsų laikų pabėgėlis turbūt yra Albertas Einšteinas, kuris 1933 m. paliko gimtąją Vokietiją ir išvyko į Belgiją, o vėliau į Jungtines Amerikos Valstijas“ (Teisės aktai, 2010).

Nors prieglobsčio prašymų faktų buvo ir ankščiau, pati pabėgėlių teisė intensyviau pradėjo formuotis XX amžiaus pradžioje. Būtent XX amžiaus 3-ame dešimtmetyje buvo pirmą kartą pabandyta teisiškai apibrėžti termino „pabėgėlis“ reikšmę. Šių sprendimų priežastimi buvo tuo metu vykstantys pasikeitimai tarptautinėje visuomenėje bei pasaulyje, kurie turėjo įtakos masiniam žmonių persikėlimui: Pirmasis pasaulinis karas, revoliucija Rusijoje, vėliau – Hitlerio politikos vaidmens pasekmės Vokietijoje ir visoje Europoje.

James C. Hathaway knygoje „Pabėgėlio statuso teisė“ (1991), remdamasis tarptautine praktika, nuo 1920 iki 1950 m. „skiria tris skirtingus požiūrius į pabėgėlio apibrėžimą: teisinis, socialinis ir individualus“.

Teisinis požiūris į pabėgėlio apibrėžimą formavosi 1920 m. - 1935 m. Tuo metu susiformavo nuomonė, kad asmuo tampa pabėgėliu dėl jo priklausymo asmenų, kurie neteko kilmės valstybės apsaugos, grupei. Bandymų suteikti pabėgėlio apibrėžimui teisinę formą tikslas buvo „palengvinti tarptautinį persikėlimą asmenų, atsiradusių užsienyje ir negalinčių ten įsikurti, nes nėra nacijos, kuri būtų pasiruošusi priimti atsakomybę už juos“.

Pirmųjų teisinių pabėgėlio apibrėžimų pagrindinis elementas buvo asmens negalėjimas naudotis savo šalies apsauga. Pati žinomiausia valstybės apsaugos netekimo forma yra denatūralizacija. Tautų Sąjungos politika XX amžiaus pirmoje pusėje buvo nukreipta į apsaugos suteikimą asmenims, kurie neteko savo pilietybės per denatūralizacijos procesą ar kitokiu savo valstybės arba užsienio valstybės prievartos būdu. Be to, buvo pripažinta, kad tarptautinė apsauga reikalinga ir tiems asmenims, kurie ne dėl savo kaltės negali gauti savo valstybės galiojančių pasų arba kelionės dokumentų. Tokiems asmenims Tautų Sąjungos organai išduodavo asmens tapatybę patvirtinančius dokumentus. Šio laikotarpio pabėgėlių apibrėžimas taip pat apėmė etninės priklausomybės kriterijų, kuris dažniausiai ir sąlygojo kilmės valstybės apsaugos netekimą. Kitaip tariant, pagal pirmuosius tarptautinius dokumentus, reglamentavusius pabėgėlių klausimus, tarptautinė apsauga buvo suteikiama tam tikros etninės priklausomybės asmenims (Pavyzdžiui, 1926 m. susitarimas „Dėl asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų išdavimo rusų ir armėnų pabėgėliams“). Be to, šie dokumentai taip pat nustatė, jog norint, kad tarptautinės apsaugos suteikimo mechanizmas pradėtų veikti, prieglobsčio prašytojas turi kirsti savo kilmės valstybės sieną.

Didžiausią reikšmę pabėgėlių teisės susiformavimui, kaip ir daugeliui kitų tarptautinės teisės šakų formavimuisi, turėjo Tautų Sąjunga (vėliau – Jungtinių Tautų Organizacija). Ji susidūrė su pabėgėlių ir prieglobsčio klausimais ir problemomis nuo pat savo veiklos pradžios 1919 m., dar iki specialiųjų Tautų Sąjungos organų pabėgėlių klausimais įkūrimo. Pagrindiniai dokumentai pabėgėlių klausimais, buvo priimti šios organizacijos rėmuose aptariamo laikotarpio (tai yra 1920 – 1935 m.) metu:

1. 1926 m. gegužės 12 d. susitarimas „Dėl asmens tapatybę patvirtinančių pažymėjimų išdavimo rusų ir armėnų pabėgėliams“. Šiame susitarime buvo pateiktas vienas pirmųjų oficialių pabėgėlių apibrėžimų. Pagal susitarimo nuostatas pabėgėliais buvo laikomi rusų arba armėnų kilmės asmenys, kurie nesinaudoja Tarybų Sąjungos apsauga. Matyti, kad šis apibrėžimas buvo taikomas tik vienos kategorijos asmenims, tai yra rusų arba armėnų kilmės asmenims. Tačiau ir šiame apibrėžime jau yra nustatyta, kad pabėgėliais gali būti tik tie asmenys, kurie dėl tam tikrų priežasčių nebegali naudotis savo kilmės valstybės apsauga. Asmens tapatybę patvirtinantys pažymėjimai, kurie buvo išduodami

pabėgėliams, nustodavo galioti, kai asmuo grįždavo į Tarybų Sąjungą, tai yra vėl pasinaudodavo savo kilmės valstybės apsauga. Ši nuostata taip pat yra šiuolaikinio pabėgėlių teisinio statuso apibrėžimo dalis.

2. 1928 m. birželio 30 d. susitarimas “Dėl nuostatų, taikomų rusų ir armėnų kilmės pabėgėliams, taikymo tam tikroms kitoms asmenų kategorijoms”. Šis susitarimas aprašė 1 punkte minėto tarptautinio dokumento nuostatų taikymą kai kurioms kitoms asmenų kategorijoms. Šis papildomas požymis taip pat buvo susijęs su asmenų kilme (pavyzdžiui, konvencija buvo pradėta taikyti sirų kilmės asmenims).

3. 1936 m. liepos 4 d. laikinasis susitarimas “Dėl pabėgėlių, atvykstančių iš Vokietijos, statuso”. Šiame susitarime pabėgėlio termino apibrėžimas buvo dar detaliau aptartas. Pagal susitarimo 1 straipsnį pabėgėliais nebuvo pripažįstami asmenys, kurie paliko Vokietiją vien tik dėl asmeninių priežasčių. Pabėgėliais buvo laikomi asmenys, turintys tik Vokietijos pilietybę, jeigu yra įrodyta, kad jie negali naudotis Vokietijos valstybės apsauga, ir asmenys be pilietybės, kuriems netaikomi ankstesnių konvencijų ar susitarimų reikalavimai bei kurie gyveno Vokietijoje, tačiau paliko ją, jeigu yra įrodyta, jog jie nesinaudoja Vokietijos valstybės apsauga.

4. 1933 m. spalio 28 d. Konvencija dėl tarptautinio pabėgėlio statuso. Ši konvencija yra pirmasis tarptautinio masto universalus dokumentas pabėgėlių klausimais. Konvencijoje pabėgėlis taip pat apibrėžiamas kaip asmuo, kuris yra už savo šalies ribų ir negali pasinaudoti savo kilmės valstybės apsauga. Šis dokumentas įdomus tuo, kad jame pirmą kartą buvo suformuluotas prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių negrąžinimo principas.

Pirmieji tarptautiniai dokumentai pabėgėlių klausimais buvo tiek universalus pobūdžio, tiek ir susitarimai, kurie reglamentavo tik tam tikrų pabėgėlių klausimus, tai yra asmenų, pasitraukusių iš savo kilmės valstybės dėl tam tikrų įvykių, statuso nustatymą, kalbant apie pirmuosius tarptautinius dokumentus pabėgėlių klausimais, negalima nepaminėti kai kurių regioninio pobūdžio susitarimų. Pavyzdžiui, 1928 m. vasario 20 d. 6-oje tarptautinėje Amerikos valstybių konferencijoje, Havanoje, buvo priimta Konvencija dėl prieglobsčio bei 1933 m. gruodžio 26 d. 7-oje tarptautinėje Amerikos valstybių konferencijoje, Montevideo, buvo priimta Konvencija dėl politinio prieglobsčio. Šie dokumentai neapsiriboja pabėgėlių iš tam tikrų regionų arba asmenų, tapusių pabėgėliais dėl tam tikrų įvykių, statuso apibrėžimu. Šiose konvencijose didžiausias dėmesys buvo skiriamas faktui, kad prieglobstis nesuteikiamas susitariančiosios šalies ambasadoje, karo laivuose, karo stovyklose, karo lėktuvuose. Tačiau šie dokumentai leido suteikti prieglobstį aukščiau minėtose vietose asmenims, kurie padarė “politinius nusikaltimus”.

Socialinis požiūris į pabėgėlių apibrėžimą įsiterpė 1935 m. – 1939 m. Socialinis pabėgėlių problemos aspektas – tai pagalbos ir paramos teikimas asmenims, kurie dėl kokių nors įvykių paliko savo namus. Šios paramos ir pagalbos teikimo tikslas – užtikrinti prieglobsčio pabėgėlių saugumą ir gerovę

prieglobsčio šalyje. Toks požiūris į pabėgėlių problemas privertė valstybes priimti tam tikras nacionalinės teisės normas, reglamentuojančias pabėgėlių teisinę padėtį šalyje.

Individualusis požiūris į pabėgėlių apibrėžimą formavosi 1939 m. - 1950 m. Iki šios pabėgėlių vertinimo pozicijos atsiradimo vyravo grupinis pabėgėlio statuso nustatymas. Tai yra, jeigu grupė asmenų atitikdavo pabėgėlio statuso apibrėžimą, tai visi šios grupės asmenys buvo pripažinti pabėgėliais. Pavyzdžiui, pagal minėtą 1926 m. susitarimą visi rusų kilmės asmenys, atsiradę užsienyje ir pareiškę, kad jie nebegali arba nebenori naudotis kilmės valstybės – Tarybų Sąjungos apsauga, buvo pripažinti pabėgėliais bei jiems buvo išduoti asmens tapatybę patvirtinantys dokumentai. Vienas iš individualaus prieglobsčio prašymų nagrinėjimo aspekto padarinių tapo prieglobsčio suteikimo procedūros atsiradimas. Kiekvienas prieglobsčio prašytojas buvo individualiai apklausiamas, dėl kiekvieno iš jų buvo priimamas nustatytos formos sprendimas. Atsiradus prieglobsčio suteikimo procedūrai, pagrindinis dėmesys buvo skiriamas ne į objektyvius situacijos prieglobsčio prašytojo kilmės šalyje faktus, o į paties prieglobsčio prašytojo apklausų metu praneštus faktus. Tokiu būdu, individualaus požiūrio į pabėgėlio statuso suteikimą atsiradimo pasėkoje sprendimas suteikti pabėgėlio statusą arba jo nesuteikti buvo priimamas nešališko subjektyvių ir objektyvių kiekvieno prieglobsčio prašymo aplinkybių nagrinėjimo metu. Toks prašymo nagrinėjimas iki šiol vadinamas prieglobsčio suteikimo procedūra.

Be jau minėtų tarptautinių dokumentų prieglobsčio klausimais, mano nuomone, svarbu paminėti dar kelis įvykius bei dokumentus, susijusius su šia tematika. *1921 m. rugpjūčio mėnesį* Tautų Sąjungos konferencijos metu buvo nuspręsta paskirti Tautų Sąjungos Vyriausiąjį pabėgėlių komisarą. Juo tapo Norvegijos delegatas Tautų Sąjungoje dr. Friditjof Nansen. Šis asmuo darė didelę įtaką pabėgėlių problemų sprendimui. Neskaitant didžiulės paramos, suteiktos pabėgėliams, dr. Nansen įsteigė specialų dokumentą – pabėgėlių identifikacinę kortelę, kurią pavadino “Nanseno pasu”. Ši kortelė buvo pripažinta 52 pasaulio šalyse. Dr. Nansen organizavo pabėgėlių perkėlimą ir priėmimą po Turkijos ir Graikijos karo 1922 m., dalyvavo paramos operacijose perkeltiant armėnų kilmės asmenis iš Sirijos. 1925 m. dalis Tautų Sąjungos Vyriausiojo pabėgėlių komisaro personalo buvo perkelta į Tautų Sąjungos Tarptautinę darbo organizaciją. 1931 m. buvo įkurtas Tarptautinis Nanseno pagalbos pabėgėliams biuras. 1938 m. dr.F.Nansen buvo suteikta Nobelio premija už jo darbą pabėgėlių ir prieglobsčio srityje.

1933 m. spalio mėnesį buvo įsteigta Vyriausiojo pabėgėlių iš Vokietijos komisaro valdyba. Šios valdybos vadovu tapo James McDonald, Jungtinių Amerikos Valstijų atstovas. Šio organo tikslas buvo paramos ir pagalbos teikimas Vokietijoje esantiems pabėgėliams. James McDonald 1935 m. gruodį paliko savo postą, nes jo vadovaujamos valdybos atliekamas darbas buvo per daug svarbus, kad būtų vykdomas organizacijos, kuri nėra Tautų Sąjungos organas. 1938 m. pabėgėlių skaičius buvo apie 600 tūkstančių, todėl Tautų Sąjungoje buvo nuspręsta sujungti Tarptautinį Nanseno pagalbos pabėgėliams biurą ir Vyriausiojo pabėgėlių iš Vokietijos komisaro valdybą. 1938 m. pabaigoje buvo įsteigta Tautų Sąjungos Vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdyba su centriniu biuru Londone. 1938 m. buvo įkurtas

Tarpyvyriausybiniis pabėgėlių reikalų komitetas. Šį komitetą įkurti nusprendė Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentas Franklinas Ruzveltas. Komiteto pagrindinė veikla buvo susijusi su asmenų, priverstų palikti Vokietiją ir Austriją dėl fašistinės valdžios įsigalėjimo šiose šalyse, dėl persekiojimo religinių įsitikinimų ir rasės pagrindu. Vėliau (1943 m. balandžio mėn.) komiteto veikla buvo praplėsta ir komitetas pradėjo rūpintis visais asmenimis, kurie paliko savo kilmės valstybes dėl įvykių Europoje, nes iškilo pavojus jų gyvybei ir laisvei, jie buvo persekiojami dėl politinių įsitikinimų, rasės arba religijos.

1946 m. buvo įsteigta Tarptautinė pabėgėlių organizacija bei priimti jos įstatai, kurie įsigaliojo 1948 m. rugpjūčio 20 d. Organizacija pradėjo savo veiklą 1947 m. liepos mėnesį. Darbuotojų skaičius buvo 5 700 asmenų. Ši organizacija veikė su Suvienytų Tautų Organizacijos mandatu, kurio terminas buvo iki 1950 m. birželio 30 d. Vėliau jis buvo pratęstas iki 1952 m. kovo mėn. Pagrindiniai Tarptautinės pabėgėlių organizacijos uždaviniai buvo:

- “tikrųjų pabėgėlių ir perkeltųjų asmenų problemų greitas ir tinkamas sprendimas;
- perkeltųjų asmenų atžvilgiu pagrindinis uždavinys – tarpininkauti, kad jie kuo greičiau sugrįžtų į kilmės valstybes, ir visomis įmanomomis priemonėmis skatinti jų sugrįžimą”.

Šios organizacijos įstatuose pabėgėlio apibrėžimas jungia kelias asmenų grupes:

1. nacistinio ar fašistinio režimo aukos;
2. Ispanijos respublikonai;
3. asmenys, kurie buvo pripažinti pabėgėliais iki 2-ojo pasaulinio karo dėl jų rasės, religijos, tautybės arba dėl politinių įsitikinimų.

Be to, organizacijos įstatuose pateiktas ir perkeltųjų asmenų apibrėžimas, sąlygos, kurioms esant pabėgėliai ir perkeltieji asmenys perduodami organizacijos kompetencijai ir sąlygos, kurioms esant asmenys negali būti perduoti organizacijos kompetencijai.

Tokiu būdu, pabėgėlio apibrėžimas šioje vystymosi stadijoje vis dar buvo regioninio pobūdžio, tai yra aprėpė tik tam tikrų asmenų, pasitraukusių iš savo kilmės valstybių tik dėl tam tikrų įvykių, statuso nustatymo klausimus.

Jungtinių Tautų Organizacijos Asamblėjos 1950 m. gruodžio 14 d. rezoliucija Nr.428(v) buvo priimti Jungtinių Tautų Organizacijos Vyriausiojo Pabėgėlių komisaro valdybos įstatai. Ši organizacija pradėjo savo veiklą 1951 m. sausio 1 d. Remiantis valdybos įstatais, šios organizacijos veikla yra “visiškai nepolitinė: ji yra humanitarinio ir socialinio pobūdžio ir, kaip taisyklė, ji susijusi su tam tikromis pabėgėlių grupėmis ir kategorijomis”. Dvi pagrindinės organizacijos funkcijos: suteikti apsaugą asmenims, kuriems ji reikalinga, bei surasti ilgalaikius tokių asmenų problemų sprendimus. Šios organizacijos kompetencija apima:

- “visus asmenis, kurie pripažinti pabėgėliais pagal 1926 m. susitarimą, 1928 m. susitarimą bei 1933 m. Konvenciją, 1939 m. Protokolą arba pagal Tarptautinės pabėgėlių organizacijos statutą;

- visus asmenis, kurie dėl įvykių, buvusių iki 1951 m. sausio 1 d., bei dėl visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamiems dėl rasės, religijos, pilietybės arba politinių įsitikinimų, yra už savo šalies ribų ir negali naudotis šios šalies gynyba”.

Valdybai vadovauja Vyriausiasis komisaras, kuris išrenkamas Generalinės Asamblėjos 3 metams. Valdybos biuras randasi Ženevoje. Po 2-ojo pasaulinio karo pabaigos tarptautinė visuomenė tikėjosi, kad nebereikės Jungtinių Tautų Organizacijos specialiosios agentūros pabėgėlių ir perkeltų asmenų problemoms spręsti. “Deja, įvyko kitaip. Jungtinių Tautų Organizacijos Vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdyba buvo įsteigta kaip laikina institucija, ir iki šios kasmet turi būti pratęsimi jos įgaliojimai”. Valdyba pagal reikalingumą steigia atstovybes valstybėse. Šiuo metu valdyba turi daugiau nei 90 atstovybių visame pasaulyje. Lietuvos Respublikoje yra įsteigtas Jungtinių Tautų Organizacijos Vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos koordinatoriaus postas.

Tokiu būdu, 1950 m. tarptautinė bendruomenė jau buvo suformulavusi pabėgėlio apibrėžimą, nustatė, kad nagrinėti, ar prieglobsčio prašytojas atitinka šį apibrėžimą, reikia individualiai. Be to, buvo visuotinai pripažinta, kad yra būtina nustatyti pagalbos ir paramos pabėgėliams teikimą prieglobsčio šalyje. Kitas žingsnis pabėgėlio apibrėžimo vystymosi istorijoje buvo 1951 m. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos dėl pabėgėlių statuso priėmimas.

Šiuo metu pagrindinis tarptautinis dokumentas, reglamentuojantis pabėgėlių klausimus, yra „1951 m. liepos 28 d. Ženevoje priimta Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija“ „Dėl pabėgėlių statuso”. Konvencijos projektas buvo rengiamas nuo 1948 m. Būtinumas rengti šios konvencijos projektą tapo Jungtinių Tautų Organizacijos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos priėmimas 1948 m. Deklaracijos 2 straipsnis nustato, kad “kiekvienas žmogus gali naudotis visomis teisėmis ir laisvėmis paskelbtomis šioje Deklaracijoje, be jokių skirtumų, tokių kaip rasė, odos spalva, lytis, kalba, religija, politiniai ar kitokie įsitikinimai, nacionalinė ar socialinė kilmė, turtinė, jo gimimo ar kokia nors kitokia padėtis”. *Strateginė Konvencijos paskirtis*, be abejo, labiausiai pasireiškė pabėgėlio apibrėžime, pateiktame Konvencijoje. Dėl šių Konvencijos nuostatų kilo daugiausiai ginčų ir klausimų Konvencijos projekto rengimo metu. Konvencijos rengime dalyvavusios šalys tradiciškai tam istoriniam laikotarpiui pasiskirstė į Vakarų Europos šalių bei Sovietų lagerio šalių blokus. Vakarų Europos šalių pasiūlytame pabėgėlių apibrėžime buvo numatyta suteikti prioritetą apsaugos klausimais tiems asmenims, kurie paliko savo kilmės valstybes dėl politinių priežasčių bei kurie motyvavo savo pasitraukimą iš kilmės valstybės Vakarų politinės kultūros vertybėmis. Tokia pozicija, be abejo, buvo nepriimtina Sovietų šalių blokui, visu pirma Tarybų Sąjungos delegacijai. Šios delegacijos atstovai reikalavo iš viso išbraukti politinę motyvaciją iš Konvencijos reguliavimo sferos. Šie bandymai buvo nesėkmingi, nes Vakarų šalių atstovavimas, rengiant Konvencijos projektą buvo daug stipresnis. Tačiau ginčai, kilę dėl politinių įsitikinimų formuluotės, turėjo ir teigiamos reikšmės. Šių ginčų metu buvo priimtas sprendimas, kad vien politinių įsitikinimų ar pažiūrų turėjimas nėra pagrindas gauti pabėgėlio statusą. Tik asmuo, kuris jaučia

visiškai pagrįstą baimę būti persekiojamam dėl savo politinių įsitikinimų, gali būti pripažintas pabėgėliu. *Eurocentrinė ar Europos reikšmę* Konvencijos projektui suteikė tai, “kad papildomai prie savo troškimų priversti pabėgėlių apibrėžimą tarnauti savo strateginiams politiniams tikslams, dauguma valstybių, dalyvavusių Konvencijos projekto rengime, sekė sukurti specialų režimą, lengvinantį pabėgėlių paskirstymą tam, kad nuimti atsakomybę už juos nuo Europos pečių”. Europos šalims, kaip yra žinoma, teko susidurti su didžiausia pabėgėlių, atsiradusių po II-ojo pasaulinio karo, dalimi. Šių valstybių atstovai pagrįstai manė, kad atėjo laikas kitoms valstybėms – Jungtinių Tautų Organizacijos narėms – įnešti savo indėlį į šių asmenų bei didėjančio pabėgėlių iš socialistinių valstybių srauto priėmimą. Tam, kad išvengtų ginčų dėl šių Europos valstybių siekių, Konvencijoje buvo įvestas patikslinimas. Konvencijos 1 A straipsnyje nustatyta, kad pabėgėliais pripažįstami asmenys, jaučiantys visiškai pagrįstą baimę būti persekiojamiems “dėl įvykių, kurie buvo iki 1951 m., ...”. Tačiau šio straipsnio B dalyje nustatyta, kad šie įvykiai gali reikšti įvykius, buvusius Europoje arba įvykius, buvusius Europoje arba kitose vietose.

1.2. Pabėgėlio samprata prieglobsčio teisės aspektu

Šiuolaikinio pasaulio valstybės apibrėžia *pabėgėlį* kaip asmenį, kuris yra už savo kilmės valstybės ribų ir negali grįžti, nes “visiškai pagrįstai bijo persekiojimo dėl rasės, religijos, tautybės, priklausimo tam tikrai socialinei grupei ar politinių įsitikinimų” (1951 m. JT Konvencija dėl pabėgėlių statuso). Šis tarptautinis dokumentas, taip pat numatantis, kaip valstybės turi elgtis su prieglobsčio prašytojais ir pabėgėliais, pasirašė 136 pasaulio šalys.

1969 m. Afrikos vienybės organizacijos konvencija teigia, kad „pabėgėliu laikomas kiekvienas asmuo, kuris dėl užsienio šalių agresijos, okupacijos, išsigalėjimo ar įvykių, rimtai pažeidžiančių žmogaus teises, yra priverstas palikti savo namus ir ieškoti prieglobsčio už savo valstybės ribų”.

Be to pasaulyje mažiausia 24 milijonai žmonių, kurie pagal JT nuostatas yra pabėgėliai, nors nėra perėję savo tėvynės sienos. Taip vadinami *šalies vidaus pabėgėliai*, gyvena nuolat bijodami persekiojimo, dažnai jiems padėti yra žymiai sunkiau. Taigi 1951-ųjų metų Konvenciją pasirašę valstybės rūpinasi ir asmenimis, kurie persikėlė savo valstybių viduje po to, kai buvo priversti palikti savo namus dėl tų pačių priežasčių: vystančių mūšių baimės, sulaikymo ar kankinimų grėsmės. „Kitaip nei pabėgėliai, šalies viduje persikėlę asmenys lieka savo valstybės teritorijoje. Šiuo metu pasaulyje vyksta tarptautinės diskusijos dėl to, kaip geriau suteikti apsaugą šalies viduje perkeltiems ir pastogės netekusiems asmenims ir kas turėtų tai daryti“ (UNHCR, 1951 m. Pabėgėlių Konvencija, Ženeva 2001, p.7).

Žmogaus teises įgalina tam tikros tarptautinės sutartys, tačiau praktinė teisių apsauga dažnai neveiksminga. Todėl prieglobsčio instituto tikslas suteikiant prieglobstį yra tapti tam tikra atramine struktūra asmenims, kurių teisės neginamos jų kilmės valstybėje. Taigi jų žmogaus teisės apsaugomos užsienyje padedant prieglobsčio institutui. Tarptautinė žmogaus teisių teisė yra daug sudėtingesnė nei

pabėgėlių teisė jau vien dėl to, kad ją sudaro be galo daug šaltinių. Tačiau, nepaisant skirtumų, yra nemažai bendrų žmogaus teisių teisės sąveikos su pabėgėlių teise aspektų. Tiek 1951 m. konvencija, tiek ir kitos tarptautinės žmogaus teisių sutartys turi bendrą tikslą – apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

Tais atvejais, kai pabėgėlių teises gina ir pabėgėlių, ir žmogaus teisių teisė, žmogaus teisių teisė sustiprina pabėgėlių teisės vaidmenį. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Pabėgėlių reikalų vyriausiojo komisaro JTVPK tarnybos Vykdomojo komiteto (toliau – VK) išvados nėra privalomo pobūdžio, tačiau jų nuostatos grindžiamos tam tikrų žmogaus teisių sutarčių nuostatomis: 22-ojoje išvadoje teigiama, kad „niekas negali būti diskriminuojamas dėl rasės, religijos, panašios nuostatos numatytos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijoje, kurios tam tikros nuostatos jau yra tapusios tarptautinės teisės dalimi, 2 ir 7 straipsniuose, taip pat Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (TPPTP) 2 straipsnio 1 dalyje, Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto (TESKTP) 2 straipsnio 2 dalyje, Konvencijos dėl rasinės diskriminacijos panaikinimo 2 ir 5 straipsniuose. „Žmogaus teisių sutartys sustiprina ir tam tikrų ypač pažeidžiamų pabėgėlių, pavyzdžiui, pabėgėlių moterų ir vaikų, apsaugą“ (1989 m. Vaiko teisių konvencija, 1979 m. Konvencija dėl moterų visų diskriminacijos formų panaikinimo).

1951 m. konvencija nereglamentuoja garantijų, taikomų prieglobsčio prašytojų sulaikymo atveju. Tačiau tai nereiškia, kad sulaikyti prieglobsčio prašytojai neturi jokių teisių, nes tokios garantijos gali būti taikomos remiantis, pavyzdžiui, TPPTP arba Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (EŽTK) pagrindu. Taip pat ir teisė susijungti su šeima. Nors jos tiesiogiai neįtvirtina 1951 m. konvencija, ją universaliu ir regioniniu mastu garantuoja daugelis žmogaus teisių dokumentų (pvz., TPPTP 17 ir 23 straipsniai, EŽTK 8 straipsnis ir pan.). Tarptautinė žmogaus teisių teisė yra svarbi aiškinant kai kurias 1951 m. konvencijos nuostatas. Pavyzdžiui, konvencija neapibrėžia persekiojimo sąvokos, tačiau remiantis kitomis žmogaus teisių apsaugos sutartimis galima suprasti, kad persekiojimas yra žmogaus teisių pažeidimas, dažniausiai pasireiškiantis teisės į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę pažeidimu.

Visuotinai pripažintos žmogaus teisės padeda veiksmingai įgyvendinti pabėgėlių teises. Pavyzdžiui, jei valstybė nėra 1951 m. konvencijos dalyvė, gali būti labai sunku užtikrinti pabėgėlių teises tokios valstybės teritorijoje. Egzistuojančios visuotinai priimtos žmogaus teisės padeda tai padaryti, nes jos tapusios tarptautinės teisės dalimi. Gali būti, kad valstybė nėra pabėgėlių teisės šaltinių dalyvė, bet yra kitų žmogaus teisių apsaugos sutarčių dalyvė. Pavyzdžiui, valstybė yra 1951 m. konvencijos dalyvė, tačiau taiko geografinį apribojimą, t. y. pabėgėliais pripažįsta tik iš Europos atvykstančius asmenis. Bet jei toji valstybė taip pat yra Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimus ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį arba bausmes (toliau – JT konvencija prieš kankinimus) dalyvė, remdamasi šioje konvencijoje įtvirtintu asmens negražinimo principu, privalės apsaugoti asmenį nuo išsiuntimo, jei jam gresia kankinimai ir pavojus kilmės šalyje, net jei toks asmuo atvyksta ne iš Europos regiono. Taigi pabėgėliams ne iš Europos regiono taip pat turės būti suteikta apsauga būtent šiuo pagrindu.

Žmogaus teisių teisėje egzistuojantys veiksmingi teisių gynimo mechanizmai gali padėti ginti pabėgėlių teises. Skirtingai nei Europos žmogaus teisių konvencija, 1951 m. konvencija nenumato tam tikros institucijos, įgaliotos nagrinėti peticijas dėl pabėgėlių teisių pažeidimo. Nors konvencijos 38 straipsnis numato valstybių galimybę pateikti pareiškimus Tarptautiniam Teisingumo Teismui dėl ginčų taikant ar aiškinant konvenciją, iki šiol nebuvo pateikta nė vieno tokio pareiškimo. 1951m. konvencijos 33 straipsnio 2 dalis numato, kad tam tikrais atvejais pabėgėliai negali naudotis apsauga nuo išsiuntimo, jei jie padarė ypač sunkius nusikaltimus ir kelia visuotinį pavojų šaliai. Tačiau Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnis, aiškinamas kaip apimantis draudimą išsiųsti asmenį į persekiojimo valstybę, numato absoliučią apsaugą nuo išsiuntimo, t. y. netaikant jokių išimčių.

1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija 14 straipsnyje skelbia, kad kiekvienas žmogus turi teisę prieglobsčio nuo persekiojimo ieškoti kitoje šalyje. Kadangi priimant deklaraciją prieglobstis buvo suprantamas kaip valstybės suvereni teisė apsaugoti politinius pabėgėlius, buvo pripažinta tik teisė prašyti, bet ne teisė gauti prieglobstį. Vėlesni bandymai tarptautiniu mastu pripažinti teisę gauti prieglobstį taip pat buvo nesėkmingi. Ir nors iki šiol teisė į prieglobstį nėra visuotinai pripažinta kaip žmogaus teisė, o prieglobsčio suteikimas išlieka kiekvienos valstybės suvereniu reikalu, tarptautinėje teisėje egzistuoja įsipareigojimai suteikti apsaugą.

Šie įsipareigojimai lemia, jog valstybės tam tikrais atvejais yra priverstos suteikti prieglobstį, kad būtų apsaugoti asmenys, kurie negali pasinaudoti savo valstybės apsauga. Pabėgėliui prieglobsčio suteikimas reiškia apsaugą nuo išsiuntimo į kilmės šalį ir galimybę pasilikti prieglobsčio valstybės teritorijoje nuolatos arba laikinai. Tarptautinės teisės institutas 1950 metų sesijoje apibrėžė prieglobstį kaip „apsaugą, kurią valstybė teikia savo teritorijoje arba kokioje nors kitoje vietoje valstybės jurisdikcijoje esančiam asmeniui, kuris jo ieško“. Taigi pabėgėlių teisė nagrinėja prieglobstį ne kaip konstitucinės teisės institutą arba kaip politinio prieglobsčio institutą, kai kiekviena valstybė turi diskreciją suteikti prieglobstį tam tikriems asmenims remdamasi savo konstitucija, bet kaip valstybių tarptautinių įsipareigojimų suteikti apsaugą pabėgėliams išdavą. Todėl pabėgėlių teisėje tarptautinių valstybių įsipareigojimų analizė yra svarbi tiek, kiek šie įsipareigojimai apriboja valstybės suverenią teisę kontroliuoti užsieniečių atvykimą į savo teritoriją.

Visuotinai priimta, kad prieglobsčio suteikimas yra nepolitinio pobūdžio humanitarinis veiksnys, kurio kitos valstybės negali vertinti kaip nedraugiško veiksmo. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikoje suteikus prieglobstį kaimyninės valstybės opozicijos dalyviui, nuo to neturėtų pablogėti diplomatiniai santykiai tarp šalių, tačiau Baltarusijos politinė vadovybė į tokį reiškinį žiūri kitaip. Kyla klausimas, koks gi yra santykis tarp prieglobsčio ir pabėgėlio statuso. Šios sąvokos nėra tapačios, tačiau jos glaudžiai susijusios. Kaip minėta, prieglobsčio suteikimas yra valstybės diskrecijos reikalas, o pabėgėlio statuso suteikimą reglamentuoja tarptautinės sutartys, kurių dalyvės yra daugelis pasaulio valstybių. Remiantis konstitucija, prieglobstis valstybėje gali būti suteikiamas net ir asmenims, kurie nėra pabėgėliai, taip, kaip juos apibrėžia tarptautinė

teisė. Pabėgėliu asmuo gali būti pripažįstamas tik tada, kai jis atitinka tarptautinėje ar/ir nacionalinėje teisėje nustatytus reikalavimus. Tačiau pabėgėlio statuso suteikimą neretai lydės prieglobsčio suteikimas, t. y. leidimas pasilikti valstybės teritorijoje.

Vis dėlto kai kuriose valstybėse prieglobsčio suteikimas ir pabėgėlio statuso suteikimas yra išskiriamas į dvi atskiras kategorijas. Lietuvoje pabėgėlio statuso suteikimas kartu reiškia ir prieglobsčio pabėgėliui suteikimą. 2004 m. balandžio 29 d. įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ numatytos trys Lietuvos Respublikoje suteikiamo prieglobsčio formos: pabėgėlio statusas, papildoma apsauga ir laikina apsauga.

Tarptautinė pabėgėlių teisė yra žmogaus teisių teisės sistemos dalis. Kartais ji dar vadinama prieglobsčio teise. Tarptautinės pabėgėlių teisės prasmė yra žmogaus orumo išsaugojimas. Šiuo požiūriu humanitarizmas yra neatsiejama pabėgėlių teisės dalis, taigi pabėgėlių teisę bendrąja prasme galima apibūdinti kaip žmogaus teisių teisės dalį, reglamentuojančią santykius, kylančius tarp valstybės ir jos teritorijoje esančio ar jurisdikcijai priklausančio užsieniečio, kuris ieško apsaugos nuo savo kilmės valstybėje gresiančio pavojaus. Pabėgėlių teisė, būdama žmogaus teisių teisės dalis, yra ypatingai susijusi su žmogaus teisėmis ir jų apsauga. Pagrindinės žmogaus teisės taikomos universaliu mastu. Jomis gali naudotis visi asmenys: piliečiai, užsieniečiai, pabėgėliai ir prieglobsčio prašytojai, asmenys be pilietybės, nepaisant to, ar jie yra teisėtai ar neteisėtai valstybės teritorijoje. Pavyzdžiui, asmuo, kad ir kur jis būtų, negali būti kankinamas. Žmogaus teisių suvaržymai leidžiami retai, o nuo kai kurių žmogaus teisių, kaip žinoma, apskritai negali būti nukrypstama. Žmogaus teisės turi svarbų vaidmenį pabėgėlio atveju, nes asmenys tampa pabėgėliais būtent dėl teisių jų kilmės valstybėje pažeidimo, kadangi pabėgėliai yra žmogaus teisių pažeidimų aukos. Taigi apibendrinant galima teigti, kad pabėgėlis:

- 1) bėga nuo žmogaus teisių pažeidimo;
- 2) prieglobsčio valstybėje be teisės ieškoti prieglobsčio tampa visų kitų žmogaus teisių subjektu;
- 3) grįžta, kai nebėra pagrindinių žmogaus teisių pažeidimų kilmės valstybėje.

Šalia tarptautinių pabėgėlių teisių apsaugą reguliuojančių normų plėtojamas regioninis – Europos Sąjungos (toliau – ES) pabėgėlių apsaugos režimas. Pabėgėlių teisė Europoje pradėta plėtoti jau 1985 metais, pripažintas bendros politikos trečiųjų šalių piliečių atžvilgiu būtinumas. Pradžioje ji buvo plėtojama valstybių narių bendradarbiavimo prieglobsčio politikos klausimais pagrindu, o nuo 1997 metais priimtos Sutarties dėl ES sutarties, EB steigimo sutarčių ir kai kurių su jomis susijusių aktų pataisų priėmimo (toliau – Amsterdamo sutartis) – Bendrijos teisės aktų pagrindu. ES kol kas nėra bendros pabėgėlių teisės, kuri galėtų visose valstybėse narėse, tačiau bandoma ją kurti derinant prieglobsčio teisės normas. Atsižvelgiant į tai, kad 2004 m. gegužės 1 dieną jau buvo priimti beveik visi Amsterdamo sutartyje numatyti pabėgėlių teisės apsaugos privalomo pobūdžio teisės aktai, kurie tam tikru atžvilgiu skiriasi nuo 1951 m. konvencijos aiškinimo.

1.3. Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos samprata

Prieš nagrinėjant socialinės integracijos sampratą svarbu apibrėžti ir pačios integracijos sąvoką. Užsienio autorius Kymlicka (1999) (cit. pagal Beresnevičiūtė, 2005, p. 27) teigia, kad „integracija yra tinkama normatyvinė būklė santykiams tarp mažumų grupių ir daugumos visuomenių apibrėžti“. Emanuelsson (2003) (cit. Šinkūnienė, 2003, p. 18) nurodo, jog šiuo požiūriu „integracija yra iššūkis tam, ką paprastai vadiname normaliu ar įprastu, nes grupė laikoma normalia, jei joje vyrauja kitoniškumas. Tai iššūkis visoms gyvenimo sritims, ypač socialinei. Svarbiausias integracinis klausimas – kokias skirtybes kiekvienos grupės nariai yra pasirengę priimti. Tikroji integracijos prasmė suprantama kaip demokratijos ideologija pagrįstas tikslas: kiekvienas asmuo yra savitas, lygiavertis ir svarbus visuomenės narys“.

„Integracija – integravimo veiksmas ar procesas; tapimo integruotam statusas / būseną; skirtingų rasių ar etninių grupių sutelkimas į nedraudžiamas ar lygiavertes asociacijas visuomenėje ar organizacijoje; asmens psichologinių ar socialinių bruožų bei tendencijų organizavimas į harmoningą visumą“ (The American Heritage Dictionary of the English Language, 2009). Kalbant apie prieglobstį gavusių užsieniečių integraciją, Martikainen tai apibūdina, kaip procesą, „kai naujai atvykę asmenys įsitraukia į įvairias priimančiosios visuomenės socialines struktūras“ (Martikainen, 2005).

Plačiąja prasme, anot Kasatkinos ir Leončiko, integracija - tai „vyksmai, turintys įtakos įvairių subjektų arba veikėjų susijungimui į socialinę sistemą, į visumą, t.y. į bendruomenę, bendriją ar kitą darinį“ (Kasatkina, Leončikas, 2003)

„Integracija – rasinės ar religinės grupės inkorporavimo/sujungimo/suvienijimo į bendruomenę veiksmas; veiksmas derinant (derinimas suprantamas kaip dalykų kombinavimas tarpusavyje sukuriant naują visumą) aspektus ar elementus ir juos integruojant į visumą; nesegreguotas ir skirtas kiek įmanoma daugiau įtraukti įvairias rases ir etnines grupes“ (Thesaurus Based on Word Net 3.0, Farlex clipart collection, 2008).

„Integruoti (integruotas, integravimas) – formuoti / kurti visumą sutelkiant visas dalis kartu; susijungti, prisidėti, įstoti; sujungti; tapti didesnio vieneto dalimi; visų rasių ir / ar etninėms grupėms at(si)verti be apribojimų; įsijungti į rasinę ar etninę grupę lygiateise naryste institucijoje ar valstybėje“ (The American Heritage Dictionary of the English Language, 2009).

„Užsieniečių, gavusių prieglobstį, integracija – konkretaus asmens (šeimos) adaptacijos svetimoje aplinkoje procesas, kurio metu jam (jai) pagal poreikius suteikiamos švietimo, medicinos, socialinės ir kitos paslaugos siekiant padėti įsijungti į bendruomenę ir darbo rinką“ (LR Vyriausybės 2016 m. spalio 5 d. nutarimas Nr. 998 „Dėl valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo).

Kaip teigia Beresnevičiūtė (2005), „socialinių mokslų literatūroje socialinės integracijos reikšmė stokoja aiškaus apibrėžimo. Sąvoka plačiai vartojama teorinėse studijose ir tyrimuose bei įvairiuose teisiniuose dokumentuose, nagrinėjant piliečių teises ir galimybes naudotis visuomenės

ištekliais švietimo, darbo rinkoje, sveikatos priežiūros, būsto ir kitose srityse. Teorinėse studijose socialinė integracija dažnai taikoma socialinių darinių solidarumo, socialinių santykių tinklų, pilietybės prielaidų ar kitų sričių analizėje, nagrinėjant veiksnius, sąlygojančius įvairių socialinių grupių žemus socialinės integracijos lygmenis, jos stoką (pvz., nedarbą, skurdą, socialinę atskirtį ir pan.)“.

Remiantis Vengriu ir kt. (2000), „socialinė integracija – tai sudėtinga idėja, kuri skirtingiems žmonėms turi vis kitokią prasmę. Ji yra pozityvus tikslas, suteikiantis lygias galimybes ir teises visiems žmonėms. Šiuo atveju būti labiau integruotam reiškia padidinti savo galią gyvenime“.

Tarptautinės organizacijos (Pasaulio Bankas, Jungtinių Tautų organizacijos) socialinę integraciją sieja su visuomenės raida, numatant, jog „geresnis išsivystymas skatins aukštesnį socialinės integracijos laipsnį, mažins socialinę atskirtį, socialinius konfliktus ir pan.“ (cit. pagal Beresnevičiūtė, 2005, p. 26).

Pasak Kvieskienės (2003), „socialinė integracija arba suvokimas, kad visuomenė yra tvirta medžiaga, išausta iš skirtingų gijų, formuoja daugumos šalies piliečių sutikimą ir gebėjimą laikytis bendros vertybių sistemos. Ši vertybių sistema - pati pastoviausia visuomeninės sistemos dalis. Socialinė integracija - veiksmai, kuriais gyventojams sudaromos sąlygos dalyvauti visuomenės gyvenime“ (Kvieskienė, 2003, p. 229).

Sociologas Delanty (cit. pagal Beresnevičiūtė, 2005, p. 27) socialinės integracijos sampratą konceptualizuoja Europos Sąjungos integracijos kontekste, nagrinėdamas socialinės pilietybės modelį, kuriame prie politinės, ekonominės ir administracinės pridedama socialinė kategorija, aiškinama keturiomis dimensijomis: viešąja erdve (apimančią geografinę, politinę, teisinę, socialinę gerovės sferas), kultūra (apimančia kultūrinį teisių sąvoką, tapatybės konstravimą), lygiomis galimybėmis (akcentuojant, jog socialinė tikrovė negali būti traktuojama ir konstruojama iš dominuojančios grupės pozicijų) ir asmenų mobilumu (susijusiu su fragmentuotomis tapatybėmis, neapibrėžta imigracijos politika).

Įvairių empirinių tyrimų išvados teigia, kad pirmiausia vyksta institucinė integracija į antrinius socialinius darinius, leidžiančius individui palaikyti simbolinės vertės atžvilgiu diferencijuotus santykių modulius (pvz., profesinę sferą, narystę įvairaus pobūdžio grupėse, organizacijose ir kt.), o vėliau integruojamasi į pirminius kontaktus (artima draugystė, santuokos tarp skirtingų grupių narių, giminystė ir pan.). Ekonominis gyvenimas ir darbo rinka yra dvi svarbiausios socialinio gyvenimo dimensijos, sąlygojančios struktūrinę integraciją. Dalyvavimas darbo rinkoje yra svarbi prielaida, tačiau ne vienintelė socialinei integracijai. „Profesinės arba karjeros trajektorijos yra ypač svarbios asmens sąsajos su viešąja erdve, atspindi tam tikrus savirealizacijos socialinėje aplinkoje aspektus“ (Beresnevičiūtė, 2005, p. 27).

Kalbėdama apie socialinę integraciją Valackienė (2005) mini socialinę atskirtį. Pasak autorės, „socialinė atskirtis remiasi dinamišku atskyrimo nuo bet kokios socialinės, ekonominės, politinės ar kultūrinės sistemos procesu, kurie skatina socialinę integraciją yra keletas skirtingų atskirties argumento versijų. Pirma, atskirtis apibrėžiama kaip civilinių, politinių ar socialinių piliečių teisių neigimas (arba

nesupratimas) dėl nelygaus galios ir turto pasiskirstymo. To tikslas yra pasiekti visišką pilietybę, priešinant lygios visuomenės požiūriui ir labiau atkreipiant dėmesį į bendrą charakteristiką nei į socialinių politikų skirtumus. Antra, dėmesys kreipiamas į darbo jėgos dalyvavimą. Tai tarsi kelias į integraciją visuomenėje“.

Remiantis Beresnevičiūtės (2005) požiūriu pabrėžtina, jog „socialinė integracija negali būti pasiekta be lygių galimybių įvairiose socialinėse sferose, kurias, bent jau iš dalies, gali užtikrinti politinės, teisinės priemonės. Tačiau kur kas didesniu iššūkiu išlieka socialiniai integracijos aspektai, kurie glaudžiai susiję su daugumos visuomenės nuostatomis. Kita vertus, iššūkis kaip užtikrinti lygias teises ir galimybes visiems, atsižvelgiant į esamus skirtumus, išlieka aktuali klausimu daugelyje visuomenių“. Apibendrinant galima teigti, kad socialinę integraciją įvairūs autoriai traktuoja skirtingai. Bendriausia prasme socialinę integraciją galima apibūdinti kaip veiksmus, kuriais gyventojams sudaromos sąlygos dalyvauti visuomenės gyvenime, įveikti psichologines, materialines, socialines ir kitas kliūtis. Šia samprata ir bus remiamasi darbe analizuojant pabėgėlių socialinės integracijos ypatumus.

Užsieniečių, gavusių prieglobstį, integracija – konkretaus asmens (šeimoms) adaptacijos svetimose aplinkose procesas, kurio metu jam (jai) pagal poreikius suteikiamos švietimo, medicinos, socialinės ir kitos paslaugos siekiant padėti įsijungti į bendruomenę ir darbo rinką. Paramos integracijai sritys yra šios:

- valstybinės kalbos mokymas;
- švietimas;
- užimtumas;
- aprūpinimas gyvenamąja patalpa;
- socialinė apsauga;
- sveikatos apsauga;
- visuomenės informavimas apie užsieniečių integraciją.

1paveiksle atsispindi prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos kryptys.

1. pav. Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos kryptys

Šaltinis: sudaryta autorės pagal: LR Vyriausybės 2016 m. spalio 5 d. nutarimą Nr. 998 „Dėl valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“

Remiantis 1 paveikslu, valstybės paramos integracijai kryptys yra šios:

- *laikinais apgyvendinti* (integracijos laikotarpiu padėti išnuomoti būstą, organizuoti būtiniausių baldų bei namų apyvokos reikmenų įsigijimą už vienkartinę įsikūrimo pašalpą;
- *organizuoti švietimą* – 96–190 val. valstybinės kalbos kursai suaugusiems, ikimokyklinio (kas mėnesį apmokant už vaikų ugdymą valstybinėse ir savivaldybių ikimokyklinio ugdymo įstaigose) ir mokyklinio amžiaus vaikų švietimas);
- *organizuoti užimtumą* (padėti įsidarbinti, persikvalifikuoti ir pan.);
- *užtikrinti socialinę apsaugą* (pašalpa būtiniausioms reikmėms; mėnesinė pašalpa vaikams iki 2 metų ir pašalpa vaikams nuo 2 metų (nelankantiems ikimokyklinių įstaigų);
- *užtikrinti sveikatos apsaugą* (Iš sveikatos draudimo lėšų finansuojamos sveikatos priežiūros paslaugos prieglobstį gavusiems užsieniečiams, nepilnamečiams ir pažeidžiamoms grupėms).

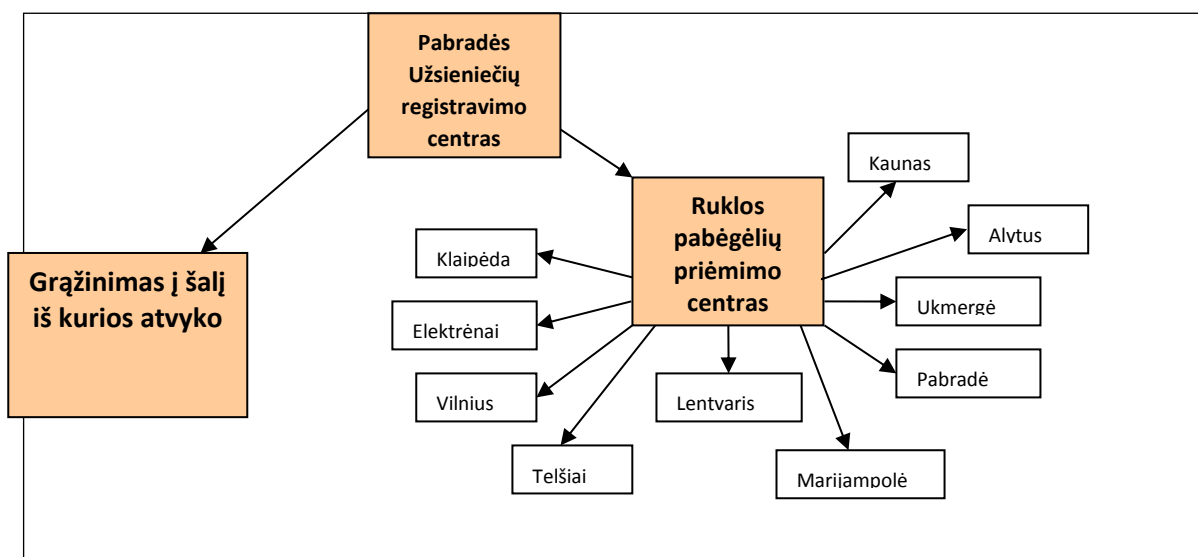
Zaleckienė ir Banevičienė (2004) analizuodamos pabėgėlių socioedukacinius poreikius ir jų tenkinimo galimybes Pabėgėlių priėmimo centre akcentuoja pabėgėlių poreikių tenkinimo svarbą jų integracijos procese. „Socialinių poreikių patenkinimas yra ypač reikšmingas žmogui, gyvenančiam grupėje, bendruomenėje, visuomenėje“. Viena svarbiausių sąlygų tenkinant socialinius poreikius yra socialiniai ryšiai, kurie lemia, kaip mes gyvename ir kaip vertiname savo patirtį. Žmonių tarpusavio santykiai randasi iš vidinio poreikio palaikyti tam tikrus ryšius su aplinkiniais, per kuriuos žmogus gauna socialinę informaciją ir patiria kitų žmonių pagalbą, daugiau sužino apie savo ir kitas kultūras, istoriją, pažįsta ir renkasi partnerius „prisiekia didesnę ar mažesnę psichologinę santarvę su savuoju aš tik susitapatinęs su tokiu elgesiu, kurį jis perima iš visuomenės ir kurį visuomenė įvairiais būdais skatina ir palaiko“ (Leonavičius, 1996). Socialinė izoliacija ir vienatvė neigiamai veikia fizinę ir psichologinę savijautą (socialinius ryšius ir sveikatą sieja abipusis poveikis). Kita svarbi sąlyga tenkinant socialinius poreikius yra socialinė parama, reiškianti tarpasmeninius ryšius, žadinančius teigiamus jausmus, pritarimą ir teikiančius pagalbą bet kokia forma. Socialinė parama sumažina netikrumo jausmą ir sustiprina asmeninės kontrolės bei socialinės kompetencijos jausmą. Kita labai svarbi, integracijos proceso dalis, tai motyvacija „tai savęs motyvavimas, vidinė paskata, visų sąlygų, kurios turi poveikį žmogaus elgesiui ir leidžia nukreipti jį organizacijai reikalinga kryptimi, sudarymo procesas“ (Kulvinskienė, 1994). Kuzmickaitės (2006) tyrimo rezultatai parodė, kad pabėgėliams yra svarbu garantuoti būtinas oriam gyvenimui ir sėkmingai integracijai sąlygas:

- ❖ susirasti gerai mokamą darbą;
- ❖ susigrąžinti socioekonominį statusą;
- ❖ tvirtinti ryšius su priimančios šalies visuomene;
- ❖ apsaugoti nuo išnaudojimo darbe, mažinti neigiamą visuomenės požiūrį į pabėgėlius.

Zaleckienės ir Banevičienės (2004, p. 103) tyrimas atskleidė, kad „pabėgėliai turi šiuos socioedukacinius poreikius:

- *pagrindiniai edukaciniai poreikiai*: išmokti lietuvių kalbą; pažinti Lietuvos istoriją; susipažinti su Lietuvos Respublikos Konstitucija; kelti kvalifikaciją; lankyti vakarinę suaugusiųjų mokyklą; leisti savo vaikus į bendras su vietos gyventojais mokyklas;
- *pagrindiniai socialiniai poreikiai*: švęsti bendras šventes kartu su vietos bendruomenės nariais; bendrai dirbti visuomenei naudingus darbus; skatinti vaikus bendrauti su vietos bendruomenės vaikais; draugauti su vietos bendruomenės šeimomis; pasikviesti vietos bendruomenės narius į savo centrą; palaikyti ryšius su savo giminėmis bei religine bendruomene“.

Minėto tyrimo metu atskleistos pagrindinės priežastys, dėl kurių socioedukaciniai poreikiai nėra visiškai patenkinami: lietuvių kalbos nemokėjimas, neigiamas vietos bendruomenės narių požiūris į pabėgėlius ir jų problemas. Todėl „integracija Lietuvoje yra neefektyvi“, taip teigia Laima Mogenienė (2005). Pastebėtina, kad pirmoji pabėgėlių patirtis Lietuvoje klostosi nuo Užsieniečių registracijos centro Pabradėje ir tęsiasi Ruklos Pabėgėlių priėmimo centre (žr. 2 pav.).

2 pav. Procedūra, kurią praeina pabėgėliai, atvykę į Lietuvą

Šaltinis: sudaryta autorės pagal: Pabėgėlių priėmimo centro 2016 m. gruodžio mėn. statistiką

Pabėgėlių priėmimo centras teikia valstybės paramą prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai centre bei nuo 2006 m. pradžios organizuoja šių asmenų socialinės integracijos tolesnį įgyvendinimą savivaldybių teritorijoje. „Valstybės paramos teikimas prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai įgyvendinamas bendradarbiavimo sutarčių su savivaldybėmis bei nevyriausybinėmis organizacijomis pagrindu: Pabėgėlių priėmimo centras, išleisdamas prieglobstį gavusius užsieniečius į integraciją savivaldybėse, pasirašo sutartis su valstybinėmis institucijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis (sutarčys pasirašomos tarp NVO ir prieglobstį gavusių užsieniečių arba tarp savivaldybių ir prieglobstį gavusių užsieniečių)“ (Valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai efektyvumo įvertinimas: pabėgėlių integracijos procesų tyrimas, 2007).

„Parama integracijai Pabėgėlių priėmimo centre trunka iki 3 mėnesių. Jeigu per nustatytą laikotarpį užsieniečiui, gavusiam prieglobstį, dėl objektyvių priežasčių nepavyko pasirengti integracijai savivaldybės teritorijoje arba jeigu užsieniečiai, gavę prieglobstį, priklauso pažeidžiamoms grupėms – nelydimi nepilnamečiai vaikai, nėščios moterys, asmenys, patyrę kankinimus, asmenys su psichikos sutrikimais, pensinio amžiaus asmenys, taip pat asmenys su negalia, šeimos su nepilnamečiais, šis laikotarpis gali būti pratęstas iki 6 mėnesių. Nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, atsižvelgus į vaiko interesus, paramos teikimo centre laikotarpis gali būti pratęstas, kol jiems sukaks 18 metų. Iškilus nenumatytoms aplinkybėms parama centre gali būti tęsiama toliau“ (Pabėgėlių priėmimo centro interneto svetainės medžiaga).

Remiantis Dambra bei Grigolovičiene (2008), „prieglobsčio prašytojas, kol nagrinėjamas prašymas suteikti prieglobstį LR, turi teisę gyventi Užsieniečių registracijos centre arba Pabėgėlių priėmimo centre (šiam centre teisę gyventi turi tik nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai), naudotis jų teikiamomis paslaugomis, įskaitant nemokamą būtinąją medicinos pagalbą ir socialines paslaugas“. Prieglobsčio prašytojui taip pat garantuojama valstybės teisinė pagalba ir nemokamos vertėjo paslaugos. Kas mėnesį jam mokama pinigine pašalpa. Prieglobstį gavusio užsieniečio ar jo šeimos integracijai pagal poreikį skiriamos lėšos atskiroms priemonėms įgyvendinti:

- 1) vienkartinė įsikūrimo pašalpa;
- 2) mėnesinė pinigine pašalpa būtiniausioms reikmėms;
- 3) lietuvių kalbos mokymas;
- 4) pašalpa mokyklinio amžiaus vaikams būtiniausiems mokykliniams reikmenims įsigyti;
- 5) ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas ikimokyklinio ugdymo įstaigose apmokėti;
- 6) pašalpa vaikams iki 2 metų, jeigu jie nelanko ikimokyklinio ugdymo įstaigų;
- 7) pašalpa vaikui nuo 2 metų;
- 8) sveikatos draudimas;
- 9) parama integracijai administruoti;
- 10) kitos integracijos priemonės.

Pabėgėlių priėmimo centras prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos srityje bendradarbiauja su Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija, Vilniaus arkivyskupijos Caritu, Klaipėdos miesto socialinės paramos centru. Kiekvienoje savivaldybėje dirba socialiniai darbuotojai (kuratoriai), kuruojantys užsieniečius, gavusius prieglobstį Lietuvos Respublikoje įvairiais klausimais (dėl būsto įsigijimo, dėl darbo paieškos, socialinės integracijos programos pratęsimo, kt.) (Valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai efektyvumo įvertinimas: pabėgėlių integracijos procesų tyrimas, 2007).

1 lentelė

Socialinės integracijos programos Pabėgėlių priėmimo centre turinys	
INTEGRACIJOS	APIBŪDINIMAS

KRYPTYS	
Lietuvių kalbos kursai	<p><i>Suaugusiems užsieniečiams</i> skirta 96 val. programa pagal M. Ramonienės, L. Vilkienės programą „Po truputį“. Kursams pasibaigus, integracijos programos įgyvendinimo metu užsieniečiai, gavę prieglobstį, laiko I valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos egzaminą. Užsieniečiui neišlaikius I valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos egzamino, organizuojamas 96 val. kurso kartojimas.</p> <p><i>Mokyklinio amžiaus vaikams</i> sudaromos galimybės mokytis bendrojo lavinimo mokyklose, Centre jiems organizuojami papildomi lietuvių kalbos kursai.</p>
Profesinis orientavimas	<p><i>Tikslas</i> – padėti kitataučiams integruotis į Lietuvos darbo rinką. Profesinio orientavimo metu užsieniečiai supažindinami su:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Lietuvos darbo rinka. 2. Registracijos ir lankymosi Darbo biržoje tvarka ir jos teikiamomis paslaugomis. 3. Mokymo ir profesinio mokymo įstaigomis bei jų veikla. 4. LR Darbo kodeksu. <p>Užsieniečiai yra apmokomi, kaip parašyti ir užpildyti reikalingus įsidarbinant dokumentus ir kaip susirasti darbą. Taip pat prieglobstį gavę užsieniečiai yra supažindinami su psichologiniais darbuotojų atrankos metodais, mokomi efektyvaus savęs reprezentavimo, bendravimo su potencialiais darbdaviais įgūdžių.</p>
Psichologinė pagalba	<p>Pabėgėlių priėmimo centro gyventojams, kenčiantiems nuo psichologinės krizės ar potrauminio psichikos sutrikimo simptomų, visada yra atviros <i>Psichologinės pagalbos kabineto durys</i>. Šio kabineto <i>uždaviniai</i>:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Įvertinti psichoemocinę būseną, identifikuoti psichologinių problemų priežastis. 2. Suteikti individualias ar grupines psichologines konsultacijas. 3. Ugdyti savęs pažinimo įgūdžius. 4. Formuoti pozityvų mąstymą ir motyvaciją keitimuisi. 5. Lavinti relaksacinius įgūdžius ir siekti emocinės būklės stabilumo. 6. Išmokyti sąmoningos savireguliacijos, orientuoti aktyviai integracijai. 7. Tobulinti bendravimo ir adaptacijos įgūdžius. 8. Sekti būklės pokyčius, išsiaiškinti naujai išskylančius specifinius poreikius, individualiai parinkti psichokorekcines priemones. 9. Įvertinti taikytų priemonių efektyvumą, psichoemocinės būklės pokyčius. 10. Rekomenduoti psichologinės pagalbos (savipagalbos) priemones ateičiai.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal: Pabėgėlių priėmimo centro interneto svetainės medžiaga. <http://www.rppc.lt/3694/veikla/apie-mus.html> (žiūrėta 2016-10-08).

Pabėgėlių priėmimo centras rūpinasi centre gyvenančių *užsieniečių užimtumu*. Centre veikia:

- ❖ *Vaikų užimtumo kambarys*. Čia vaikai užsiima jiems įdomia ir naudinga veikla, atsiranda daugiau galimybių vaikų savarankiškumui. Dažniausiai tėvai atveda vaikus į darželį tuo metu, kai jie lanko pamokas. Pabėgėlių priėmimo centre vaikui padeda kitaip vertinti įstaigą ir paskatina norą būti joje. Su vaikais kiekvieną dieną užsiima specialiai tam paskirtas socialinis darbuotojas. Socialinis

darbuotojas savo darbe taiko netradicinius darbo metodus, organizuoja įvairią veiklą, ugdat socialinę vaikų kompetenciją, skatinant savarankiškumą, kūrybiškumą.

- ❖ *Moterų savitarpio paramos klubas „Kartu“*. Suteikia galimybę pabėgėlių moterims susiburti ir padėti viena kitai bei sau spręsti aktualias problemas. Klubo narės buriasi savanorystės principu. Klubo esminė idėja – sudaryti galimybę pabėgėlių moterims tapti aktyviomis. Klubo susirinkimo metu nagrinėjamos aktualios problemos, analizuojami jų sprendimo būdai bei įgyvendinimo galimybės.
- ❖ *Biblioteka*. Jos paslaugos padeda skleisti humanitarines idėjas, socialines ir kitų mokslų žinias. Bibliotekos misija – sudaryti kuo palankesnes sąlygas joje besilankančių užsieniečių informacinių ir kultūrinių poreikių tenkinimui informacinės visuomenės sąlygomis, užtikrinti jų aprūpinimą informaciniais ir dokumentiniais ištekliais, ugdyti skaitytojų informacinį raštingumą.
- ❖ *Treniruoklių salė*. Centre gyvenantys užsieniečiai gali savarankiškai naudotis šia sale visą parą, jiems patogiu laiku (Pabėgėlių priėmimo centro interneto svetainės medžiaga).

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus (LRK) draugijos Teisinės pagalbos prieglobsčio prašytojams ir pabėgėliams teikia *teisinę pagalbą* visiems prieglobsčio prašytojams Lietuvos Respublikoje prieglobsčio procedūros metu, į kurią įeina teisinės konsultacijos, dalyvavimas apklausose, procesinių dokumentų teismui parengimas ir atstovavimas teisme, nagrinėjant sulaikymo, prieglobsčio nesuteikimo, išsiuntimo ar kitus su prieglobsčio procedūra susijusius klausimus. Esant reikalui, sulaikytiems ar išsiunčiamiems prieglobsčio prašytojams padedama paruošti skundą į Europos Žmogaus teisių teismą. LRK draugijos Teisinės pagalbos prieglobsčio prašytojams ir pabėgėliams projektas taip pat apima ir kitus projektus, kurie padeda užtikrinti efektyvesnę prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių Lietuvos Respublikoje teisių apsaugą.

Galima pažymėti, jog Kuzmickaitės (2006) tyrimo rezultatai atskleidė, kad „integracijos programoms būtinas lankstumas, mažinant apribojimus pabėgėlių būtiniausioms sveikatos teisėms, labiau individualizuojant programas, o jas įgyvendinant vengti paternalizmo, supaprastinti integracijos programų apskaitą, kad darbuotojai turėtų daugiau dėmesio tiesioginiam darbui su pabėgėliais, mažiau laiko skiriant dokumentų tvarkymui“.

Darbuotojų profesionalumas, aptarnaujant pabėgėlius, darbuotojų teigiamas požiūris, neformalus, lankstus ir į pabėgėlių poreikius orientuotas darbuotojų bendravimas su klientais, skubiai pasiūlant programas, aktualias aptarnaujamiesiems, užpildo valstybinių institucijų aparato formalų integracijos programų vykdymą ir kai kurių klausimų sprendimo vilkinimą. Pačių pabėgėlių iniciatyvumas, psichologinis stabilumas ir nusiteikimas integruotis Lietuvos visuomenėje yra svarbi prielaida sėkmingai adaptacijai.

2. PABĖGĖLIŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR INSTITUCINĖ STRUKTŪRA

Šiame skyriuje apžvelgiama, ar pabėgėlių socialinės integracijos teisinis reglamentavimas ir institucinė sistema suteikia prieglobstį gavusiems užsieniečiams galimybes sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę. Atkreipiamas dėmesys į prieglobsčio politikos teisinį reglamentavimą Europos Sąjungoje. Akcentuojamas ES teisės aktų perkėlimas į Lietuvos Respublikos prieglobsčio ir integracijos teisinę. Apžvelgiamos institucijos vykdančios prieglobsčio ir socialinės integracijos politiką.

2.1 Prieglobsčio politikos reglamentavimas Europos Sąjungoje

ES prieglobsčio politikos tikslas – suderinti valstybių narių prieglobsčio procedūras ir nustatyti bendrą prieglobsčio sistemą siekiant pasiūlyti tinkamą statusą visiems trečiųjų šalies piliečiams, kuriems reikia tarptautinės apsaugos, ir užtikrinti, kad būtų laikomasi negražinimo principo.

Pradedant analizuoti prieglobsčio politikos reglamentavimo pradžią svarbu apžvelgti pirmąjį svarbų dokumentą, kuriuo Europos Sąjungos lygmeniu buvo pradėta įgyvendinti ir vykdyti prieglobsčio politika. 1951 m. Jungtinių Tautų Organizacija priėmė Pabėgėlių konvenciją, kuri įtvirtino bendrą pabėgėlio apibrėžimą ir nustatė pagrindinius pabėgėlių apsaugos reikalavimus bei elgesio su pabėgėliais valstybių įsipareigojimus. 1967 m. buvo priimtas Protokolas dėl pabėgėlių statuso, kuriuo panaikintas Konvencijoje įtvirtintas laiko apribojimas. Šis protokolas numato, kad Konvencijos geografinis apribojimas gali būti išlaikomas tik tada, jei valstybė taikė šį apribojimą prisijungdama prie Konvencijos. Protokolas įsigaliojo 1967 m. spalio 4 d. Priėmus protokolą, Konvencija tapo universaliu dokumentu. Pabėgėlių konvencija priimta 1951 m. liepos 28 d. Lietuvos Respublika ją ratifikavo 1997 m. sausio 21 d., o įsigaliojo ji 1997 m. liepos 28 d. 1951 m. Jungtinių Tautų įgaliotųjų atstovų konferencijoje priimta Pabėgėlių konvencija (Ženevos konvencija) bei 1967 m. Protokolas dėl pabėgėlių statuso. Šie tarptautiniai teisės aktai įtvirtina pabėgėlių statuso suteikimo pagrindus, suteikimo sąlygas bei turinį ir pasekmes.

Konvencija, kartu su Protokolu, pateikia universalų elgesio su pabėgėliais, išvykusiais iš savo šalies dėl persekiojimo, smurtinių konfliktų, rimtų žmogaus teisių pažeidimų ar kitos rimtos žalos, sąvadą. Konvencijos preambuleje pateikiamas vienas iš pagrindinių jos tikslų, t.y. užtikrinti, kad pabėgėliai galėtų kuo plačiau naudotis savo pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis. Nediskriminavimas, negražinimas, atsakomybės netaikymas dėl neteisėto buvimo ar atvykimo, teisių įgijimas ir realizavimas per tam tikrą laiką yra pamatiniai 1951 metų Konvencijos principai.

Konvencija patvirtino, kad ji yra gyvas ir dinamiškas instrumentas, apimantis platų socialinių bei politinių įvykių ratą. Jis taip pat yra pakankamai lankstus ir leidžia tam tikras amžiaus, lyties ir

įvairovės interpretacijas. Kaip tai paaiškinta tarptautinės apsaugos gairėse, pastarųjų dešimtmečių teisėkūros ir jurisprudencijos pokyčiai leido geriau suprasti pabėgėlių reikalavimus įvairiose esamose ir išskylančiose srityse. 1967 metų protokolą turi du svarbius punktus:

1) 1 straipsnis apibrėžia pabėgėlį kaip „asmenį, kuris dėl visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamas dėl rasės, religijos, pilietybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar politinių įsitikinimų yra už šalies, kurios pilietis jis yra, ribų ir negali arba bijo naudotis tos šalies gynyba; arba neturėdamas atitinkamos pilietybės ir būdamas už šalies, kurioje anksčiau buvo jo nuolatinė gyvenamoji vieta, ribų dėl tokių įvykių negali ar bijo į ją grįžti“.

2) 33 Konvencijos straipsnis nustato, kad „nė viena susitarianti valstybė jokių būdu neišsiunčia ir negrąžina pabėgėlių į šalį, kur jų gyvybei ar laisvei grėstų pavojus dėl rasės, religijos, pilietybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar politinių pažiūrų“. Kitaip sakant, asmuo, kuris pagal Konvenciją pareikalavo prieglobsčio, negali būti per prievartą sugrąžintas į teritoriją, kurioje jam ar jai gresia persekiojimas - taip vadinamas negrąžinimo principas.

Protokole „Dėl pabėgėlių statuso“ buvo oficialiai nustatytas pabėgėlio apibrėžimo išplėtimas. Papildomas protokolą „Dėl pabėgėlių statuso“ praplėtė pabėgėlio apibrėžimą - apsauga suteikiama asmenims, atitinkantiems Konvencijoje pateiktą apibrėžimą, nepriklausomai nuo įvykių, kurie paskatino juos tapti pabėgėliais.

Bendra Europos prieglobsčio sistema (BEPS) pradėta kurti, kai tik įsigaliojo 1999 m. gegužės mėn. Amsterdamo sutartis, remiantis Tamberės Europos Vadovų Tarybos pateiktomis gairėmis. Per pirmąjį BEPS etapą (1999–2005 m.) siekta suvienodinti valstybių narių teisinės sistemas remiantis bendraisiais minimaliais standartais. Hagos programoje nurodyta, kad antrojo BEPS etapo tikslas – nustatyti bendrą prieglobsčio suteikimo procedūrą ir vienodą statusą tiems, kuriems suteiktas prieglobstis arba papildoma apsauga, bei stiprinti praktinį nacionalinių prieglobstį teikiančių administracijų bendradarbiavimą ir prieglobsčio politikos išorės aspektą.

Europos Komisija nutarė, kad prieš pasiūlant bet kokią naują iniciatyvą taip pat būtina išsamiai apsvarstyti ir diskusijose su visomis svarbiomis suinteresuotosiomis šalimis aptarti būsimą BEPS sąrangą. Todėl 2007 m. birželio mėn. Komisija pristatė žaliąją knygą, skirtą įvairioms antrojo BEPS etapo formavimo galimybėms nustatyti. Vykstant viešosioms konsultacijoms sulaukta 89 įvairių suinteresuotųjų šalių atsakymų. Per konsultacijas iškelti klausimai ir pateikti pasiūlymai tapo pagrindu, kuriuo remtasi rengiant šį politikos planą.

2008-06-17 Europos Komisija pristatė Prieglobsčio politikos planą. Šiame dabartinę ir būsimą teisinę sistemą tobulinančiame politikos plane numatomas ateinantiems metams skirtas veiksmų planas ir nurodomos priemonės, kurias Komisija planuoja pasiūlyti, kad būtų užbaigtas antrasis Bendros Europos prieglobsčio sistemos kūrimo etapas. Danija, Suomija, Norvegija ir Švedija parengė holistinius integracijos modelius, apimančius teisės aktus, finansavimo ir institucines struktūras. Taikant šiuos modelius imigrantai ir pabėgėliai po statuso pripažinimo gali naudotis pagrindinėmis paslaugomis, įskaitant socialines ir švietimo, taip pat

gauti pagalbą, kaip ir bet kuris kitas pilietis. Be to, kaip aprašyta įvairiuose teminiuose šios ataskaitos skyriuose, pabėgėliai po statuso pripažinimo gauna tikslinę paramą pereinamajam laikotarpiui, kuri padeda užtikrinti jų galimybes gauti pagrindines paslaugas ir faktiškai pasinaudoti savo teisėmis, kuriomis kitu atveju iškart po atvykimo, nemokant vietos gyventojų kalbos ir mažai težinant apie visuomenę, naudotis būtų labai sudėtinga. Tikslinė parama po statuso pripažinimo teikiama nuo 2 iki 3 metų ir apima bent jau kalbos kursus, supažindinimą su pilietine visuomene ir mokymą darbo vietoje. Be išvardytų paslaugų, pabėgėliams teikiama pagalba ieškant būsto. Valstybė kompensuoja lėšas kuruojančioms organizacijoms, kurios dengia pabėgėlių priėmimo išlaidas ir teikia tikslinę paramą pereinamuoju laikotarpiu. Pereinamuoju laikotarpiu pabėgėliai gauna finansines išmokas, skirtas padengti pragyvenimo išlaidas, įskaitant būsto nuomą. Šių priemonių tikslas – užtikrinti socialinę sanglaudą, lygias teises, įtrauktį ir dalyvavimą.

Pagal 1999 m. įsigaliojusią Amsterdamo sutartį ES institucijoms suteikta naujų įgaliojimų pasinaudojant specialiu instituciniu mechanizmu rengti prieglobsčio srities teisės aktus. 2001 m. Nicos sutartyje numatyta, kad per penkerius metus nuo jos įsigaliojimo dienos Taryba turėtų patvirtinti įvairių sričių priemones, visų pirma kriterijus bei mechanizmus, kuriuos naudojant būtų nustatoma, kuri valstybė narė atsakinga už trečiosios šalies piliečio vienoje iš valstybių narių pateikto prieglobsčio prašymo nagrinėjimą, ir tam tikrus minimalius standartus (susijusius su prieglobsčio prašytojų priėmimu, pabėgėlių statusu ir procedūromis).

Sutartyje nurodoma, kad Taryba, pasikonsultavusi su Europos Parlamentu, turi vienbalsiai spręsti dėl šiuos klausimus reglamentuojančių bendrųjų taisyklių ir pagrindinių principų. Sutartyje numatyta, kad pasibaigus pradiniam etapui Taryba gali nuspręsti taikyti įprastą bendro sprendimo procedūrą, o savo sprendimus priimti kvalifikuota balsų dauguma. Tokį sprendimą Taryba priėmė 2004 m. pabaigoje, o bendro sprendimo procedūra taikoma nuo 2005 m. Priėmus Lisabonos sutartį atsirado naujovių – prieglobsčio priemonės buvo įtrauktos į bendrąją politiką. Jos tikslas jau nebėra minimalių normų nustatymas, o bendros sistemos, apimančios vienodą statusą ir procedūras, sukūrimas. Bendrą Europos prieglobsčio sistemą sudaro šios priemonės:

- vienodas prieglobsčio statusas;
- vienodas papildomos apsaugos statusas;
- bendra laikinos apsaugos sistema;
- vienodo prieglobsčio statuso arba papildomos apsaugos statuso suteikimo ir atėmimo bendros procedūros;
- kriterijai ir mechanizmai, kuriais nustatoma, kuri valstybė narė yra atsakinga už prašymo nagrinėjimą;
- priėmimo sąlygų reikalavimai;
- partnerystė ir bendradarbiavimas su trečiosiomis šalimis.

Priėmus šią sutartį ES sprendimų priėmimo procesas liko nepakeistas. Tačiau gerokai patobulinta Europos Sąjungos Teisingumo Teismo vykdoma teisminė priežiūra. Nuo šiol pateikti prašymą

priimti prejudicinį sprendimą gali priimti bet kuris valstybės narės teismas, o ne vien (kaip buvo anksčiau) nacionalinis galutinės instancijos teismas. Tai turėtų suteikti galimybę labiau plėtoti Teisingumo Teismo praktiką prieglobsčio klausimais. Viena po kitos patvirtintos Europos Vadovų Tarybos programos turėjo didelės įtakos Europos prieglobsčio politikos įgyvendinimui. 1999 m. spalio mėn. priėmusi Tamperės programą, Europos Vadovų Taryba nusprendė, kad bendros Europos prieglobsčio sistemos įgyvendinimas turėtų vykti dviem etapais. 2004 m. lapkričio mėn. priimtoje Hagos programoje prašoma, kad antrojo etapo priemonės būtų patvirtintos iki 2010 m. pabaigos.

2008 m. spalio 16 d. priimtame Europos imigracijos ir prieglobsčio pakte Europos Vadovų Taryba „oficialiai pakartoja, kad visi persekiojami užsieniečiai turi teisę į pagalbą ir apsaugą Europos Sąjungos teritorijoje pagal Ženevos konvenciją“. Ji paragino pateikti pasiūlymų siekiant įvesti vieną bendrą prieglobsčio procedūrą, numatančią vienodas garantijas, jei įmanoma, 2010 m., bet ne vėliau kaip 2012 m., ir nustatyti vienodą pabėgėlių bei asmenų, kuriems suteikta papildoma apsauga, statusą.

Stokholmo programoje 2010–2014 m. laikotarpiui, kurią Europos Vadovų Taryba priėmė 2009 m. gruodžio 10 d., dar kartą įtvirtintas tikslas „sukurti bendrą apsaugos ir solidarumo erdvę, grindžiamą bendra prieglobsčio suteikimo procedūra ir vienodu asmenų, kuriems suteikta tarptautinė apsauga, statusu“. Programoje ypač pabrėžiama būtinybė skatinti veiksmingą solidarumą su valstybėmis narėmis, kurios patiria ypač didelį spaudimą, ir vaidmens, kurį turėtų atlikti naujasis Europos prieglobsčio paramos biuras, svarba.

Lisabonos sutartyje oficialiai pripažįstamas lemiamas Europos Vadovų Tarybos vaidmuo: „Europos Vadovų Taryba apibrėžia laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės teisėkūros ir veiksmų planavimo strategines gaires“ (SESV 68 straipsnis). 2014 m. birželio mėn. Europos Vadovų Taryba apibrėžė šias ateinančių metų gaires remdamasi pažanga, pasiekta vykdant Stokholmo programą. Jose pabrėžiama, kad absoliutus prioritetas – visiškas bendros Europos prieglobsčio sistemos (BEPS) perkėlimas į nacionalinę teisę ir veiksmingas jos įgyvendinimas.

2 lentelė

Europos prieglobsčio sistemos pagrindinės teisinės priemonės

Teisinės priemonės	Turinys
2015 m. rugsėjo 22 d. Tarybos sprendimas (ES) 2015/1601; 2015 m. rugsėjo 14 d. Tarybos sprendimas (ES) 2015/1523	„Italijos ir Graikijos labai nustatomos laikinosios priemonės tarptautinės apsaugos srityje“
2014 m. balandžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 516/2014	„Isteigiamas Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondas ir iš dalies keičiamas Tarybos sprendimas 2008/381/EB ir panaikinami Europos Parlamento ir Tarybos sprendimai Nr. 573/2007/EB ir Nr. 575/2007/EB bei Tarybos sprendimas 2007/435/EB“
2014 m. balandžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 514/2014	„Nustatomos Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo ir policijos bendradarbiavimo, nusikalstamumo prevencijos, kovos su juo ir krizių valdymo finansinės paramos priemonės bendrosios nuostatos“

2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 603/2013	„Dėl Eurodac sistemos pirštų atspaudams lyginti sukūrimo siekiant veiksmingai taikyti Reglamentą (ES) Nr. 604/2013, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai, ir dėl valstybių narių teisėsaugos institucijų bei Europolo teisėsaugos tikslais teikiamų prašymų palyginti duomenis su Eurodac sistemos duomenimis ir kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 1077/2011, kuriuo įsteigiama Europos didelės apimties IT sistemų laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje operacijų valdymo agentūra (Reglamentas (ES) Nr. 603/2013 bus pradėtas taikyti praėjus dvejiems metams po jo įsigaliojimo dienos“.
2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES	„Nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo“
2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/32/ES	„Dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos“
2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/95/ES	„Dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų“
2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB	„Dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių grąžinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse“
2001 m. liepos 20 d. Tarybos direktyva 2001/55/EB	„Dėl minimalių normų, suteikiant perkeltiesiems asmenims laikiną apsaugą esant masiniam srautui, ir dėl priemonių, skatinančių valstybių narių tarpusavio pastangų priimančiam tokiais asmenimis ir atsakant už tokio veiksmo padarinius pusiausvyrą“.

Europos Komisija, stebėdama vykstančią žmonių tragediją visame Viduržemio jūros regione, 2015 m. gegužės mėn. priėmė Europos migracijos darbotvarkę, kuria siekiama stiprinti bendrą prieglobsčio politiką. Joje nurodomi tolesni veiksmai vykdant bendrą Europos prieglobsčio sistemos reformą; tie veiksmai buvo pristatyti dviejuose teisėkūros procedūra priimamų aktų paketuose 2016 m. gegužės ir birželio mėn. Europos Komisijos pagrindiniai pasiūlymai: Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo pabėgėlių arba papildomą apsaugą galinčių gauti asmenų statuso ir suteikiamos apsaugos pobūdžio standartų, dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (nauja redakcija), dėl reglamento, kuriuo nustatoma perkėlimo į Sąjungą sistema, dėl reglamento, kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai (nauja redakcija), dėl reglamento dėl pirštų atspaudų lyginimo sistemos EURODAC sukūrimo siekiant veiksmingai taikyti,

kuriuo išdėstomi valstybės narės, atsakingos už trečiosios šalies piliečio arba asmens be pilietybės vienoje iš valstybių narių pateikto tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimą, nustatymo kriterijai ir mechanizmai], siekiant nustatyti neteisėtai esančius trečiųjų šalių piliečius ar asmenis be pilietybės ir dėl valstybių narių teisėsaugos institucijų bei Europolo teisėsaugos tikslais teikiamų prašymų palyginti duomenis su sistemos EURODAC duomenimis (nauja redakcija), dėl reglamento, kuriuo nustatomas krizinis perkėlimo mechanizmas.

2.2. Europos Sąjungos teisyne perkėlimas į Lietuvos nacionalinę teisę

Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos politikos tikslas – užtikrinti nuoseklų ir tęstinį PGU integracijos priemonių įgyvendinimą ir integracijos procesų stebėseną, plėtoti PGU integracijos politikos įgyvendinimo infrastruktūrą ir užtikrinti, kad būtų nuosekliai laikomasi bendrųjų ES integracijos politikos principų bei įgyvendinamų direktyvų (ypač atsižvelgiant į Kvalifikavimo direktyvos 29 str. ir Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 34 str.), taip pat laikomasi tarptautinės teisės įsipareigojimų (pavyzdžiui, 1951 m. Pabėgėlių konvencijos 34 straipsnio, kuriame nurodoma, kad valstybės turi kiek galėdamos padėti pabėgėliams integruotis ir natūralizuotis).

Europos Sąjungos teisėje įtvirtinta bendra nuostata, kad Europos Sąjungos ekonominės ir socialinės teisės garantuojamos valstybių narių piliečiams. Kita vertus, pastaruoju metu ES vyksta svarbūs pokyčiai, kurie iš esmės pakeitė trečių valstybių piliečiams taikomo teisinio režimo pobūdį. Užsieniečių teisinio statuso Lietuvoje pagrindus nustato 1998 m. gruodžio 17 d. ĮDUTP. Pirmiausia, įstatymas išskiria dvi pagrindines Lietuvoje gyvenančių prieglobstį gavusių užsieniečių grupes: a) „asmenys, turintys leidimą laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, b) asmenys, turintys leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje“. ĮDUTP 3 str. 1 d. numato, kad užsieniečiai Lietuvos Respublikoje turi tas teises ir laisves, kurias numato LR Konstitucija, LR įstatymai bei tarptautinės sutartys.

Lietuvos Respublikai siekiant įstoti į Europos Sąjungą, iškilo būtinybė sukurti teisinę bazę migracijos ir prieglobsčio srityje, kuri atitiktų Europos Sąjungos *acquis* reikalavimus ir užtikrintų tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų žmogaus teisių laikymąsi. 1999 m. liepos 1 d. įsigaliojęs LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ panaikino dar 1991 m. priimtus LR įstatymą „Dėl užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje“, LR imigracijos įstatymą, LR emigracijos įstatymą ir padėjo pagrindus vientisai užsieniečių teisinės padėties sistemai. 1995 m. liepos 4 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl pabėgėlių Lietuvos Respublikoje statuso“, 1997 m. sausio 21 d. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo 1951 m. Konvenciją ir 1967 m. Protokolą dėl pabėgėlių statuso (toliau - KDPS). Šie teisės aktai įsigaliojo 1997 m. liepos 27 d. - ir Lietuvoje pradėjo funkcionuoti prieglobsčio sistema. Šiuo metu „Migrantų ir pabėgėlių teisių“ tema yra ypač aktuali, kadangi LR

įstatymai „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ ir „Dėl pabėgėlio statuso“ tebėra derinami su Europos Sąjungos *acquis* reikalavimais bei tobulinami, siekiant efektyviau spręsti praktikoje iškylančias problemas ir užtikrinti žmogaus teisių apsaugą.

Prieglobsčio suteikimo procedūra Lietuvoje reglamentuojama remiantis dviem įstatymais „Dėl pabėgėlio statuso“ (galiojo iki 2004 m.) ir „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. Pirmasis įstatymas reglamentavo pabėgėlio statuso suteikimo procedūrą Lietuvoje, ir tuo pačių nuolatinio leidimo gyventi Lietuvoje suteikimą. Antrasis, šiuo metu jau perėmęs ir pirmojo įstatymo funkcijas, nagrinėja prašymus dėl laikino leidimo gyventi Lietuvoje išdavimo dėl humanitarinio pobūdžio priežasčių. Šiuo metu Lietuvoje yra vykdoma vieninga prieglobsčio procedūra, tuo atveju, jeigu žmogus kreipiasi dėl pabėgėlio statuso, tačiau jis jam nėra suteikiamas, prašymas taip pat yra svarstomas ir dėl leidimo laikinai gyventi Lietuvoje, t.y. svarstoma ar yra pagrindas suteikti užsieniečiui papildomą apsaugą (ir tuo pačiu laikiną leidimą gyventi Lietuvoje) dėl humanitarinių priežasčių.

Leidimai gyventi Lietuvoje labai įtakoja visus PGU, kadangi nuo leidimo tipo priklauso užsieniečių galimybės ir socialinės garantijos Lietuvoje. Asmenys turintys nuolatinį leidimą (o tokių yra labai nedaug Lietuvoje) gali pretenduoti į numatytą valstybinę socialinę paramą taip, kaip ir visi kiti Lietuvos piliečiai ar nuolatiniai gyventojai. Visi kiti PGU gauna laikinus leidimus gyventi Lietuvoje, kas lemia jų beteisiškumą bet kokios paramos atveju. Kaip pavyzdys vienkartinė parama mirties atveju turi būti suteikiama artimiesiems arba jei tokių neatsiranda kitiems prašymą pateikusiems asmenims, kurie organizuoja laidotuvių procedūrą. Tačiau, jeigu užsienietis gyvendamas Lietuvoje turėjo tik laikiną leidimą, šios paramos negali gauti net artimieji.

Kita labai aktuali ir Lietuvos įstatymų didelę spragą rodanti situacija yra teisė į šeimos susijungimą. Šios teisės neturi papildomą apsaugą Lietuvoje t.y. tuo pačiu laikiną leidimą gyventi Lietuvoje turintys užsieniečiai, pagal LR įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio 8 dalį. Remiantis šiuo įstatymu, jeigu vyras ir žmona atsiduria skirtingose valstybėse, tai gyventi Lietuvoje jie negalės kartu mažiausiai penkerius metus (kol Lietuvoje gyvenantis užsienietis galės kreiptis dėl nuolatinio leidimo gyventi Lietuvoje), o pagal minėtą Dublino reglamentą, niekas negali gauti prieglobsčio kitoje šalyje, jei jis jau buvo suteiktas vienoje iš prieglobstį suteikiančių valstybių.

Darbą su prieglobsčio prašančiais užsieniečiais reglamentuoja Lietuvos ir tarptautiniai teisės aktai. Būtent įstojimas į Europos Sąjungą labiausiai įtakojo Lietuvos tapimą prieglobstį teikiančia šalimi, kadangi įstojimas leido ne tik pasinaudoti teikiamomis galimybėmis, tačiau ir prisiimti tam tikras pareigas. Pagrindinis teisės aktas, kurio laikosi Europos Sąjungos šalys ir kurį Lietuva ratifikavo 1997-aisiais yra 1951 m. Ženevos konvencija „Dėl pabėgėlių statuso, taip pat šios konvencijos 1967 m. protokolas „Dėl pabėgėlio statuso“. Kiti tarptautiniai teisės aktai reglamentuojantys prieglobsčio teikimą yra Tarptautinė žmogaus teisių deklaracija 1948 m., Vaiko teisių konvencija 1989 m. ir kt.

1997m. Lietuvoje įsigaliojo Įstatymas „Dėl pabėgėlio statuso Lietuvos Respublikoje“, kuris

2000 buvo pakeistas. Kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys prieglobsčio teisę – „Įstatymas Dėl užsieniečių teisinės padėties, 2004 bei paramą socialinei integracijai apibrėžia LR ministro įsakymas Dėl Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integracijai tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2004), „2016 m. LR Vyriausybės nutarimas dėl valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo Lietuvos Vyriausybės“ (2016).

1990 m. pasirašyta Dublino konvencija, kuri nuo 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojo ir Lietuvoje. Šioje Konvencijoje teigiama, kad pirmoji valstybė prieglobsčio prašytojo kelyje, kuri yra saugi ir kurioje jis galėjo kreiptis dėl prieglobsčio, ir tampa atsakinga už jo prieglobsčio prašymo nagrinėjimą. Dublino konvencija siekiama visiems prieglobsčio prašytojams garantuoti, kad jų prašymai bus vienos iš valstybių narių išnagrinėti, ir užtikrinti, kad prieglobsčio prašytojai nebus toliau siuntinėjami iš vienos prieglobstį suteikiančios valstybės narės į kitą, nė vienai iš šių valstybių nemanant, kad ji kompetentinga nagrinėti prieglobsčio prašymą.

Pirmąją prieglobsčio prašymo dieną paimami prieglobsčio prašytojo pirštų atspaudai, kurie įvedami į centrinę Eurodac sistemą, kurioje jie yra lyginami ir saugomi. Ši sistema gera tuo, jog Lietuvai mažėja galimybių būti tik laikina tranzitine šalimi, užsieniečiai gavę prieglobstį neturi kito pasirinkimo kaip tik likti Lietuvoje, taip pat didėja užsieniečių garantas, jog jie turi savo prieglobsčio šalį, kuri yra už juos atsakinga.

Viena iš didžiausių prieglobstį gavusių užsieniečių teisinės bazės problema yra nuolatinė kaita. Pati socialinės integracijos ir prieglobsčio sistema dar nėra pilnai suformuota ir išbaigta, kas sukuria nestabilumo ir nesaugumo jausmą ne tik prieglobstį gavusiems užsieniečiams, tačiau ir patiems darbuotojams, kurie nuolat turi prisitaikyti prie besikeičiančios sistemos. Neapgalvoti sprendimai įstatymų leidybos srityje sukelia sumaištį ir nepasitikėjimą, o tai neatitinka pačios viešojo administravimo esmės – užtikrinti visuomenės ir jos narių gerovę.

Analizuojat socialinės integracijos teisinį reguliavimą matoma, jog vyksta nuolatinė įstatyminės bazės kaita. Pakeitimai bei papildymai atsirandantys susidūrus su vienokiomis ar kitokiomis problemomis rodo, jog Lietuva teisiškai vis dar nėra pasirengusi būti prieglobsčio šalimi, kadangi nėra visiškai sureguliuota juridinė sistema ir nėra pilnai užtikrinamos prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės ir saugumo garantijos. Kaip rodo SEKI prieglobsčio prašytojų socialinės ir profesinės integracijos galimybių studijos ataskaita, „Lietuvoje vis dar nėra sureguliuotas prieglobstį gavusių užsieniečių teisinis režimas ir tai sukelia daug žmogaus teisių pažeidimų“. Pats integracijos laikotarpis (12 mėn) neužtikrina efektyvios individų ir šeimų socialinės integracijos, trūksta kvalifikuotos psichologinės, socialinės pagalbos, nėra pakankamo skaičiaus specialistų, naudojami neefektyvūs integracijos metodai ir programos, reabilitacinės, įgalinimo ir perkvalifikavimo paslaugos dažniausiai yra neprieinamos. Programoje sėkmė yra dažnai priklausanti ne tik nuo išorinės paramos ir pagalbos, tačiau labai didelę

įtaką turi ir kiekvieno žmogaus asmeninės savybės ir patirtis, visgi individualizacijos principas nėra užtikrinamas.

Pastebėta, kad ĮDUTP 3 str. 2 d. įtvirtinamas užsieniečių nediskriminavimo principas. ĮDUTP VI skyrius taip pat įtvirtina užsieniečių įdarbinimo Lietuvoje pagrindines nuostatas. Šios nuostatos detalizuojamos dvejuose poįstatyminiuose aktuose: a) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 1 d. nutarimu Nr. 486 patvirtintoje “Leidimų gyventi Lietuvos Respublikoje užsieniečiams išdavimo, keitimo bei panaikinimo tvarkoje” ir b) Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 m. birželio 1 d. įsakymu Nr. 62 patvirtintoje “Užsieniečių įsidarbinimo Lietuvos Respublikoje pagal darbo sutartį tvarkoje”. 1966 m. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 6 str. reikalauja, kad valstybės a) gerbtų teisę į darbą, b) užtikrintų šios teisės apsaugą, c) imtųsi priemonių šiai teisei visiškai įgyvendinti. Analizuojant teisės į darbą turinį Pakto 2 str. kontekste, tenka konstatuoti, kad ši teisė nepaneigia tradicinės valstybės praktikos taikyti užsieniečiams papildomus reikalavimus, įleidžiant juos į darbo rinką. Tokie reikalavimai dažniausiai pasireiškia leidimų sistema, kuria siekiama apsaugoti nacionalinės darbo rinkos interesus. Pažymėtina, kad Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas nėra suformulavęs minimalių reikalavimų valstybėms pagal Pakto 6 straipsnį. Todėl belieka konstatuoti, kad apribojimai negali pažeisti proporcingumo ir tikslingumo principų. Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad užsieniečių įsidarbinimo Lietuvoje tvarka iš esmės atitinka 1966 m. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto reikalavimus. Pažymėtina, kad kitų ekonominių ir socialinių teisių ĮDUTP nereglamentuoja. Atitinkamos nuostatos yra įkeltos į atskirus socialinius ar darbo santykius reglamentuojančius įstatymus.

Lietuvos Respublikos “Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto nuostatų įgyvendinimo Lietuvos Respublikoje” teigiama, kad „Lietuvos Respublikos vidaus teisėje yra įtvirtinta bendra taisyklė, kad užsienio valstybių piliečiai bei asmenys be pilietybės turi tokias pat teise ir laisves kaip LR piliečiai, išskyrus jei įstatymai ir tarptautinės sutartys numato kitaip”. Tačiau galiojančių socialinės apsaugos ir sveikatos priežiūros santykius reglamentuojančių teisės aktų analizė rodo, kad socialinės teisės garantuojamos tik nuolat šalyje gyvenantiems užsieniečiams. Atsižvelgiant į tai, kad darbuotojams migrantams ir jų šeimos nariams išduodamas leidimas laikinai apsigyventi Lietuvoje, šiems asmenims, įskaitant vaikus, netaikomos socialinės apsaugos ir sveikatos priežiūros garantijos. Pažymėtina, kad 2000 m. liepos 4 d. Jungtinių Tautų Ekonominių, Socialinių ir Kultūrinių teisių komitetas priėmė Bendrąjį Komentarą Nr. 14, kuriame nurodomi minimalūs reikalavimai valstybėms pagal 1966 m. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 12 straipsnį. Komentare pabrėžiama, kad „pagrindinis teisės į sveikatą elementas yra valstybės sveikatos sistemos prieinamumas“. Analizuojant teisinę bazę Lietuvoje, pastebėta, kad 2004 m. balandžio 29 d. priimto Užsieniečių teisinės padėties įstatymo nuostatos, neatsiejamos nuo PGU integracijos:

Prieglobsčio prašytojų sulaikymas. Užsieniečių įstatyme problemiškas prieglobsčio prašytojų sulaikymo klausimų reglamentavimas. Nors įstatymas perėmė keletą ankstesnių pažangių nuostatų (pvz., alternatyvių sulaikymui priemonių taikymą – 115 str.), įtvirtino naujas pažangias nuostatas (pvz., sulaikymo sprendimo pakartotinį svarstymą – 118 str.), vis dėlto galima teigti, kad kai kuriomis įstatymo nuostatomis sulaikymo srityje buvo žengtas žingsnis atgal. Pirmiausia tai grindžiama tuo, kad Užsieniečių įstatymas nenumato jokių specifinių prieglobsčio prašytojų sulaikymo sąlygų, nors jiems taikomas specifinis režimas ir jų padėtis skiriasi nuo kitų užsieniečių, esančių Lietuvoje. Šio pagrindo taikymas gali prasilenkti su 1951 m. Pabėgėlių konvencijos 31 straipsnio nuostatomis (draudžia taikyti bet kokias sankcijas prieglobsčio prašytojams, atvykusiems ar esantiems neteisėtai).

Prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygos prieglobsčio procedūros metu. Užsieniečių įstatymas numato, kad visi prieglobsčio prašytojai (išskyrus nelydimus nepilnamečius) visą prieglobsčio procedūros laikotarpį apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre (toliau – URC) (79 str. 2 d.). Šis centras nėra socialinė įstaiga, tinkama apgyvendinti prieglobsčio prašytojus ilgą laiką, todėl Lietuvai gali iškilti tam tikrų sunkumų užtikrinant tinkamas prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygas, kaip to reikalauja 2003 m. ES Tarybos direktyva Nr. 2003/9/EB dėl minimalių prieglobsčio prašytojų priėmimo normų.

Socialinė pabėgėlių integracija. Siekiant veiksmingos pabėgėlių integracijos, Lietuvos visuomenėje abejonių kelia Užsieniečių įstatymo nuostatos (79 str. 7 d.), numatančios, kad pabėgėliai, suteikus jiems prieglobstį, perkeliama į Pabėgėlių priėmimo centrą (toliau – PPC) ir čia integruojami (pvz., suteikus papildomą apsaugą). Tačiau vargu ar galima tikėtis, kad integracija į izoliuotą pabėgėlių, o ne į Lietuvos, visuomenę bus veiksminga.

Prieglobstį gavusių asmenų teisė susijungti su šeima. Įstatymas šiuo klausimu nenuoseklus: 30 straipsnio 2 dalis nenumato teisės susijungti su šeima laikiną apsaugą gavusiems asmenims, o įstatymo 94 straipsnio 4 dalis tokią teisę, nors ribotą, numato. Įstatymas nesuteikia papildomą apsaugą gavusiems asmenims teisės susijungti su šeima. Kitaip nei 2003 m. ES Tarybos direktyva Nr. 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą.

Netinkamas pabėgėlių priėmimas gali sukelti ikitraumines problemas. Tėstinis šeimos narių atskyrimas, darbo stoka, socialinė atskirtis ir marginalizacija, nerimas dėl ateities, ignoravimo palaikymas, priešiškus ir žeminimas sunkina asmens psichologinę būklę. Svarbu pašalinti kliūtis, kurios daro poveikį traumoms. Nors traumos pasekmės gali būti nustatytos ir šalinamos, pabėgėliai gali ir nepajėgti visaverčiai dalyvauti integracijos programose, o jų gebėjimas tapti aktyviais visuomenės nariais gali būti rimtai sutrikdytas. Specializuota priežiūra, konsultavimas ir kiti sveikatos priežiūros tipai turi būti suteikti, o tarpkultūriniai mediatoriai / tarpininkai bei vertėjai taip pat yra reikalingi. Galimybė susijungti su savo šeima integracijos procese yra gyvybiškai svarbi. Šeimos nariai gali pastiprinti socialinę paramos sistemą pabėgėliams ir taip tobulinti integraciją. ES šeimos susijungimo teisės yra iš esmės apribotos iki pagrindinių šeimos narių nepaisant fakto, kad kitose kultūrose išplėtoti šeimos ryšiai

gali būti labai stiprūs. JT VK PK drąsina šalis nares adaptuoti pragmatinį ir lankstų požiūrį į prašymus susijungti su šeima apimant ir kitus šeimai priklausančius narius, kurie gyveno tuose pačiuose namuose iki pabėgėlių išvykimo iš gimtosios šalies.

Apibendrinant galima pasakyti, jog Lietuvoje šiuo metu prieglobstį gavusiems užsieniečiams reikalingas ne tik tinkamas teisinis reguliavimas, tačiau ir įstatymiškai patvirtinta įgalinimo strategija, kuria remiantis galima būtų sudaryti sąlygas efektyviai socialinei integracijai. Įstatymiškai turėtų būti sureguliuotos žmogaus orumo nepažeidžiančios prieglobsčio sąlygos, užtikrinamos žmogaus teisės ir garantuotas saugumas. Paternalistinė samprata turi būti keičiama, skatinant paslaugų gavėjų socialinį aktyvumą ir atsakomybę už integracijos procesą, efektyviai naudojant integracijos paramai skirtas lėšas.

2.3. Institucinė prieglobsčio ir pabėgėlių socialinės integracijos struktūra

Už prieglobsčio prašytojų priėmimą ir pabėgėlių integraciją Lietuvoje yra atsakingos dvi Lietuvos Respublikos ministerijos ir šioms atitinkamoms ministerijoms pavaldžios institucijos: Vidaus reikalų ministerija (VRM) yra atsakinga už prieglobsčio prašytojų priėmimą,) yra pagrindinė įstaiga, užsiimanti migracijos politikos formavimu ir įgyvendinimo priežiūra. VRM per savo administracijos padalinį – Viešojo saugumo politikos departamentą – formuoja valstybės politiką migracijos (išskyrus ekonominę migraciją) srityje, organizuoja, kontroliuoja ir koordinuoja jos įgyvendinimą, užtikrina valstybės politikos įgyvendinimą vizų srityje. Be to, VRM administruoja išorės sienų fondą ir Europos gražinimo fondą pagal ES Solidarumo ir migracijos srautų valdymo bendrąją programą. O SADM formuoja užsieniečių integracijos teikimo politiką ir kontroliuoja jos įgyvendinimą. Ministerija teikia pasiūlymus Vyriausybei dėl užsieniečių įsidarbinimo, paramos dydžio, būsto Lietuvoje, koordinuoja paramos užsieniečiams, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integracijai teikimą, Europos Sąjungos reikalavimų socialinių garantijų migrantams srityje įgyvendinimą, administruoja Europos pabėgėlių fondą ir Europos fondą trečiųjų šalių piliečių integracijai. SADM yra atsakinga už tarptautinės apsaugos gavėjų, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integraciją, taip pat už prieglobsčio prašančių nelydimų nepilnamečių priėmimą. Taip pat ne ką mažesnę svarbą užima ir Užsienio reikalų ministerija (URM), kuri dalyvauja formuojant ir įgyvendinant vizų politiką, išduoda visas, koordinuoja tarptautinių sankcijų įgyvendinimą, prižiūri tarptautinių sutarčių sudarymą ir įgyvendinimą, užsiima vystomojo bendradarbiavimo politika.

Svarbus vaidmuo yra ir *Migracijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos*, kuri yra pagrindinė centrinė įstaiga, įgyvendinanti valstybės politiką migracijos (išskyrus ekonominę migraciją) srityje. MD užsiima vizų, imigracijos, prieglobsčio, pilietybės klausimais, išduoda leidimus gyventi, užsieniečių kelionės dokumentus, priima sprendimus išsiųsti arba gražinti užsieniečius, uždrausti jiems atvykti į Lietuvą, kontroliuoja užsieniečių buvimą ir gyvenimą Lietuvoje, analizuoja nelegalios migracijos priežastis. MD teritorinių padalinių neturi, tačiau metodiškai kuruoja migracijos tarnybas. Teritorinių

policijos įstaigų viešosios policijos migracijos valdyba, skyriai, poskyriai ir grupės (migracijos tarnybos) yra pagrindinės teritorinės įstaigos, sprendžiančios su migracija (išskyrus ekonominę migraciją) susijusius klausimus. Migracijos tarnybos priima asmenų prašymus išduoti jiems leidimus gyventi, kelionės dokumentus, tam tikrais atvejais – visas, priima prašymus suteikti prieglobstį, Lietuvos Respublikos pilietybę, tam tikrais atvejais priima sprendimus išduoti leidimus gyventi, tvirtina kvietimus užsieniečiams atvykti į Lietuvą, kontroliuoja užsieniečių teisėtą buvimą, užsiima nelegalios migracijos prevencija, priima sprendimus įpareigoti užsieniečius išvykti iš Lietuvos, surašo administracinių teisės pažeidimų protokolus, sulaiko neteisėtai esančius užsieniečius. Migracijos tarnybų veiklą kontroliuoja ir koordinuoja *Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos*. Migracijos klausimus kuruoja Viešosios policijos valdybos Migracijos poskyris.

Labai svarbu yra paminėti ir *Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos* (VSAT), kuri saugo valstybės sieną ir užsiima neteisėtos migracijos kontrole. VSAT sulaiko ir identifikuoja užsieniečius, neteisėtai kirtusius valstybės sieną, išduoda visas pasienyje, priima sprendimus įpareigoti užsieniečius išvykti iš Lietuvos, įgyvendina sprendimus išsiųsti užsieniečius, leisti jiems vykti tranzitu, priima prašymus suteikti prieglobstį. VSAT sudaro centrinė būstinė (štabas) ir teritoriniai bei kiti padaliniai.

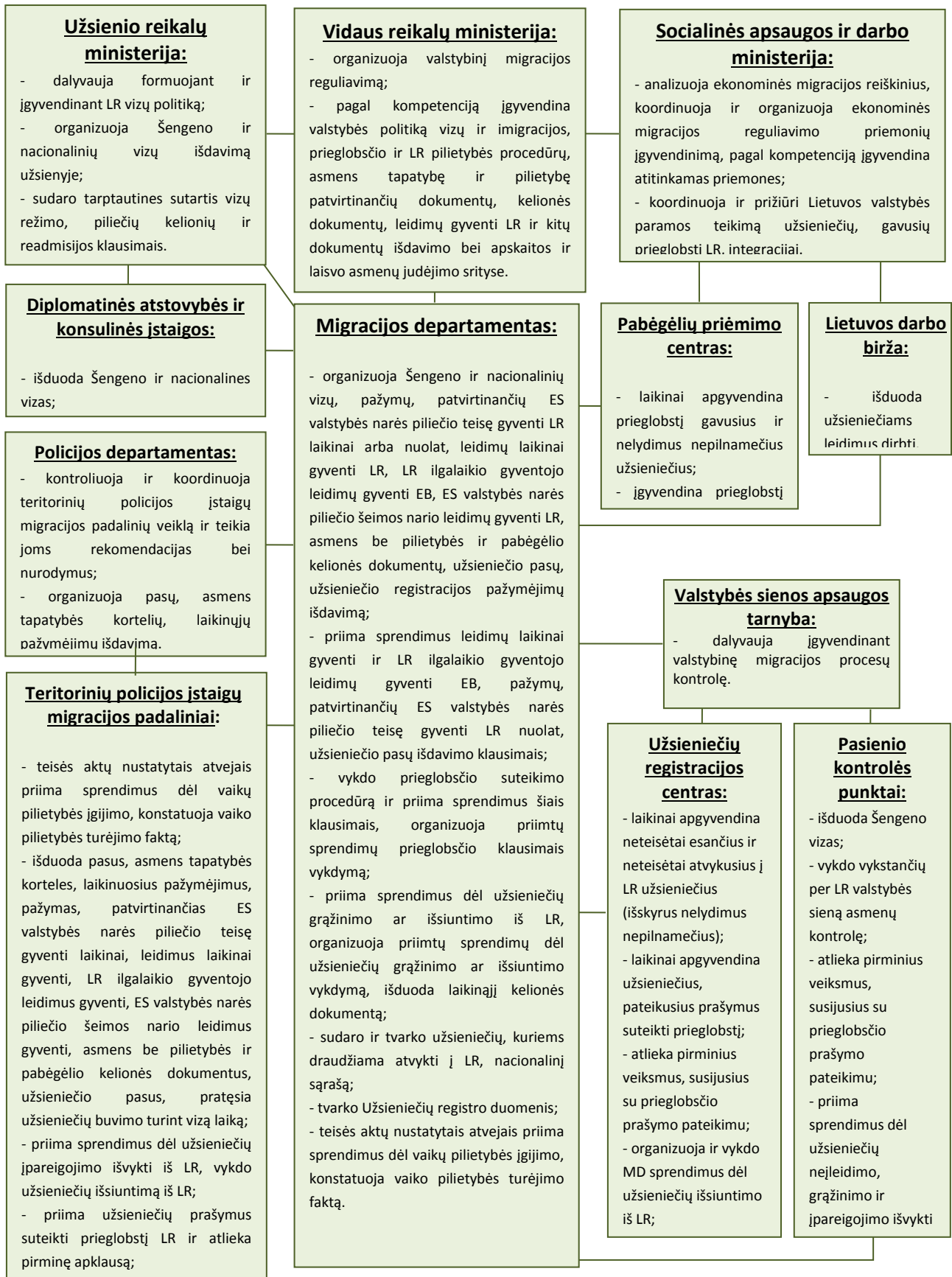
Pirmoji įstaiga Lietuvoje, į kurią patenka prieglobsčio prašytojai, yra *Užsieniečių registracijos centras* (URC). Pabradėje įsteigtas vykdamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugsėjo 30 d. nutarimą Nr. 1133 „Dėl užsieniečių registravimo centro steigimo“. Centras yra Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos struktūrinis padalinys, vykdamas jo kompetencijai priskirtus uždavinius bei funkcijas. Joje laikomi sulaikyti užsieniečiai ir apgyvendinami prieglobsčio prašytojai. URC atlieka užsieniečių asmens tapatybės tyrimą, aiškinasi jų bylos aplinkybes, vykdo užsieniečių išsiuntimą iš Lietuvos, gali organizuoti arba dalyvauti Europos Sąjungos jungtiniuose skrydžiuose išsiunčiant užsieniečius. Gavę prieglobstį užsieniečiai yra atvežami ir apgyvendinami *Pabėgėlių priėmimo centre* (PPC). Rukloje įsteigtas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva, savo veiklą pradėjo 1997 metais. Centro steigimą rėmė Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro valdybos atstovybės Baltijos ir Šiaurės šalims, Švedijos, Danijos, Norvegijos ir Suomijos Vyriausybės. Tai įstaiga, kurioje apgyvendinami prieglobstį Lietuvoje gavę užsieniečiai, nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai ir kuri įgyvendina prieglobstį gavusių užsieniečių socialinę integraciją Lietuvoje.

Labai svarbų vaidmenį prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos įgyvendinime atlieka *Socialinių paslaugų priežiūros departamentas* (SPPD) prie SADM. Departamentas vertina ir analizuoja procesus, susijusius su pabėgėlių integracija Lietuvoje; organizuoja mokslinius tyrimus; dalyvauja finansų planavimo veikloje ir vykdo paramos pabėgėlių integracijai teikimo stebėseną; teikia pasiūlymus SADM dėl teisės aktų pakeitimų; organizuoja mokymus savivaldybių, nevyriausybinėms organizacijoms ir kitų institucijų darbuotojams; informuoja apie pabėgėlius visuomenę, kad būtų užkertamas kelias izoliacijai,

ksenofobijai ir netolerancijai; keičiasi gerą patirtimi su kitomis valstybėmis; bendrauja su MD, URC ir kitomis susijusiomis valstybės institucijomis.

Integracijos klausimais užsiima ir nevyriausybinės organizacijos. Viena iš jų yra *Tarptautinė migracijos organizacija* (Vilniaus biuras), kuri vykdo užsieniečių informavimo ir konsultavimo, pagalbos užsieniečiams savanoriškai grįžti į kilmės valstybes ir reintegracijos kilmės šalyse programas, vykdo projektus, susijusius su užsieniečių integracija Lietuvoje, migracijos srityje dirbančių pareigūnų ir valstybės tarnautojų mokymu, atlieka tyrimus migracijos klausimais, dirba prekybos žmonėmis prevencijos srityje. Pabėgėlių teises prižiūri ir gina *Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro regioninis biuras* (JTVPK) per atstovą Lietuvoje.

Svarbu paminėti ir organizacijas, kurios vykdo socialinės integracijos programą savivaldybių teritorijose, tai NVO organizacijos (Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija, Vilniaus arkivyskupijos Caritas) ir Klaipėdos m. socialinės paramos centras. NVO vykdo prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių paramos projektus ir kuruoja integracijos programą savivaldybių teritorijose, tai pat vykdo įvairias veiklas, kuriomis siekia mažinti pažeidžiamiausio visuomenės sluoksnio skurdą ir socialinę atskirtį. Lietuvos Caritas vykdo ir prekybos žmonėmis prevenciją ir teikia pagalbą prekybos žmonėmis aukoms. (žr. 3 pav.)

3 pav. Migracijos procesų valdymo struktūra Lietuvos Respublikoje

3. PRIEGLOBSTĮ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ SOCIALINĖS INTEGRACIJOS GALIMYBIŲ TYRIMAS

Šiame skyriuje atkreipiamas dėmesys į prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos galimybių, integruotis Lietuvos visuomenėje, tyrimą. Akcentuojama tyrimo metodika. Apžvelgiama ir pateikiama tyrimo analizė.

3. 1. Tyrimo metodika

Siekiant pagrįsti darbo temą ir atsakyti į iškeltą tikslą atliktas kiekybinis tyrimas ir nustatytos prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos galimybės.

Tyrimo procesui kelti šie uždaviniai:

1. Atlikti anketinę Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojų ir prieglobstį gavusių užsieniečių apklausą.
2. Tyrimo metu nustatyti respondentų požiūrį į prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos galimybės.
3. Pateikti tyrimo išvadas.

Tyrimo eiga: tyrimas vyko 2016 metų lapkričio-gruodžio mėnesiais Pabėgėlių priėmimo centre (Rukloje, Jonavos r.).

Tyrimo imtis – 60 respondentų. Tyrimo dalyvius sudarė dvi grupės:

- 24 Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojai;
- 36 prieglobstį gavę užsieniečiai.

Siekiant išspręsti iškeltus uždavinius buvo naudojama *anketinė apklausa*. Šis apklausos metodas yra populiarus ir įgalina surinkti daug informacijos, kuri leidžia nustatyti dėsningumus tiriamoje srityje. Kaip nurodo Kardelis (2002), „anketinės apklausos metodas yra plačiai paplitęs. Viena vertus, tai gali rodyti metodo patikimumą, o antra vertus, - jo populiarumą dėl tariamo paprastumo, manant, jog nėra nieko lengvesnio, kaip atlikti apklausą. Tačiau tokia pažiūra į šį metodą ir masinis jo taikymas gali sumenkinti jo reikšmę moksliniuose tyrimuose. Manoma, kad tinkamai anketai būdingos tokios pat geros savybės, kaip ir geram įstatymui. Ji yra aiški, nedviprasmiška, patikima. Kartu ji turi skatinti respondento norą bendradarbiauti, kuo teisingiau atsakinėti“.

Tyrimui atlikti parengtos pusiau uždaro tipo anketos (žr. priedas 1, priedas 2). Jas sudaro tokie blokai:

- 1) demografinis (duomenys apie tiriamuosius – lytis, amžius);
- 2) klausimų blokas, skirtas tirti prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos programos galimybes;
- 3) klausimų blokas, skirtas tirti prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos programos galimybėms įgyvendinti trukdžius (žr. 3 lentelė).

Tyrimo anketų blokų apibūdinimas

Klausimų blokas	Klausimo Nr.	
	Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojams skirta anketa	Prieglobstį gavusiems užsieniečiams skirta anketa
1. Demografinis	1, 2, 3	1,2,3,4,5,6
2. Skirtas tirti prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos programos galimybes.	6, 8,9,10,11,12	9,10,11,12,13
3. Skirtas tirti prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos programos galimybėms įgyvendinti trukdžius.	4, 5, 7	7,8,14,15,16

Anketas sudaro šios klausimų rūšys:

1. Uždari dichotominiai klausimai – tai klausimai, kuriuose iš dviejų atsakymų prašoma pasirinkti tik vieną, o atsakymų kategorijos aiškiai numatomos.
2. Uždari multichotominiai – tai klausimai, kuriuose atsakymus reikia parinkti daugiau negu iš dviejų variantų.
3. Atvirieji klausimai – tai klausimai, kuriuose reikia pasirinkti vieną ar kelis atsakymus, geriausiai atspindinčius respondento nuomonę.

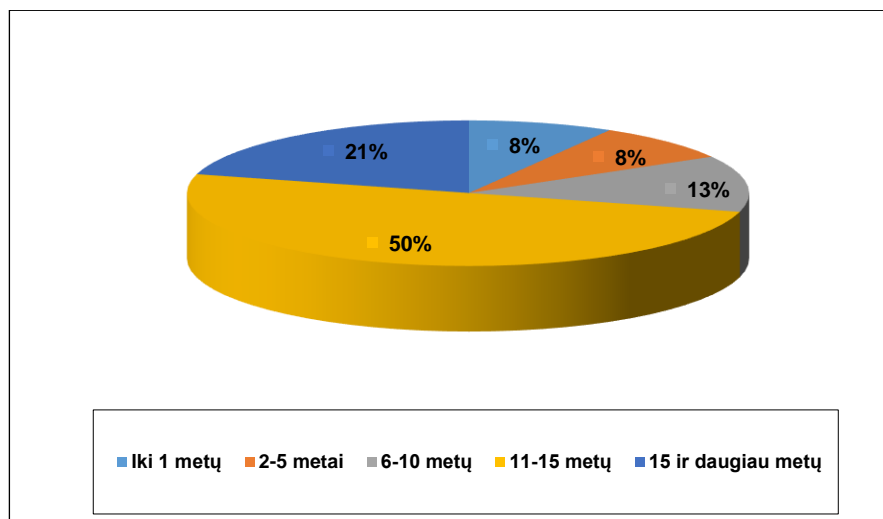
Atsakymai skirstomi į šias rūšis:

- 1) dvivariančiai atsakymai – kai pasirenkamas vienas iš dviejų pasiūlytų uždarų atsakymų;
- 2) daugiavariantiniai atsakymai – kai pasirenkamas vienas ar keli, geriausiai atspindintys respondento nuomonę, atsakymai;
- 3) atviri atsakymai – kai respondentas gali pasirinkti alternatyvas, kurios nebuvo pateiktos uždaruose klausimuose.

3.2. Tyrimo rezultatų analizė

Norint labiau suprasti prieglobstį gavusių užsieniečių galimybes integruotis Lietuvos Respublikoje, labai svarbu išsiaiškinti tyrimo dalyvių demografinius duomenis, išsilavinimą, patirtį, gebėjimus. Pirmiausia svarbu charakterizuoti tyrimo dalyvius, kuriuos sudarė dvi grupės: Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojai ir prieglobstį gavę užsieniečiai.

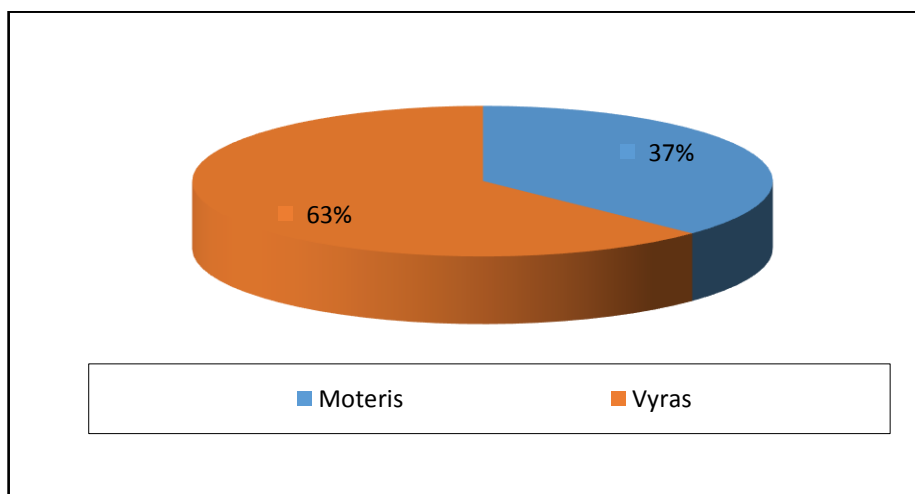
Siekiant įvertinti prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos ypatumus nustatyta respondentų darbo Pabėgėlių priėmimo centre patirtis (žr. 4pav.).

4 pav. Darbuotojų pasiskirstymas pagal darbo Pabėgėlių priėmimo centre patirtį

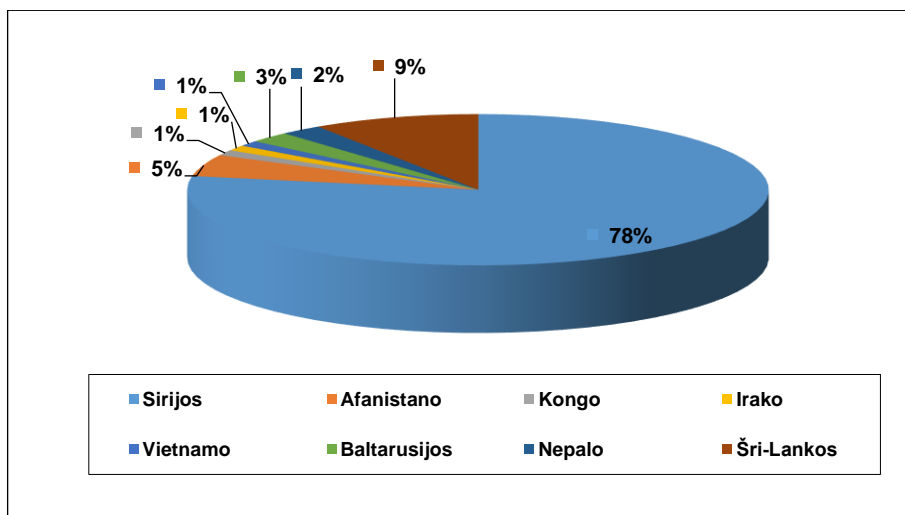
Pusė (50 proc.) apklaustųjų šiame centre dirba 11-15 metų. Likusieji – 15 ir daugiau m. (21 proc.), 6-10 m. (13 proc.), 2-5 m. (8 proc.) ar iki 1 m. (8 proc.). Vadinasi, daugelis respondentų Pabėgėlių priėmimo centre dirba pakankamai ilgai ir gebės tinkamai įvertinti prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos galimybes ir trukdžius.

Tyrimo metu taip pat nustatyti prieglobstį gavusius užsieniečius charakterizuojantys duomenys. Daugiau kaip pusė apklaustų užsieniečių (63 proc.) sudaro vyrai. Moterų tyrime dalyvavo mažiau - 37 proc. (žr. 5 pav.).

5 pav. Prieglobstį gavusių užsieniečių pasiskirstymas pagal lytį

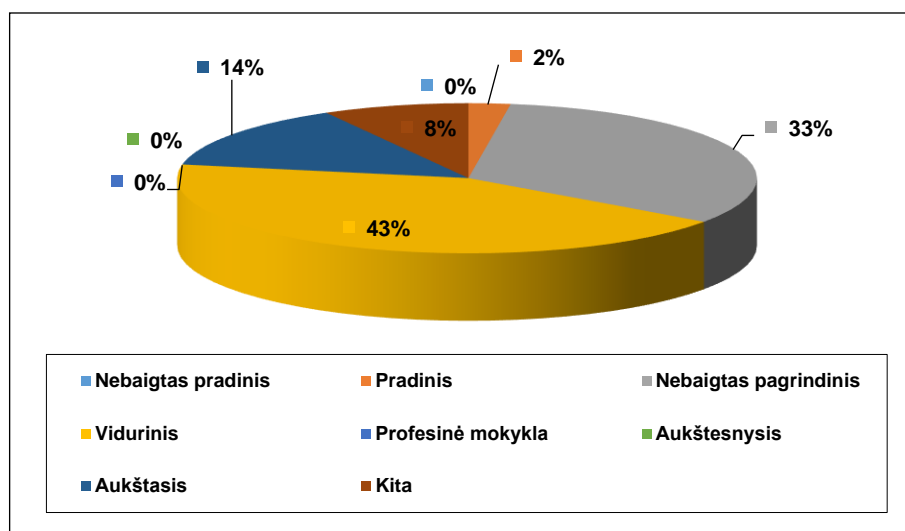
Iš šių duomenų galima spręsti, kad į Lietuvą imigruoja daugiau vyrų nei moterų. Apklausus užsieniečius nustatyta, kad didžiąją dalį imigrantų (78 proc.) sudaro sirijos pilietybės asmenys (žr. 6 pav.).

6 pav. PGU pasiskirstymas pagal pilietybę

Matyti, kad 9 proc. PGU sudaro Šri-Lankos, 5 proc. – Afganistano pilietybę turinčių asmenų. Likusieji - Baltarusijos, Nepalo, Kongo, Irako ir Vietnamo piliečiai. Taigi tyrimo metu surinkti duomenys daugiausiai atspindės prieglobstį gavusių Sirijos pilietybės asmenų požiūrį į socialinės integracijos galimybes ir trukdžius.

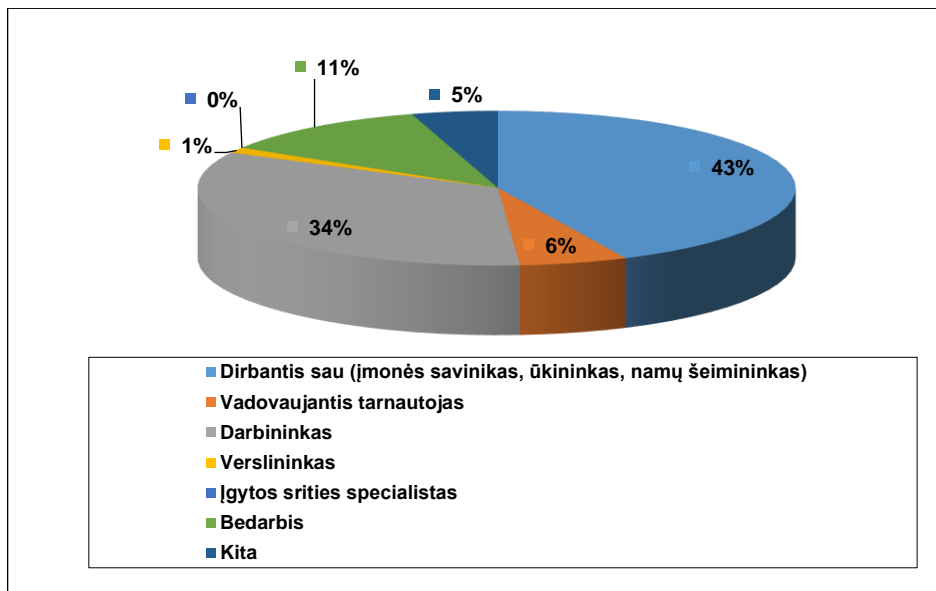
Dauguma prieglobstį gavusių užsieniečių turi vidurinį (43 proc.) arba nebaigtą pagrindinį (33 proc.) išsilavinimą (žr. 7 pav.).

7 pav. PGU pasiskirstymas pagal išsilavinimą

14 proc. pabėgėlių nurodė turintys aukštąjį išsilavinimą. Kiti (8 proc.) niekur nesimokė ir 2 proc. turi įgiję pradinį išsilavinimą. Pastebėtina, kad išsilavinimas labai svarbus socialinei pabėgėlių integracijai, tačiau ne visi tyrimo dalyviai jį turi ir tai gali apsunkinti jų socialinę integraciją į Lietuvos darbo rinką.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kuo PGU užsiėmė prieš atvykdami į mūsų šalį (žr. 8 pav.).

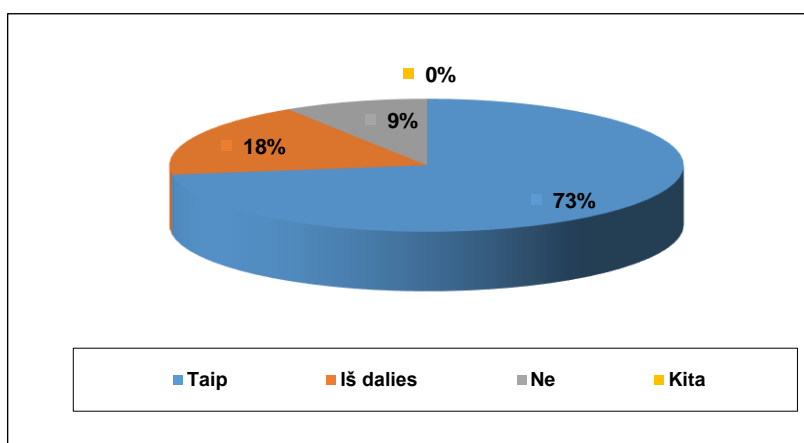

8 pav. PGU užsiėmimas iki atvykstant į Lietuvą

Remiantis 10 pav. apibendrintais duomenimis, dauguma pabėgėlių (42 proc.) prieš atvykdami į Lietuvą dirbo sau (buvo įmonės savininkai, ūkininkai, namų šeimininkai). Daugiau kaip trečdalis (34 proc.) – buvo darbininkai. Likusieji – bedarbiai (12 proc.), vadovaujantys tarnautojai (6 proc.) arba užsiėmė kita veikla – studijavo (5 proc.), užsiėmė verslu (1 proc.). Vadinasi, prieš atvydami į mūsų šalį užsieniečiai užsiėmė įvairia veikla, daugelis dirbo sau.

3. 2. 1. Specialistų, dirbančių integracijos srityje, apklausos rezultatų analizė

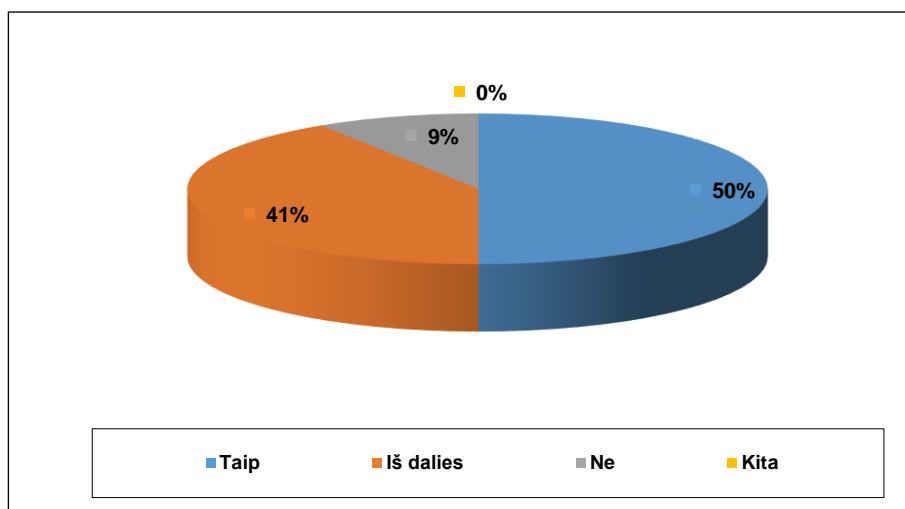
Siekiant tyrimo tikslo pirmiausia siekta išsiaiškinti, ar Lietuvos Respublika sudaro tinkamas sąlygas ir galimybes prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai į valstybės politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą. Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojų nuomonė šiuo klausimu atsispindi 9 paveiksle, iš kurio matyti, jog dauguma apklaustųjų (73 proc.) mano, kad Lietuvoje sudaromos tinkamos sąlygos ir galimybės prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai. Likusiųjų požiūriu, šios sąlygos sudaromos tik iš dalies (18 proc.) arba nesudaromos (9 proc.).

9 pav. Ar LR sudaro tinkamas sąlygas ir galimybes prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai į valstybės politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą?

Vadinasi, ne visi Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojai labai teigiamai vertina mūsų Respublikos sudaromas sąlygas ir galimybes prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai į valstybės politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą. *Atsakiusieji teigiamai* anketoje pažymėjo, kad prieglobstį gaunantys užsieniečiai gauna pilną finansavimą, sukurta stipri teisinė bazė. Kai kurių galimybių, kurios suteikiamos kitataučiams, neturi net mūsų šalies piliečiai. *Atsakiusieji neigiami* pažymėjo, kad yra nepakankamas socialinės integracijos programos finansavimas; vyrauja neigiamas visuomenės požiūris į prieglobstį gaunančius užsieniečius. Be to, integracijos programa nenumato užsieniečių mokymosi aukštosiose mokyklose finansavimo, netinkamai paruošti teisės aktai.

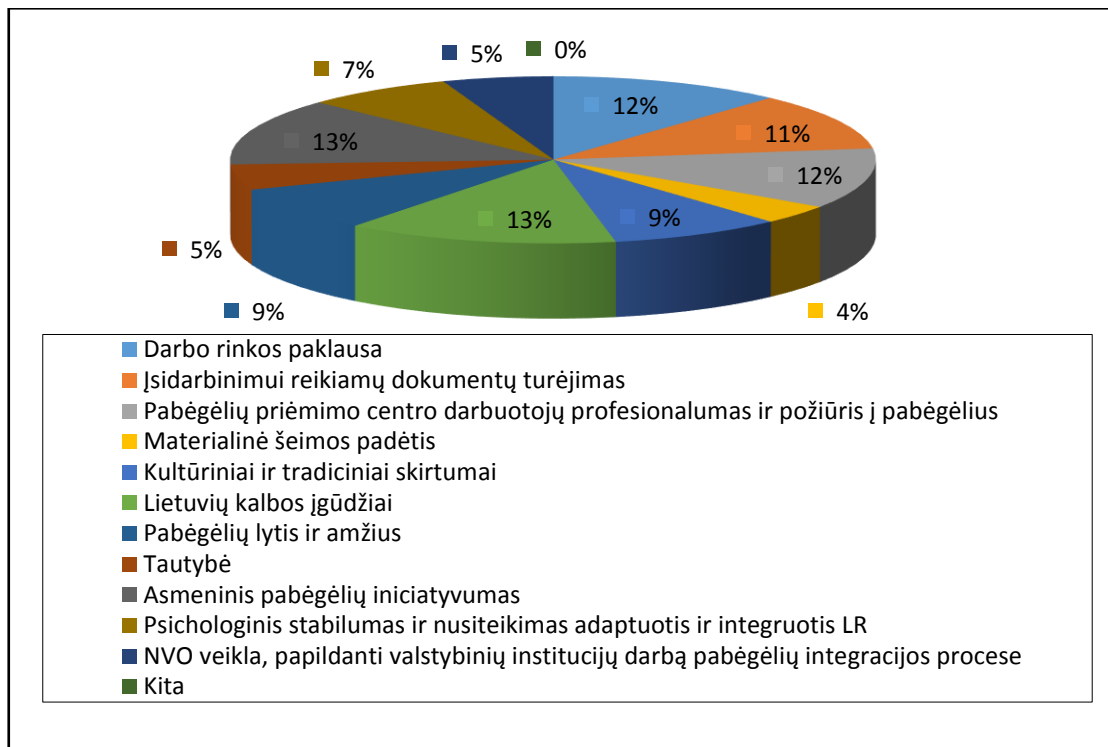
Tyrimo metu aiškintasi, ar prieglobsčio prašantys ir jį gavę užsieniečiai turi galimybes sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę (žr. 10 pav.).

10 pav. Ar prieglobstį gavę užsieniečiai turi galimybes sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę?

Pusė darbuotojų (50 proc.) sutiko, kad prieglobstį gavę užsieniečiai turi galimybes sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę, mažesnę dalį (41 proc.) sutiko tik iš dalies. Likusieji (9 proc.) – nesutiko. *Atsakiusieji teigiamai* nurodė, kad šiems asmenims sudarytos visos sąlygos: nemokamas lietuvių kalbos mokymas, profesijos įsigijimas, teisinės ir psichologinės paslaugos. Tačiau užsieniečiams sunku gauti darbo, todėl jie negali savarankiškai gyventi. *Atsakiusieji neigiamai* anketoje nurodė, kad pilnai integruotis šie žmonės negali, nes yra per trumpas integracijos programos laikotarpis. Vadinasi, prieglobsčio prašantieji ir jį gavę užsieniečiai turi galimybes sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę, nes jiems sudarytos visos sąlygos, tačiau per trumpai vykdoma socialinės integracijos programa.

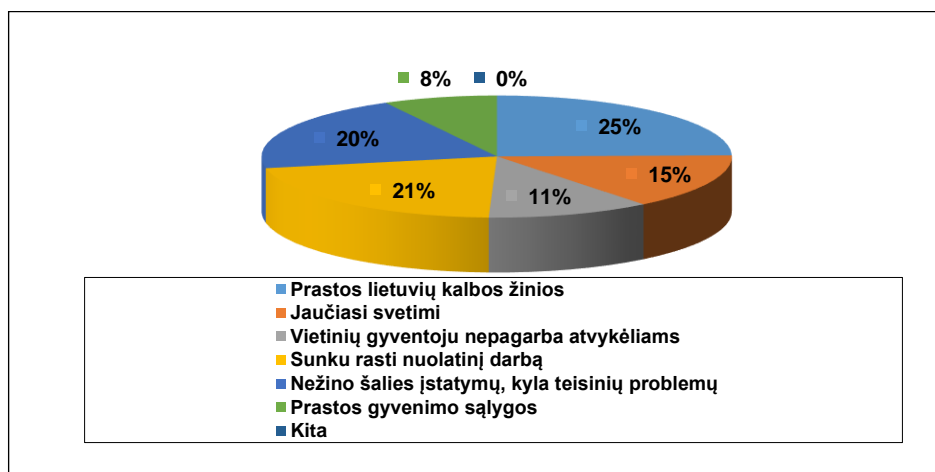
Anketinės apklausos rezultatai leido nustatyti veiksnius, įtakojančius pabėgėlių integracijos naujoje visuomenėje sėkmę (žr. 11 pav.).

11 pav. Veiksniai, įtakojantys pabėgėlių integracijos naujoje visuomenėje sėkmę

Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojai dažniausiai nurodė šiuos pabėgėlių integracijos naujoje visuomenėje sėkmę įtakojančius veiksniai: lietuvių kalbos įgūdžiai (13 proc.); asmeninis pabėgėlių iniciatyvumas (12 proc.); Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojų profesionalumas ir požiūris į pabėgėlius (12 proc.); darbo rinkos paklausa (12 proc.) bei įsidarbinimui reikiamų dokumentų turėjimas (11 proc.). Mažiau kartų paminėti, tačiau taip pat reikšmingi veiksniai: kultūriniai ir tradicijų skirtumai (teigė 9 proc.); pabėgėlių lytis ir amžius (9 proc.); psichologinis stabilumas ir nusiteikimas adaptuotis ir integruotis LR (7 proc.); NVO veikla, papildanti valstybinių institucijų darbą pabėgėlių integracijos procese (6 proc.); tautybė (5 proc.), materialinė šeimos padėtis (4 proc.).

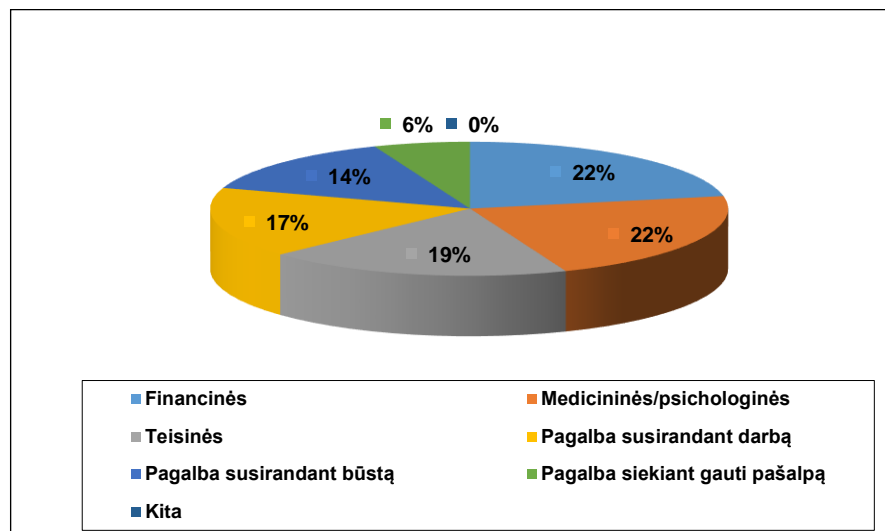
Vadinasi, vienas iš svarbiausių veiksnių, įtakojančių sėkmingą užsieniečių integraciją – lietuvių kalbos žinios. Kaip paaiškėjo, būtent prastos lietuvių kalbos žinios (teigė 25 proc. apklaustųjų) ir yra didžiausia prieglobstį gavusių užsieniečių problema (žr. 12 pav.).

12 pav. Problemos, su kuriomis susiduria Lietuvoje gyvenantys prieglobstį gavę užsieniečiai

21 proc. respondentų pažymėjo, kad prieglobstį gavusiems užsieniečiams sunku rasti nuolatinį darbą, 20 proc. teigė, kad šie asmenys nežino šalies įstatymų, todėl kyla teisinių problemų. Likusieji nurodė, kad pabėgėliai jaučiasi svetimi (15 proc.), susiduria su vietinių gyventojų nepagarba atvykėliams (11 proc.) ar turi prastas gyvenimo sąlygas. Vadinasi, pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria prieglobstį gavę užsieniečiai - prastos lietuvių kalbos žinios, sunkumai ieškant nuolatinio darbo bei šalies įstatymų nežinojimas.

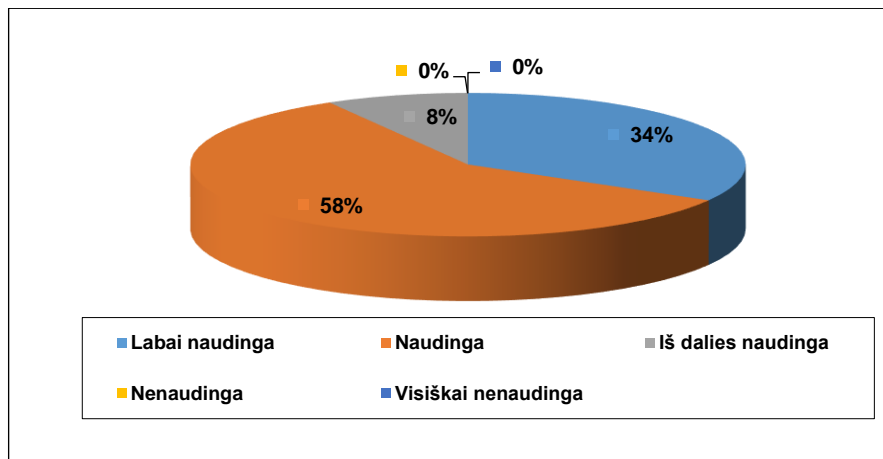
Tyrimo metu nustatytas Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojų požiūris į paslaugas, kurios yra būtiniausios prieglobstį gavusiems užsieniečiams (žr. 13 pav.).

13 pav. Paslaugos, būtinos prieglobstį gavusiems užsieniečiams

Daugelio respondentų požiūriu, pabėgėliams būtiniausios yra finansinės (teigė 22 proc.), medicininės/psichologinės (22 proc.) bei teisinės (19 proc.) paslaugos. Mažesnę dalis anketoje pažymėjo pagalbą susirandant darbą (17 proc.), pagalbą susirandant būstą (14 proc.) ar pagalbą siekiant gauti pašalpą (6 proc.). Vadinasi, siekiant sėkmingos prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos svarbu suteikti finansines, medicininės/psichologines ir teises paslaugas.

Siekiant tyrimo tikslo vienu iš anketos klausimų respondentų prašyta įvertinti jų darbo vietoje vykdomos(-ų) socialinės integracijos programos(-ų) naudą prieglobstį gavusiems užsieniečiams (žr. 14 pav.).

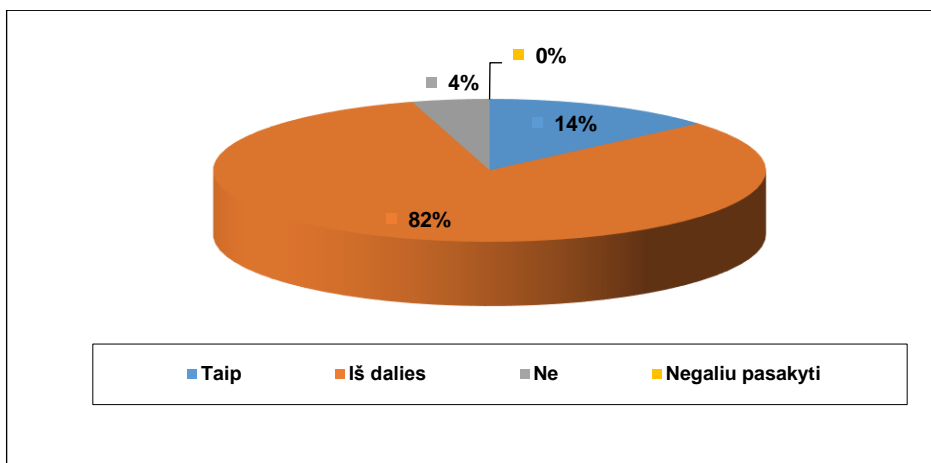

14 pav. Vykdomos(-ų) socialinės integracijos programos(-ų) naudos PGU vertinimas

Dauguma apklaustųjų mano, kad ši programa(-os) yra naudinga(-os) (teigė 59 proc.) arba labai naudinga(-os). Likusieji pažymėjo, kad naudinga(-os) tik iš dalies. Nurodžiusieji, kad socialinė(ės) integracijos programa(-os) naudinga(-os) arba labai naudinga(-os), pažymėjo, kad atvykusiems užsieniečiams sunku adaptuotis svetimoje aplinkoje, o programos dėka jie turi galimybę saugiai adaptuotis (suteikiama medicininė pagalba, nukreipiami į tam tikrą pagalbos sritį, kad palengvinti jų adaptaciją). Be to, programa padeda užsieniečiui užtikrinti savo ir savo šeimos ateitį, jeigu to nori pats užsienietis. Atsakiusieji, kad programa(-os) naudinga(-os) tik iš dalies, nurodė, kad vykdoma programa dalinai slopina užsieniečių iniciatyvumą ir savarankiškumą. Visgi apibendrinat galima konstatuoti, kad Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojai įžvelgia socialinės integracijos programos naudą prieglobstį gavusiems užsieniečiams.

Atviru anketos klausimu siekta nustatyti, su kokiais trukdžiais Pabėgėlių priėmimo centras susiduria įgyvendindamas socialinės integracijos programos galimybes. Respondentai savais žodžiais nurodė šiuos trukdžius: „netobula teisinė bazė“; „nėra numatytas aukštųjų mokyklų finansavimas“; „būsto nuomos problemos“; „užsieniečių motyvacijos stoka“; „nėra parengtos specialiai kitataučiams pritaikytos mokymo programos“; „mokyklose nėra specialistų, kurie dirbtų su kitataučiais specialiai tam pritaikytomis programomis“; „bedarbystė“; „norint įsigyti profesiją reikalingi mokyklos baigimo dokumentai, kurių užsieniečiai neturi“. Vadinasi, įgyvendinant socialinės integracijos programą susiduriama tiek su socialiniais, teisiniais, edukaciniais sunkumais, tiek pačių pabėgėlių motyvacijos stoka.

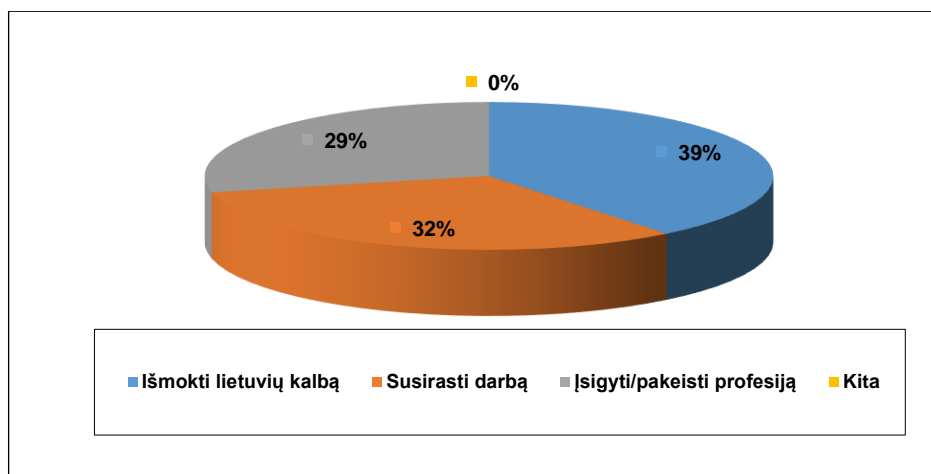
Tyrimas atskleidė, kad Pabėgėlių priėmimo centre vykdomos socialinės integracijos programos buvo (yra) efektyvios tik iš dalies (nurodė 81 proc. apklaustųjų) (žr. 15 pav.).

15 pav. Pabėgėlių priėmimo centre vykdomų socialinės integracijos programų efektyvumo vertinimas

14 proc. respondentų pažymėjo, kad šios programos buvo efektyvios, likusieji (5 proc.) - priešingai. Remiantis respondentų pasisakymais, apie vykdomų socialinės integracijos programų efektyvumą sprendžiama iš ugdymo įstaigas lankančių užsieniečių ar išlaikiusių Valstybinės lietuvių kalbos I kategorijos egzaminą asmenų skaičiaus; įsidarbinusiųjų ar įgijusių profesiją skaičiaus; pasibaigus integracijos programai, savarankiškai gyvenančių užsieniečių Lietuvoje skaičiaus.

Apibendrinus tyrimo duomenis paaiškėjo, ką prieglobstį gavę užsieniečiai turi daryti, kad socialinės integracijos programa(-os) būtų sėkminga(-os) (žr. 16 pav.).

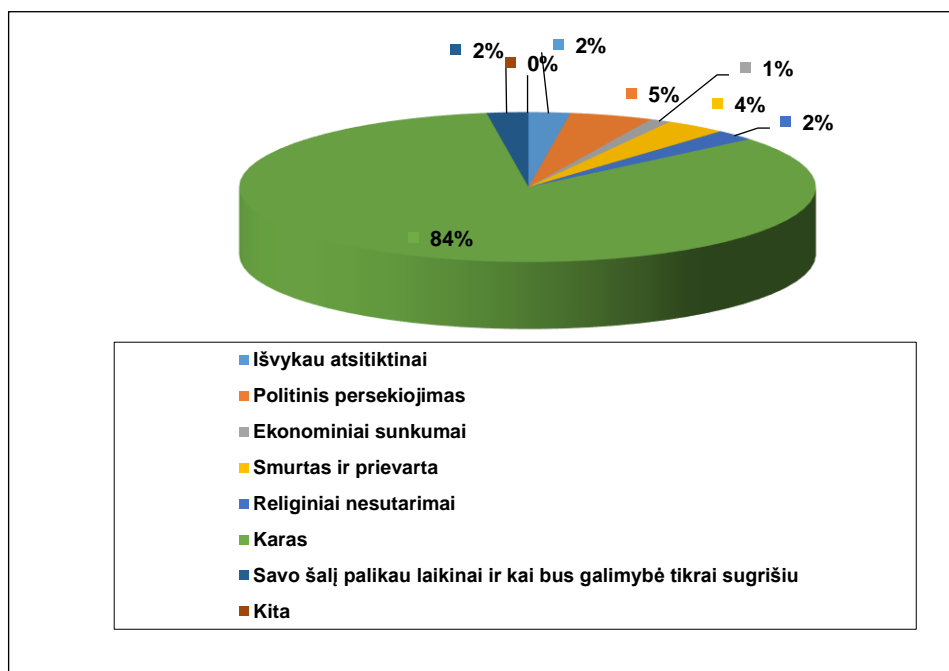

16 pav. Veiksniai, nuo kurių priklauso socialinės integracijos programos sėkmė

Matyti, kad dauguma respondentų pabrėžė lietuvių kalbos mokėjimo svarbą (39 proc.) bei darbo suradimą (32 proc.). Mažesnę dalį (29 proc.) nurodė, kad svarbu įgyti/pakeisti profesiją. Apibendrinant galima teigti, kad negalima išskirti vieno veiksnio, įtakančio socialinės integracijos programos sėkmę, nes svarbus tiek užsieniečių švietimas, tiek ir integracija į darbo rinką.

3. 2. 2. Prieglobstį gavusių užsieniečių apklausos rezultatų analizė

Apklausiant prieglobstį gavusius užsieniečius nustatyta, kas juos privertė išvykti iš savo šalies (žr. 17 pav.).

17 pav. Priežastys, privertusios PGU išvykti iš savo šalies

Kaip paaiškėjo, daugelis (85 proc.) išvyko dėl karo. Likusieji nurodė įvairias kitas priežastis: politinį persekiojimą (5 proc.), smurtą ir prievartą (3 proc.), religinius nesutarimus (2 proc.). Kiti pažymėjo, kad išvyko atsitiktinai (2 proc.) arba kad savo šalį paliko laikinai ir kai bus galimybė sugriš (1 proc.).

Apklausoje metu siekta įvertinti, kaip užsieniečiai jaučiasi Lietuvoje ir prašyta atsakyti į lentelėje pateiktus klausimus. Apibendrinti respondentų pasisakymai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė

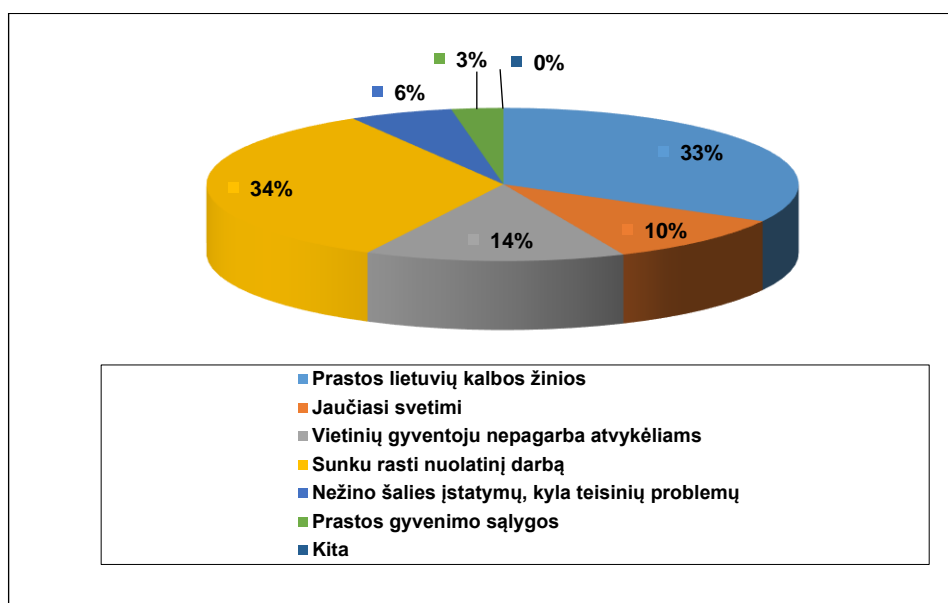
Kaip prieglobstį gavę užsieniečiai jaučiasi Lietuvoje

Klausimai	TAIP	NE
	Proc.	Proc.
• Ar pakankamai žmonės ir valstybinės įstaigos rūpinasi Jūsų sveikata?	86	14
• Ar gaunate socialinę pašalpą?	97	3
• Ar Jus tenkina gyvenamoji vieta?	93	7
• Ar yra galimybė nuolat palaikyti kontaktus su artimais Jums žmonėmis?	69	31
• Ar turite kokių nors suvaržymų?	6	94
• Ar dabar kur nors mokotės?	20	80
• Ar dabar kur nors dirbate?	44	56
• Ar turite finansinių problemų?	81	19
• Ar jaučiate rasinę, religinę politinę diskriminaciją?	0	100

• Ar esate patenkintas gyvendamas Lietuvoje?	94	6
--	----	---

Remiantis 3 lentelėje pateiktais duomenimis, dauguma prieglobstį gavusių užsieniečių pažymėjo, kad gauna socialinę pašalpą (97 proc.); juos tenkina gyvenamoji vieta (93 proc.); žmonės ir valstybinės įstaigos pakankamai rūpinasi jų sveikata (86 proc.). Visi (100 proc.) užsieniečiai teigė nejaučiantys rasinės, religinės politinės diskriminacijos, 94 proc. apklaustųjų nejaučia suvaržymų. Kaip paaiškėjo, šiuo metu mokosi 80 proc. užsieniečių, dirba – 56 proc. Nors užsieniečiai Lietuvoje jaučiasi pakankamai gerai ir jais rūpinamasis, daugelis (81 proc.) turi finansinių problemų.

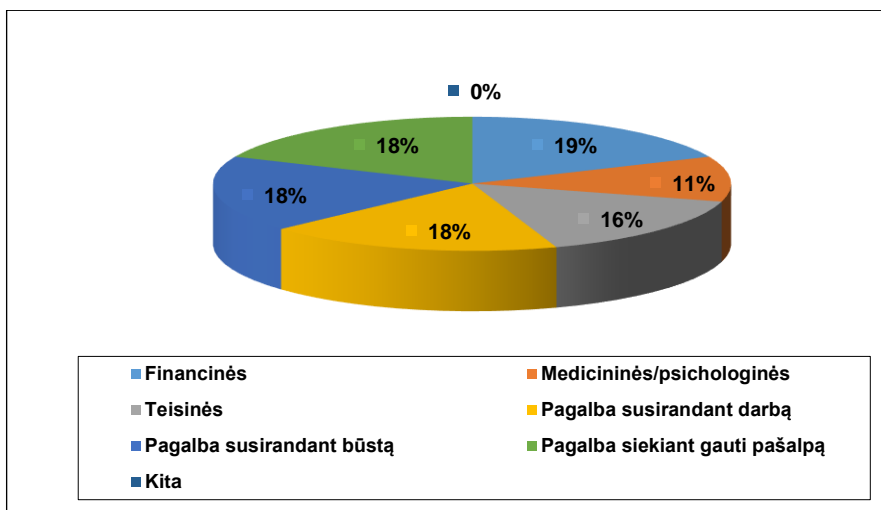
Apibendrinus tyrimo duomenis paaiškėjo ir kitos problemos, su kuriomis susiduriama gyvenant Lietuvoje (žr. 18 pav.).

18 pav. Problemos, su kuriomis susiduriama gyvenant Lietuvoje

Daugiau kaip trečdalis apklaustųjų (34 proc.) nurodė, kad sunku rasti nuolatinį darbą, panaši dalis (33 proc.) teigė, kad prastai moka lietuvių kalbą. Likusieji pažymėjo šias problemas: vietinių gyventojų nepagarba atvykėliams (14 proc.); jaučiasi svetimi (10 proc.); nežino svetimos šalies įstatymų, kyla teisinių problemų (6 proc.), turi prastas gyvenimo sąlygas (3 proc.). Vadinasi, prieglobstį gavę užsieniečiai įvardijo tas pačias didžiausias problemas (sunku rasti darbą, prastos lietuvių kalbos žinios), kaip ir kalbinti Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojai. Naujoji situacija sukelia stresą, įtampą, apatiją, baimę, nepasitikėjimą savimi ir aplinka. Žmogui, atsidūrusiam tokioje situacijoje yra būtina parama iš šalies (Pluzek Z., 1996 m.).

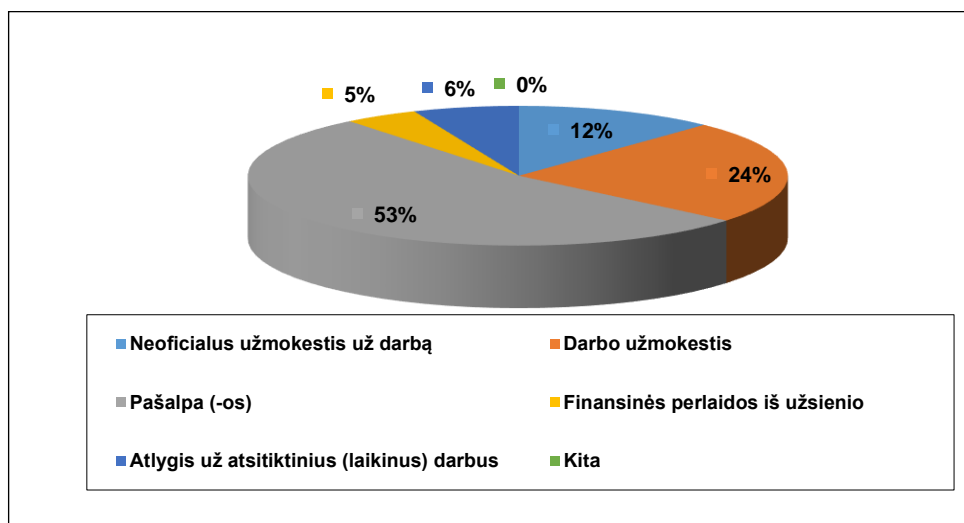
Vienu iš anketos klausimų nustatyta, kokio pobūdžio paslaugos pabėgėliams yra (buvo) būtiniausios (žr. 19 pav.).

19 pav. Prieglobstį gavusiems užsieniečiams būtinausios paslaugos

Daugumai aktualiausios finansinės paslaugos (teigė 19 proc.), pagalba susirandant darbą (19 proc.), pagalba siekiant gauti pašalpą (18 proc.) ar susirandant būstą (18 proc.). Pastebėtina, kad Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojai šiuo klausimu labiau akcentavo medicininės/psichologinės bei teisinės paslaugas, nei pagalbą siekiant gauti pašalpą ar susirandant būstą.

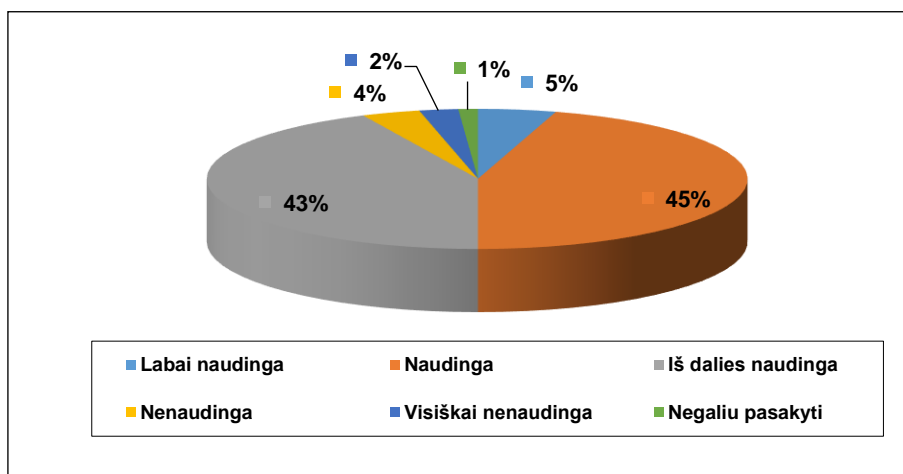
Tyrimo rezultatai atskleidė, kokie yra pagrindiniai prieglobstį gavusių užsieniečių pragyvenimo šaltiniai (žr. 20 pav.).

20 pav. Pagrindiniai respondentų pragyvenimo šaltiniai

Matyti, kad daugiau kaip pusė respondentų (54 proc.) gyvena iš pašalpų. Darbo užmokestį gauna tik maždaug ketvirtadalis (24 proc.). Likusieji pragyvena iš neoficialaus užmokesčio už darbą (12 proc.), atlygio už atsitiktinius (laikinus) darbus (6 proc.) ar finansinių perlaidų iš užsienio (4 proc.). Vadinas, nerasdami nuolatinio darbo ir siekdami pragyventi Lietuvoje užsieniečiai dirba nelegaliai, susiranda atsitiktinių (laikinių) darbų.

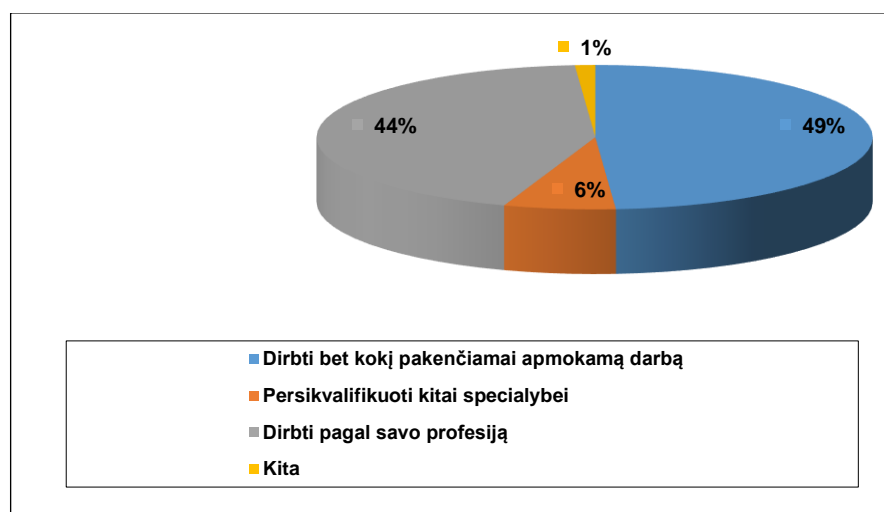
Apklaustus užsieniečius paaiškėjo, kad dauguma (95 proc.) šiuo metu dalyvauja socialinės integracijos programoje, kiti (5 proc.) ją jau baigė. Paprašyti įvertinti socialinės integracijos programos naudą, daugelis (46 proc.) nurodė, kad ji yra (buvo) naudinga (žr. 21 pav.).

21 pav. Socialinės integracijos programos naudos vertinimas

43 proc. teigė, kad programa yra (buvo) naudinga tik iš dalies. Kad programa yra (buvo) labai naudinga, nurodė tik 5 proc. apklaustųjų. 3 proc. manymu, ji nenaudinga, 2 proc. – visiškai nenaudinga. Vadinasi, ne visi prieglobstį gavę užsieniečiai labai teigiamai vertina socialinės integracijos programos naudą. Tokius rezultatus galėjo lemti tai, jog daugelis negali susirasti nuolatinio darbo, neturi užtikrinto pragyvenimo šaltinio, kas trukdo sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę.

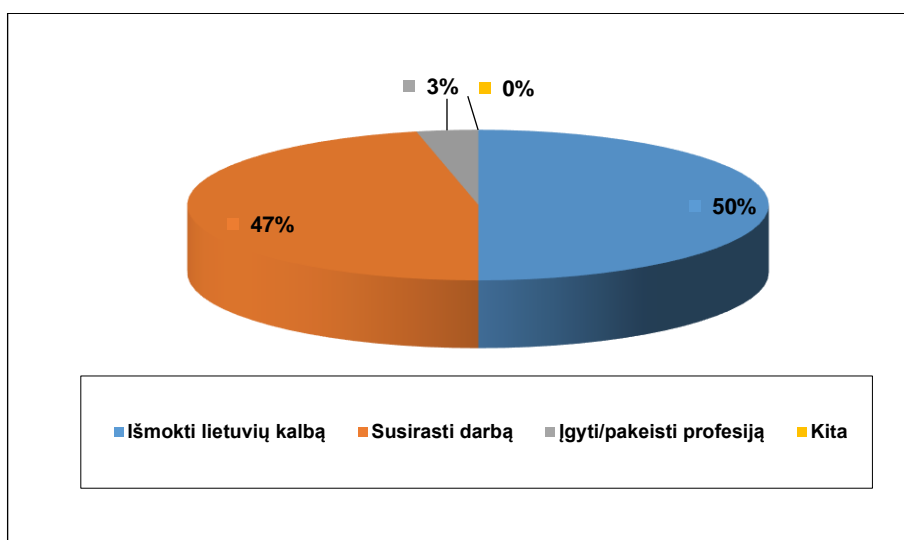
Pasiteiravus, ką dabar norėtų veikti, jei būtų suteikta galimybė pasirinkti, dauguma pažymėjo, kad dirbti bet kokį pakenčiamai apmokamą darbą (49 proc.) arba pagal savo profesiją (44 proc.) (žr. 22 pav.).

22 pav. Veikla, kuria norėtų užsiimti prieglobstį gavę užsieniečiai

Persikvalifikuoti kitai specialybei pageidautų tik 6 proc. apklaustųjų, kiti (1 proc.) savais žodžiais parašė, kad norėtų studijuoti. Apibendrinant galima teigti, kad siekiant pateisinti prieglobstį gavusių užsieniečių lūkesčius ir poreikius, svarbiausia jiems padėti integruotis į darbo rinką ir pasiūlyti nuolatinę darbo vietą. Tačiau šiai dienai esant didelei bedarbystei, padėti užsieniečiams integruotis į darbo rinką tapo dar sudėtingiau. Dar viena problema Europos Sąjungos šalyse atlikti tyrimai rodo, kad PGU moterų galimybės aktyviai dalyvauti darbo rinkoje dažniausiai apribotos dėl vaikų priežiūros pareigų, šeimos tradicijų, kurios draudžia moterims dirbti, jeigu vyras yra bedarbis, ir stereotipų dėl lyties ir etniškumo (Sansonetti, 2016)

Tyrimo metu prieglobstį gavusių užsieniečių teirautasi, kokios iškyla (iškilo) pagrindinės problemos ir trūkumai jiems gaunant ir naudojantis mūsų šalyje suteikiama parama. Respondentai nurodė šiuos trūkumus: „nepakankamas ir nepastovus finansavimas“; „silpnos lietuvių kalbos žinios“; „nėra galimybės studijuoti“; „nėra darbo“; „sunku išsinuomoti butą“; „neigiama visuomenės reakcija į kitataučius“; „dėl laikino leidimo nėra galimybės gauti paskolos banke“. Daugelis užsieniečių mano, kad socialinės integracijos programa būtų sėkminga, jei jie išmoktų lietuvių kalbą (nurodė 50 proc.) ir susirastų darbą (47 proc.) (žr. 23 pav.).

23 pav. Ką užsieniečiai turėtų padaryti, kad socialinės integracijos programa būtų sėkminga?

Kad reiktų įgyti/pakeisti profesiją mano tik 3 proc. apklaustųjų. Tuo tarpu Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojai šiuo klausimu vienodai akcentavo visus veiksnius, įtakančius socialinės integracijos programos sėkmę.

Pabėgėlių požiūriu, kad palengvėtų socialinės integracijos procesas, Lietuvoje turėtų: „sumažėti bedarbystė“; „pasikeisti požiūris į kitataučius“; „atsirasti galimybė gauti būstą“; „padidėtų pašalpos“; „visuomenė būtų daugiau informuota apie prieglobstį gavusius užsieniečius“. Šie respondentų pastebėjimai svarbūs numatant socialinės integracijos galimybes. Tačiau, kartais užsieniečių socialiniai lūkesčiai atrodo nežmoniški. (Myers, 2000)

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad socialinės integracijos reikšmė stokoja aiškaus apibrėžimo: ši sąvoka plačiai vartojama teorinėse studijose ir tyrimuose bei įvairiuose teisiniuose dokumentuose, nagrinėjant piliečių teises ir galimybes naudotis visuomenės ištekliais švietimo, darbo rinkoje, sveikatos priežiūros, būsto ir kitose srityse. Analizuojant pabėgėlių socialinės integracijos galimybes remtasi bendriausia socialinės integracijos samprata, kuri suvokiama kaip veiksmai, kuriais gyventojams sudaromos sąlygos dalyvauti visuomenės gyvenime, įveikti psichologines, materialines, socialines ir kitas kliūtis.
2. Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos sritys apima valstybinės kalbos mokymą; švietimą; užimtumą; aprūpinimą gyvenamąja patalpa; socialine apsauga; sveikatos apsauga; visuomenės informavimą apie užsieniečių integraciją. Pabėgėliams svarbu suteikti socialinę paramą, nes ji sumažina netikrumo jausmą ir sustiprina asmeninės kontrolės bei socialinės kompetencijos jausmą. Kaip teigiama D. Amšiejūtės darbe prieglobstį gavusių užsieniečių patiriamas stresas septyniolika kartų viršija kritinį (2006). Užsieniečiams svarbu garantuoti sąlygas, būtinas oriam gyvenimui ir sėkmingai integracijai, t.y. susirasti gerai mokamą darbą; susigrąžinti socioekonominį statusą; tvirtinti ryšius su priimančios šalies visuomene; apsaugoti nuo išnaudojimo darbe, mažinti neigiamą visuomenės požiūrį į pabėgėlius.
3. Pabėgėlių priėmimo centras organizuoja ir vykdo prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos programą, kuria siekiama supažindinti prieglobstį gavusius užsieniečius su gyvenimu Lietuvoje, mokyti kalbos, perkvalifikuoti, suteikti minimalią materialinę paramą integracijos laikotarpiu ir pradėdant savarankišką gyvenimą. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos Teisinės pagalbos prieglobsčio prašytojams ir pabėgėliams projektas teikia teisinę pagalbą visiems prieglobsčio prašytojams. Šios draugijos darbuotojai ir savanoriai taip pat įgyvendina vaikų ir jaunimo socializacijos bei integracijos programą, kurioje dalyvauja prieglobsčio prašytojų bei jau gavusių prieglobstį užsieniečių vaikai.
4. Atlikta anketinė Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojų apklausa parodė, kad Lietuvoje sudaromos tinkamos galimybės prieglobsčio prašančių užsieniečių integracijai, tačiau susiduriama su šiais trukdžiais: nepakankamas socialinės integracijos programos finansavimas; vyrauja neigiamas valdžios požiūris į prieglobstį gaunančius užsieniečius; integracijos programa nenumato užsieniečių mokymosi aukštosiose mokyklose finansavimo, netinkamai paruošti teisės aktai. Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria prieglobsčio prašantys užsieniečiai - prastos lietuvių kalbos žinios, sunkumai ieškant nuolatinio darbo bei būsto, bei šalies įstatymų nežinojimas.
5. Apklausus prieglobstį gavusius užsieniečius nustatyta, kad ne visi iš jų labai teigiamai vertina socialinės integracijos programos naudą. Tokius rezultatus galėjo lemti tai, jog daugelis negali susirasti nuolatinio darbo, neturi užtikrinto pragyvenimo šaltinio, kas trukdo sėkmingai integruotis į

Lietuvos visuomenę. Daugeliui apklaustųjų aktualiausias finansinės paslaugos, pagalba susirandant darbą, siekiant gauti pašalpą ar susirandant būstą. Nerasdami nuolatinio darbo ir siekdami pragyventi Lietuvoje užsieniečiai dirba nelegaliai, susiranda atsitiktinių (laikinių) darbų. Šiai dienai esant didelei bedarbystei, padėti užsieniečiams integruotis į darbo rinką tapo dar sudėtingiau. Daugelis pabėgėlių mano, kad socialinės integracijos programa būtų sėkminga, jei jie išmokytų lietuvių kalbą ir susirastų darbą.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

Pabėgėlių priėmimo centrui:

1. Parengti prieglobstį gavusiems užsieniečiams, jiems suprantamomis kalbomis, informavimo priemonės, kuriose būtų pateikiama informacija apie: visas suteikiamas teises ir nustatytas pareigas, organizacijas ar asmenų grupes, teikiančias specialią teisinę, psichologinę, socialinę pagalbą, taip pat kontaktai susisiekti su NVO.

2. Daugiau dėmesio skirti visuomenės švietimui, siekiant formuoti teigiamą jos požiūrį į kitataučius.

3. Siekiant užtikrinti PGU sėkmingą integracijos procesą, būtina padidinti lietuvių kalbos kursų valandas, jų kokybę bei prieinamumą: pvz. atsižvelgti į specialių mokymosi programų sudarymą pagal skirtingą turimą išsilavinimą ar neturint išsilavinimo, kalbų mokėjimą, sudaryti sąlygas derinti kalbos mokymąsi su darbu ar profesiniu mokymusi ir atkreipti dėmesį, kad moterims dažniausiai reikia derinti kalbos mokymąsi su vaikų priežiūra.

4. Įvertinti prieglobstį gavusių užsieniečių gebėjimus ir išsilavinimą. Darbus siūlyti atsižvelgiant į užsieniečių gebėjimus. Teikti naujausią informaciją apie laisvas darbo vietas.

Lietuvos miestų savivaldybėms:

1. Sudaryti lengvesnes sąlygas užsieniečiams gauti socialinį arba savivaldybinį būstą. Kuo dažniau informuoti Pabėgėlių priėmimo centrą apie laisvus socialinius būstus savivaldybėse.

2. Teikti užsieniečiams išsamią informaciją apie dokumentų pildymą, gyvenamosios vietos deklaravimą, apie galimybes gauti pašalpas arba kompensacijas.

3. Parengti dokumentų pildymo instrukcijas ir pavyzdžius, užsieniečiams suprantamomis kalbomis.

4. Sudaryti sąlygas užsieniečių vaikams lankyti ikimokyklinio ir mokyklinio ugdymo įstaigas.

5. Paskirti savivaldybėse, programą koordinuojantį asmenį, kuris padėtų užsieniečiui susiorientuoti naujoje aplinkoje, suteiktų visą reikalingą informaciją, bendradarbiautų ir keistųsi informacija su Pabėgėlių priėmimo centru ir integraciją kuruojančiomis organizacijomis.

LITERATŪRA

1. 1951. m. pabėgėlių konvencija: Klausimai ir atsakymai. (2001). Geneva: UNHCR, 7.
2. Aleknevičienė, J. (2013). (Iš)gyvenimas Lietuvoje: Prieglobsčio ieškančių ir prieglobstį gavusių užsieniečių patirtis. *Etniškumo Studijos*, (1), 86-106.
3. Amšiejūtė, D. (2006). Prieglobstį Lietuvoje gavusių pabėgėlių gyvenimo patirtis. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
4. Bartkevičienė, A, Bubnys, R. (2012). *Socialinis darbas su prieglobstį gavusiais užsieniečiais: Metodinė priemonė*. Šiauliai: [s. n.].
5. Beresnevičiūtė, V. (2005). Etninių grupių socialinės integracijos sampratos interpretacija. *Filosofija. Sociologija*, (2), 26-32.
6. Biekša, L. (2005). Prieglobsčio prašytojų sulaikymo pagrindai Lietuvos Respublikoje. *Jurisprudencija : Mokslo Darbai*, 72,(64) 100-109.
7. Bitinas, B, Rupšienė, L, Žydžiūnaitė, V. (2008). Bitinas, Bronislovas, Rupšienė, Liudmila, & Žydžiūnaitė, Vilma. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija: Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė
8. Dambra V., Grigolovičienė D. (2008). *Informacijos apie pabėgėlių socialinį ir kultūrinį savitumą Lietuvoje apibendrinimas ir įvertinimas teisiniu ir sociologiniu požiūriu*. Vilnius.
9. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // *Žin.*, 1995, Nr.40-987
10. Guogis, A. (2000). *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: Eugrimas
11. Hathaway, J. C.(1991). *Law of Refugee Status*. Toronto: Butterworth Canada Ltd.
12. *Integracijos vadovas politikos kūrėjams ir vykdytojams* (3-iasis leid. ed.). (2010). Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.
13. Jakulevičienė, L. (2005). 2004 m. užsieniečių teisinės padėties įstatymas pabėgėlių apsaugos požiūriu. *Jurisprudencija*, Jurisprudencija. 2005, Nr. 78 (70),. ISSN 1392-6195.
14. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // *Žin.*, 1995, Nr. 60-1501
15. Juodraitis, A. (2004). *Asmenybės adaptacija: Kintamųjų sąveika: Mokomoji knyga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 180.
16. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai: Metodinė priemonė bakalaurams ir magistrantams*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Kaunas: Judex.
17. Kasatkina, N., Leončikas T. (2003). *Lietuvos etninių grupių adaptacija: Kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas.

18. Kulvinskienė, V. R. (1994). *Darbo veiklos motyvacija: Mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
19. Kuzmickaitė, D.K. (tyr. vad.) (2006). *Pabėgėlių ir jų šeimų poreikių Lietuvos Respublikoje tyrimo ataskaita*. Kaunas: Socialinės ekonomikos institutas.
20. Kvieškienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
21. Leonavičius, V. (1996). Asmens tapatumas ir lyties vaidmuo. *Sociologija Lietuvoje. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: KTU. 103-106.
22. Lietuvos Respublikos Užsieniečių teisinės padėties įstatymas 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206
23. Liobikienė, N. (2006). *Krizių intervencija: Mokomoji knyga*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
24. Myers, D. (2000). *Psichologija (Švietimas Lietuvos ateičiai)*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
25. Martikainen, T. (2005). Religion, Immigrants and Integration. AMID Working Paper Series 43/2005. Aalborg: AMID.
26. Maslauskaitė, A., Stankūnaitė, V. (2007). *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius (Mokslo aidai).
27. Plužek, Z. (1996). *Pastoracinė psichologija*. Vilnius: Amžius.
28. *Prieglobsčio suteikimo procedūra Lietuvos Respublikoje*. Metinė 2008 m. ataskaita (2009). Vilnius: Migracijos departamentas prie LR vidaus reikalų ministerijos.
29. Radvilavičiūtė, J. (2005). Užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integravimo į darbo rinką politika. *Viešoji Politika Ir Administravimas*, (12), 126-129.
30. Stankūnienė, V. (1995). *Demografinių procesų valdymas: Teorija ir patyrimas : Habilitacinis darbas : Socialiniai mokslai, vadyba (6 G)*. Vilnius: Technika.
31. Šinkūnienė, J.R. (2003). *Meninis socialinis projektas: Socialinis - interakcinis modelis : Integracija bendradarbiaujant meninėje veikloje*. Vilnius: Ciklonas.
32. Štuopytė E. (2008). Social educational assistance for successful integration of refugee women into new social environment. *Socialiniai Mokslai*, Socialiniai mokslai. 2008, Nr. 3 (61),. ISSN 1392-0758, 43-50.
33. Telešienė, A. (2015). Imigracija ir pabėgėliai: sociologo komentaras. Kauno technologijos universiteto Viešosios politikos ir administravimo instituto projektas „Tarptautinė socialinio tyrimo programa“ pilietiškumo, darbo ir socialinės gerovės vertinimai Lietuvoje“, kuri finansuoja Lietuvos mokslo taryba.
34. Valackienė, A. (2005). Marginalizacijos problemų identifikavimas kaip viena sėkmingo administravimo sąlygų. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 5, 388-391.

35. *Valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai efektyvumo įvertinimas: pabėgėlių integracijos procesų tyrimas* (2007). Tyrimo ataskaita, Vilnius: Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centras, Socialinių tyrimų institutas.
36. Vengris, S., Pociūtė, B., Laugalys, F. (2000). *Pabėgėlių socialinės integracijos Lietuvoje programa*: ataskaita. Mokslinės-techninės produkcijos sukūrimo (perdavimo) sutartis Nr. 2685. Vilnius: VU Filosofijos fakultetas, Specialiosios psichologijos laboratorija.
37. Vysockienė, L. (2005). *Pabėgėlių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
38. Zaleckienė, I., Banevičienė, J. (2004). Pabėgėlių socioedukacinių poreikių tenkinimo galimybės Lietuvoje. *Socialinis darbas*, 3(2), 90-105.
39. Žibas, K. (2013). *Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tyrimas*. Tyrimo ataskaita.
40. Žydžiūnaitė, V. (2012). *Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo modelis (įrankis): Monografija*. Vilnius: Sorre.

ŠALTINIAI

1. 2007-2008 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas (2008) [žiūrėta 2016-10-01]. Prieiga internetu: <http://www.socmin.lt/index.php?-1476373227>
2. Išvažiuojamasis Žmogaus teisių komiteto posėdis Užsieniečių registracijos centre Pabradėje ir Pabėgėlių priėmimo centre Rukloje, 2005. [žiūrėta 2016-09-25]. Prieiga internetu: http://www3.lrs.lt/pls/inter/dba_intra.W3_VIEWER.printVersion?p_int_tekst_id=38265&p_int_tv_id=3364, 2007-06-05
3. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos interneto svetainės medžiaga. [žiūrėta 2016-10-12]. Prieiga internetu: http://www.redcross.lt/pab_veikla.html#3
4. LR įstatymas „Dėl 1951 m. konvencijos dėl pabėgėlių statuso bei 1967 m. protokolo dėl pabėgėlių statuso ratifikavimo“. *Žin.*, 1997, Nr.12-227.
5. LR įstatymas „Dėl pabėgėlio statuso“. *Žin.*, 2000, Nr. 56-1651
6. LR įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. *Žin.*, 2004, Nr. 73-2539.
7. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 998 „Dėl valstybės paramos prieglobsčio gavėjų integracijai teikimo tvarkos aprašo patvirtinimas“. *TAR*, 2016, Nr. 25094
8. Pabėgėlių priėmimo centro interneto svetainės medžiaga. [žiūrėta 2016-10-08]. Prieiga internetu <http://www.rppc.lt/3694/veikla/apie-mus.html>
9. Projektai ir tyrimai (2009). Etninių tyrimų centras. [žiūrėta 2016-11-12]. Prieiga internetu: <http://www.ces.lt/list.php?strid=3003&id=4472>
10. Tarptautinės Migracijos Organizacijos (TMO) patirtis pasaulyje bei Lietuvoje: pranešimas (2007) [žiūrėta 2016-09-28]. Prieiga internetu: <http://www.iom.lt/documents/pranesimas%20ERF2.doc>

ANKETA

(Prieglobstį gavusiems užsieniečiams)

Gerbiamas respondente,

Siekiant išanalizuoti prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos programos galimybes, atliekamas tyrimas. Prašome Jūsų atsakyti į keletą klausimų. Anketos duomenys bus panaudoti tik rašant baigiamąjį magistro darbą.

Apklausa yra anoniminė ir Jūsų individualūs atsakymai nebus viešinami. Anketa pildoma pasirinktą atsakymo variantą (-us) pažymint X arba į tuščią eilutę įrašant savo nuomonę.

1. Jūsų lytis:

- moteris
- vyras

2. Jūsų pilietybė (įrašykite):

3. Jūsų dabartinė šeimyninė padėtis:

- niekada nevedęs (-usi)
- vedęs (-usi)
- išsiskyręs (-usi)
- gyvenu atskirai
- kita (įrašykite).....

4. Jūsų išsilavinimas:

- nebaigtas pradinis
- pradinis
- nebaigtas pagrindinis
- vidurinis
- profesinė mokykla
- aukštesnysis
- aukštasis
- kita (įrašykite).....

5. Jūsų užsiėmimas iki atvykstant į Lietuvą:

- dirbantis sau (įmonės savininkas, ūkininkas, namų šeimininkas)
- vadovaujantis tarnautojas
- darbininkas
- verslininkas
- įgytos srities specialistas
- bedarbis
- kita (įrašykite).....

6. Kas Jus privertė išvykti iš savo šalies?

- išvykau atsitiktinai
- politinis persekiojimas
- ekonominiai sunkumai
- smurtas ir prievarta
- religiniai nesutarimai
- karas
- savo šalį palikau laikinai ir kai bus galimybė tikrai sugrįšiu
- kita (įrašykite).....

7. Kaip Jūs jaučiatės Lietuvoje? (užpildykite lentelę):

Klausimai	TAIP	NE
• Ar pakankamai žmonės ir valstybės įstaigos rūpinasi Jūsų sveikata?	☐	☐
• Ar gaunate socialinę pašalpą?	☐	☐
• Ar Jus tenkina gyvenamoji vieta?	☐	☐
• Ar yra galimybė nuolat palaikyti kontaktus su artimais Jums žmonėmis?	☐	☐
• Ar turite kokių nors suvaržymų? (jeigu taip tai kokių?.....)	☐	☐
• Ar dabar kur nors mokotės?	☐	☐
• Ar dabar kur nors dirbate?	☐	☐
• Ar turite finansinių problemų?	☐	☐
• Ar jaučiate rasinę, religinę politinę diskriminaciją?	☐	☐
• Ar esate patenkintas gyvendamas Lietuvoje?	☐	☐

8. Su kokiomis problemomis susiduriate gyvendami Lietuvoje?

- prastos lietuvių kalbos žinios
- jaučiuosi svetimas
- vietinių gyventojų nepagarba atvykėliams
- sunku rasti nuolatinį darbą
- nežinau svetimos šalies įstatymų, kyla teisinių problemų
- prastos gyvenimo sąlygos
- kita (įrašykite).....

9. Kokio pobūdžio paslaugos Jums yra (buvo) būtinausios?

- finansinės
- medicininės/psichologinės
- teisinės
- pagalba susirandant darbą
- pagalba susirandant būstą
- pagalba siekiant gauti pašalpą
- kita (įrašykite).....

10. Kokie yra pagrindiniai Jūsų pragyvenimo šaltiniai?

- neoficialus užmokestis už darbą
- darbo užmokestis
- pašalpa (-os)
- finansinės perlaidos iš užsienio
- atlygis už atsitiktinius (laikinus) darbus
- kita (įrašykite).....

11. Ar Jūs šiuo metu dalyvaujate socialinės integracijos programoje?

- taip
- ne
- integracijos programą baigiau
- kita (įrašykite).....

12. Įvertinkite socialinės integracijos programos naudą:

- labai naudinga
- naudinga
- iš dalies naudinga
- nenaudinga
- visiškai nenaudinga
- negaliu pasakyti

13. Jei būtų galimybė, ką dabar norėtumėte veikti?

- dirbti bet kokį pakenčiamai apmokamą darbą
- persikvalifikuoti kitai specialybei (nurodykite)
- dirbti pagal savo profesiją (nurodykite).....
- kita (įrašykite).....

14. Kokios, Jūsų manymu, iškyla (iškilo) pagrindinės problemos ir trūkumai Jums gaunant ir naudojantis prieglobstį gavusių užsieniečių parama?

Parašykite savo nuomonę:

.....
.....

15. Kaip manote, ką Jūs turite padaryti, kad socialinės integracijos programa būtų sėkminga?

- išmokti lietuvių kalbą
- susirasti darbą
- įgyti/pakeisti profesiją
- kita (įrašykite).....

16. Kas turėtų pasikeisti Lietuvoje, kad palengvėtų socialinės integracijos procesas?

Parašykite savo nuomonę:

.....
.....

Dėkojame už atsakymus.

ANKETA

(Specialistams, dirbantiems integracijos srityje)

Gerbiamas respondente,

Siekiant išanalizuoti prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos programos galimybes, atliekamas tyrimas. Prašome Jūsų atsakyti į keletą klausimų. Anketos duomenys bus panaudoti rašant baigiamąjį magistro darbą.

Apklausa yra anoniminė ir Jūsų individualūs atsakymai nebus viešinami. Anketa pildoma pasirinktą atsakymo variantą (-us) pažymint X arba į tuščią eilutę įrašant savo nuomonę.

1. Jūsų lytis:

- moteris
- vyras

2. Jūsų amžius:

- 20-30 metų
- 31-40 metų
- 41-50 metų
- 51-60 metų
- 61 ir daugiau metų

3. Jūsų darbo Pabėgėlių priėmimo centre patirtis:

- Iki 1 metų
- 2-5 metai
- 6-10 metų
- 11-15 metų
- 15 ir daugiau metų

4. Kaip manote, ar Lietuvos Respublika sudaro tinkamas sąlygas prieglobsčio prašančių užsieniečių integracijai į valstybės politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą?

- taip (paargumentuokite).....
-
- iš dalies (paargumentuokite).....
-
- ne (paargumentuokite).....
-
- kita (įrašykite).....
-

5. Jūsų požiūriu, ar prieglobsčio prašantys ir jį gavę užsieniečiai gali sėkmingai integruotis į Lietuvos visuomenę?

- taip (paargumentuokite).....
-
- iš dalies (paargumentuokite).....
-
- ne (paargumentuokite).....
-
- kita (įrašykite).....
-

6. Kaip manote, kas įtakoja pabėgėlių integracijos naujoje visuomenėje sėkmę?

- darbo rinkos paklausa

- įsidarbinimui reikiamų dokumentų turėjimas
- Pabėgėlių priėmimo centro darbuotojų profesionalumas ir požiūris į pabėgėlius
- materialinė šeimos padėtis
- kultūriniai ir tradicijų skirtumai
- lietuvių kalbos įgūdžiai
- pabėgėlių lytis ir amžius
- tautybė
- asmeninis pabėgėlių iniciatyvumas
- psichologinis stabilumas ir nusiteikimas adaptuotis ir integruotis LR
- NVO veikla, papildanti valstybinių institucijų darbą pabėgėlių integracijos procese
- kita (įrašykite).....

7. Su kokiomis problemomis prieglobstį gavę užsieniečiai susiduria gyvendami Lietuvoje?

- prastos lietuvių kalbos žinios
- jaučiasi svetimi
- vietinių gyventojų nepagarba atvykėliams
- sunku rasti nuolatinį darbą
- nežino šalies įstatymų, kyla teisinių problemų
- prastos gyvenimo sąlygos
- kita (įrašykite).....

8. Jūsų požiūriu, kokio pobūdžio paslaugos yra būtinausios prieglobstį gavusiems užsieniečiams?

- finansinės
- medicininės/psichologinės
- teisinės
- pagalba susirandant darbą
- pagalba susirandant būstą
- pagalba siekiant gauti pašalpą
- kita (įrašykite).....

9. Kaip vertinate Jūsų įstaigoje vykdomos socialinės integracijos programos naudą prieglobstį gavusiems užsieniečiams:

- labai naudinga (paargumentuokite).....
- naudinga (paargumentuokite).....
- iš dalies naudinga (paargumentuokite).....
- nenaudinga (paargumentuokite).....
- visiškai nenaudinga (paargumentuokite).....

10. Ar Jūsų įstaigoje vykdomos socialinės integracijos programos buvo (yra) efektyvios?

- taip
- iš dalies
- ne
- negaliu pasakyti

11. Iš ko sprendžiate apie šios programos efektyvumą? Parašykite:

.....

.....
12. Jūsų manymu, ką prieglobsčio prašantys užsieniečiai turi daryti, kad socialinės integracijos programa būtų sėkminga?

- išmokti lietuvių kalbą
- susirasti darbą
- įgyti/pakeisti profesiją
- kita (įrašykite).....

Dėkojame už atsakymus.